

gertatu zitzaidan. Bai, hiru aste izanen ziren, urriaren erdialdera dena dela, hogeita hama-seian, jakina. Iluntzen hasia zen, harikoak oraindik indarrik ez daukan ordu hori, hildakoren bat balekarte moduan arribadako tutua jo eta jo. Lehenik *Alcázar de Toledo* sartu zen, berez *Onena* genuen hura, kostazain bilakatua, jende mordoa zekarrela kubertan, denak gizonaekoak eta kalekoz. Haren uberan *Galerna* bakailaontzia zeterren, lehortegien flotakoa, bandera faxistarekin. Errepublikaren korreoa egiten zuen ontzi hark, Bilbon ikusia nuen, handik Baionarakoa lotzen zuen. Umeak eta emakumezkoak zekartzan kubertan, negarrez, zenbait erreketek zainduta. Gure ondoan atrakatu zuen *Alcázar de Toledo*-k, bibaka eta mueraka zetozen erreketek, fusilak sagarrondoaren adarrak balira bezala inarros-ten. Itsasgora genuen, moilara jauzi eraginda atera zituzten atxilotu haiek denak Manzidor buzoaren biltegi aitzinean, *Galerna*-n zihoazen pasaiariak izan behar zuten. Nik hain ongi ezagutzen nuen *Virgen de Icíar* heldu zen ondotik, aurreko mastan Kristo gurutzifikatu erraldoia zekarrela. *Onena* bezalaxe Lizarriturrik «armada libe-

ratzaileari» egindako oparia zen. Hari beha nengoela *Denis* heldu zen aborretik, Ferrolgo base-tik ekarria zuten gurera. Hiru traineruk harrapatu zeroi handia. Lehorreratu zireneko bultzaka eta mehatxuka hasi ziren atxilotuei falangistak, mozkortuta zeudela ematen zuen. Txopako sare meten artean kukutu nintzen, Piñeiro eta makinista kubertapean gorde ziren nonbait. Atxilotuetarik bat erori egin zen, falangistek ostikoz jota. Altxatzerakoan belauniko gelditu zen, eta aitaren egin zuen, argi ahularen konoan ikusi nuen. Izututa gelditu nintzen atalo aurpegi hura ezagututa. Gero, zutik, gainerakoan antzera *Cara al Sol* kantari ekin behar izan zion tiroka irakatsiko ez bazioten. Neuk ikusia, bai jauna, Aitzol abertzale euskotar arraio hura Espainiako falangisten himnoa kantari gure portuko moilan, hegal atrofiatu hautsia haren beso luzatua. Eta ezin izan nuen gorrotatu.

Ez naiz hasiko orain Aitzolen azkena kontatzeko, jakinekotzat uzten dizut.

Biharamunean kapturaren berria zetorren prentsan, «arrain handiak» erori zirela, eta «egoskorrak beratzeko moduko zigorra» espero

zutela. Aitzolen fusilamendua alde zurretik erabakia zen, eta hala ere hiru hilabete eduki zuten hilduratzen gure bele madarikatu hura. Zenbaitetan pentsatu izan dut aurrea hartu zigutela faxistek, gerran gertatu ohi dira halakoak, etsaiak hiltzen duela zuk aldean daukazun gorrotagarri hura, gerretan etsaia baita aukeratzen den gauza bakarra, laguna ez da aukeratzen ahal, etsaiak elkartu ditu Stalin eta Churchill, gu eta Aitzol. Baina berehala goratzen zait akordura Florenen esana, bestelako moduak erabili behar zirela aurkari politikoak akabatzeko. Faxistek ez zuten asmatu: bizia kendu zioten, baina ezin izan zuten akabatu. Gorrotoa bideratzeko modu okerra erabili zuten, guk bizirik utzi behar genuen, Soterok ez zukeen torturatuko txikota lepoan lotu behar zion inor. Arrazoia zuen Florenen, orain Aitzol, Don Patxi eta haren sardakoen burumutila zena, euskaldun guztion martiria dugu hilik, izugarria da.

Horregatik durduzatu nau hain latz zortzi urte geroago tuberkuloso gizajo batek gaur bertan esan didanak.

Eta egin duenak.

Legearen ostean ibiltzeak horrelakoak dakartzaz, ezagutu behar ez duzun jendea ezagutzen duzu, ez dakizu nork galduko zaituen eta beldurrak bizi zara zenbat galduko dituzun zuk, legearen ostean dabilena sarean bilduko dutelako goiz edo berandu. Sasian, gerran bezala, inork ez du aukeratzen ahal laguna, etsaiak agintzen du no-rengana, nor hartu beharko duzun aliatu taktiko, edo zeinen ondoan egin beharko dituzun bi, zazpi, hamabi, hogeituzen urte otzaran. Aurten hauteskunde sindikalak antolatu zituzten, sindikatu bertikalerako hauteskundeak, demokrazia itxurako gauza nardagarria, armadoreek eta gobernadore zibilak lema eramanen duten Itsasoaren Kontseilua izeneko batzordean hiru ordezkari hautatzeko, lehorrekoek eta saregileek bat, motoristek eta labariek beste bat, arrantzaleek azkena. Zuek mareajera irten eta hilabetera, orduko kontuak. Zerbait egin beharra zegoen, beti baitago gauzak barrutik aldatu litezkeelakoan edozein gezur hauspotzeko prest dagoenik, eta bestetik aukera polita zen hura Francoren aurka zalaparta ateratzeko. Hartu arrain ustel puskak otarre zaharretan eta portuko bazter guztietan

kokatu genituen, ederra kiratsa eguzkitan, «Bota hemen zure botoa» zioen txarteltxo banarekin. Norbaitek galdu nau, oraindik ez dakit nork, bakarra atxilotu zuten eta hura neu. Aurreneko aldia nuen, ez ninduten gogorregi zanpatu, kuartelilloan berriro entzun nuen «influentziak» neuzkala, Lizarriturrik dei eginen zion gobernadoreari, langile ona nintzela, sekula oporra josten ez zuten haiek adinakoa bai noski. Astindu batzuk emanda Ondarretara ekarri ninduten, epaiketaren zain nago.

- Hori duk Aitzol torturatu zuena!

Eta Hildagorengana egin du kokotsarekin tuberkulosoak, bigarren galeriakoak begipean gauzkan funtzionario buruzuriarengana. Laztu nau, esan dizut.

- Nola dakik?

Bere istorioa kontatzeari ekin dio hitzen hodian daukan pasabide meharretik nola edo hala: apolitikoak ziren etxean, baina bazuten miliziano zaurituak sendatu izan zituen osaba medikua, horregatik atxilotu zuten, haren klinikako txoferra zelako, hemeretzi urte berak orduan, ireki dute ziegako atea gauean, esan dute bere abize-

na, irteteko, «fusilatzer, badakik», presondegi-
tik atera baino lehen kaperara daramate, han
zen presondegiko apez, Urriza, presoak konfe-
satzen ari, «gu baino izutuago zegoan hura», eta
txapelokerrak patioan zain, gauerokoa, jendea
Hernaniko hilerrira eramane eta beruna emateko,
«osaba zegoan kaperan», hark eskatuta deitu
omen zioten, azken borondatea ilobarekin hitz
egitea, «larruzko berokia zeukan, medikuek
dirua ditek», huraxe eman nahi izan zion,
«negua hotza zatorrek» esane omen zion osabak,
«eta orduan ikusi nian Aitzol», aurpegi osoa han-
ditua, maspildua, eskuineko begia hutsik, «Hi-
dalgo izan duk» esane ahal izan zion osabak aha-
petik, «Hidalgok saltarazi zioke begia, nire au-
rrean, hiru gintuan, izutzeko...», haren garrasiak
entzunak zirela aste hartan, «presondegi osoan
entzuten ziren haren lantuak», goiko galeriako
ziegetan zeukatela, han zanpatu zutela. Eta on-
dotik, alegia Aitzolen torturatzaila hemen ber-
tan edukitzea deus ez balitz bezala, «Oso negu
gogorra izan zuan hogeita hamaseikoa, hemen
hezetasun handia zaukaagu neguan, ikusiko
duk», orduan harrapatu omen zuen petxuko hau,

eta ez «eritegiko monjek dioten moduan» zurrutean galduta dabilelako.

- Giltza ingeles batekin jota lehertu zioan begia.

Gizajo hau gainetik ezin kendurik ibili naiz gaur arte, beti neukan aldean lapa eginda. Burura etorri zitzaidan ez ote zuen mendeku hartu nahi hiru eguneko higiealdia beteta ziegatik atera nindutenean bertan egin nuenagatik. «Zu halako ziegan», gauzak hartu eta giltzeroaren atzetik. Sartzen naiz, beste bi preso han, «Egun on, Ziriako naiz, preso politikoa honegatik eta horregatik». Ez nuen eskainia zidaten zigarroa piztu, non azaltzen den gizajo hori eztulka, lanbasa eskuetan. Garbitzen du ziega, ematen diote nire lagunek txanpon bana eta han doala osteran lanbasaren giderra baino estuagoko bularrarekin hurrengo ziegara.

«Zuek, neskamearekin bizi behar duzue kartzelan ere?».

Badakizu kosta txarrak botatako sareak dena harrapatzen duela, arrosela eta kolaioa. Jakin nahi nuke zergatik dauden morroilope bi mozolo horiek.

«Ongi zetorkiok txanpon batzuk biltzea, ez zaukak inor kanpoan!».

Mezetara jaisten dira igandeetan nire ziegakide izanak. Orain bakarrera aldatu naute, eta hobe.

«Ez kezkatu horregatik, bilatuko zioat nik lana, saregin ez bada labari. Baina ziega ziegakoek garbituko diagu gaurdanik».

Biltzarra egin genuen biharamunean, patioan bertan. Hemen badago jende ona, dena ez da kabuxa. Politikoen kolektiboak ez zuen beste presoen lan-indarra erosiko, ez ziegan lanbasa pasatzeko ez galeria baldekatzeko ez arropa zikina garbitzeko. Elkartasun kutxa bat egingen da jakiarekin eta diruarekin. Garaipen handia izan da hau, data historikoa Ondarretako kartzelan, Aitzolen zainekoek gabonila esaten dioten abenduaren zazpia apuntatu nahi baduzu, 1944 honetan. Baina gizajo hau ez dago konforme gaixo dagoelako ematen diogun tokamenarekin, nahiago luke ziegaz ziega hari tabakoa kendu, honi saldu, denen jaki hondarrak batu... merkataritza izorratu diogu, eta kontuak jakitea eragozti. Horregatik ez ote dabilen mendeku bila.

- Hogeita lau sartu-aldi zauzkaat.

- Arrain motela haizelako.

Eta nire lastura areagotzeko, inoizko itoenean:

- Torturatzaile hori akabatzeko ematen dut atxilo, baina gero hemen ez diat lortzen... Laguniezadak, konpañño!

Salataria ez ezik, probokatzailea ere izan zitekeela pentsatu dut, neure burua lasaitzeko.

- Laster hartuko dik bere punizioa esbirro horrek, kamarada. Alemanak erretiran ari dituk Errusiatik.

Ez daki Radio Mosku entzun litekeela. Kerrua etorri zaio, albora behatu dut zapi zikina atera duenean.

- Stalin kamaradak Atlantikoraino hedatuko dik laster armada gorria, eta berdin haizatuko ditik bele katolikoak eta arrano faxistak.

Bazkalondoan Hialgorekin ikusi dut solasean hiltzaile frustratu hau preso komuneko patioan sarreran, nabarmenegi agerian funtzionarioen menpeko probokatzailea izateko. Niregana etorri da harekikoa amaitutakoan, ekonomatoko ilaran nengoen.

- Ikusi duk, inoiz baino hurbilago eduki diat... Burdina atera eta sastakada ematea besterik ez neukaan... Baina ez zakiat zer gertatzen zaidan, inurriak hartzen naik.

Kafea ordaindu diot, gure patiora hurbildu gara.

- Gizon horrek torturatu eginen nindukeela hilda gero ere, horixe pentsatzen diat... Aitzolen aurpegia zatorkidak gogora, dena maspildua, eskuineko begia hutsik, kaperan ikusi nuen moduan.

- Entzun ezak, karamada, Aitzolek ez dik me-rezi. Mendeka ezak heure osaba, ez bele hura.

- Ez zaidak axola apeza izatea... Nik torturatu bat ikusi nian, ez duk ulertzen?

Floren behar dut nik gaur hemen, moilan ikusi nuen aingeru erori hura nola gorrotatu behar dudan jakin nahi nuke. Baina Floren ma-kian dabil Frantzian, hura bai.

- Hogei pausoan daukagun morroi horrek torturatua.

Politikook arratsaldean genuen ile-moztea, dei egin digute eta bakarrik utzi dut tuberkulo-soa patioko paretan usteltzen. Ilaran geundela,

luze gabe, garrasia entzun dugu, funtzionarioen txistuak ondotik. Lasterka irten gara denok.

Hidalgok lepoan zeukan eskua, odoletan zen.

Bi funtzionariok zeramaten nire adiskidea tarapatan.

Belaunak tolesturik makurtu da Hidalgo, eta lurrean zegoen sukaldeko labana handi gorritua jaso du. Ziegetara igotzeko agindu digu hura eskuan zeukala, eta esana egin dugu denok mutu. Ez du bajarik hartu, gaueko txandan azaldu da ostera lepoa bildu zuriak apainduta, sekula baino zorrotzago zenbaketa egitera etorri denean.

«Zer ote dakik hik nitaz...».

Horixe galdetuko balida bezala behatu dit, askotan ikusi izan nau bere hiltzailea izan nahi zuen lekukoarekin hizketan, eta izutu egin nauk, anaia. Inori begia kentzeko mokoak zaukak arranoak. Horregatik idazten diat, Fermintxo, matxina hadi, utz ezak Ternuako arrantza bertan behera, laja itzak sareak putzuan, egik total abator, jo ezak La Rochellera, bila ezak Floren, hor nonbait ibili behar dik, basoan dik hark gordelekua, ezagutuko hau, Ziriakoren korazta bera daukaa-la esaten ditek denek, Frantzia handia duk baina

ibai guztiak ditik nabigagarri eta hi pilotu onena haiz, galdegiok anaia, Hidalgo honi bizia kentzea zaila zagok eta eskaiok esateko nola akaba litekeen bederenik, baina lehenbailehen ordea, gaua latz zatorrek, har ezak ongi gogoan Florenen esana, alferrik duk konprenitzen saiatzea, esaldi harrigarriren bat botako dik eta hik ez daukak eskarmenturik politikan, egon, garrasi larririk sumatzen ditiat zigor ziegetarik, tuberkuloso torturapean, *Cara al Sol* ari duk kantari, laster zabalduko ditek atea, hemen ez zagok graziako tirorik, hemen torturatu egiten ditek fusilata gero ere, kaperara aterako naitek eta nik ez diat torturatu bat ikusi nahi, ez zaidak ardura zer esan nahiko didan gizajo horrek hil aurretik, ez diat ikusi nahi garabitik zintzilik giltza ingelesa behatzetan estutua, gurutza ezak Atlantikoa gau honetan bertan Fermintxo, paper hauek hire eskura iristerako berandu izanen duk eta, ez diat ikusi nahi begia lurrean kerru, esaiok Juliari hurrengo bisitan azaltzen ez banaiz... Ile beltzak egiten duen bristada, bai, horretaz pentsatu behar dut gau osoan, heriotzatu behar dituzte-

nek horixe besterik ez omen zukatek gogoan,
ile bustiaren zuzia haragi zurian.

Sua nahi, Mr. Churchill?

Ziburuko barratik milia erdi aitzina urrundua zeuden bafore biak, azken tutua entzun nuela esanen nuke. Ni ordurako ongixko gogait egina nengoen adio eta adiorik ez guztiez, nahita heldu nintzen belu nasara. Hau anderoek daramatela, horrek lehorrean gelditu behar duela, hurrengo Landetara doala lanera, bizitza erdia despedidatan, balek edo morteroek lehertutakoak kontuan hartu gabe. Eta alabaina, hik badakik hiltzen ari dena despeditzen? Ikasten baduk, abisa iezadak. Niretako, ontzitxo haietan zihozen hirurogei zoroek urpean amaitu behar zuten La Guaira jo baino zatiaz lehenago, hiltzen hasiak ziren. Zerraldo handi bana uraren gainean, zer ziren ontzi haiek. Horregatik berandu. *Euzko Gudariak* kantatzeari ekin zioten, Andoni Olabe soinulari zutela. Malkotan zeuden gehienak, egun argiko itsasoratzea musika eta guzti, okaztagarria. Bazen han goi samarreko jendea, bada-kik, herri-aldezleak. Itzuli ginelarik, hedexuriak ikusi genituen. Guri pausoak hartu beste beha-

rrik ez zeukaten haiek. Baita egunonak eman ere ondotik iraganik, hipokrita ez bestea. Hedexuriak, jendarmak. Bidean, Agintaritzako Urbieta jaunak zeraman Andoni besotik helduta bazter samar, auzi sakonen bat zerabilten. Ez naiz oroitzen non bazkaldu genuen, sarda polita bildu ginaela bai, eta gero, berak jo eta jendeak dantza egiten zuela, «Chamberlain horri adarra jotera joan behar ei juagu!» esan zidan belarrira, eta zenbait asteren buruan, nik ez nekien putz egiten ez eragiten baina, musikari plantan azaldu nintzen Bristol-en Andoni Olabe lagun nuela edo, zuzen esanda, haren uberan. Gauez ontziratuta eta bokalea argiak amata eginda iraganez, benetakoko itsasoratzeak egiten diren gisan. Desdepida barik, horixe. Handik Londonera joan ginen trennez erdi gordean, paperak eman behar zizkiguten Euzko Etxean. Urte bi atzerago Lekeition utzia genuen Periko Beitia zegoen idazkari. Kapelua buruan, krabata saman, zulo bi aurrerago lotutako gerrikoa gilborrean, lanak ezagutzeko. Beitiak bazekien ni ez nintzela musikaria, baina laguntzaile hartu ninduen umeak hara eta hona ibiltzeko, jaialdi ederrak eman genituen London,

Halifax, Newcastle-n... Folkstone-n handiena. Andonik berdin jotzen zuen txistua, atabala, eskusoinua... elementu gaitza zen, ez batek edo bik, askok esanen lizukete pozarren joan izan ginelan frontera haren hotsean. Eduki zuten eraginik dantza-erakutsi haiek inglandarren artean, kontzientzia txarra arintzen laguntzen zien guri penny ale batzuk emateak, inbasoreak etxetik kasatu duenarekiko elkartasun horrek. Euskal haurrak aterpetzeko batzordeak sortu zituzten lord eta lady guztiek, kiroltasun handiz txalotzen zuten gureen footballa beren umeen aurka jokatzen zutenean, zelako esku-zartak ezpatadantza dantzatzen zutenean! Francori bular egin geniolako susmo txarreko gorritzat hartzen gintuztenok kristau maitagarri bihurtu ginen guda galdu genuenez geroztik. Sinetsiez iezadak laborista inglandarra ez dela iristen Bermeoko sabindarrenaren hankapera paxismoari aurre egiteko tenorean. Argazki mordoa argitaratu zituzten izparringietan, baina bigarren mailako horietan, *Daily Sketch*, *Western Mail* eta antzekoetan, *Times*-ek bazeukan besterik zertaz. Umeen erdian ageri zen batean nire laguna.

«Hitlerrek kapela kenduko detsa laster Chamberlain horri!».

Halakoa zen Andoni Olabek nazioarteko politikaz zeukan ideia, halakoa zen etorriko ziren egunei buruz egiten zuen juzkua, London sutan eta Chamberlain zaharra Alemaniako harrobi batean pikotxaka. Eta nik ez nuke esanen besteok huraxe nahi ez genuenik. Egik kontu 1939ko martxoan geundela, Espainiako liskarraren azkenak artean, baina Inghlandek errekonozitua zeukan jadanik Francoren gobernua, uste baitzuen Gibraltar-i eginen ziola osterantzean eraso, doixtarren laguntzarekin. Hura ezin genuen inork eraman, egia esan. Baina isilik egon behar, ez genuen denok Andoniren umorea. Horregatik hasi zen inglandera lardaskatzen, iragarkizun hura zelan edo halan adierazten zuela, «Soon, soon, Mr. Chamberlain kapela lose!». Seta hori hartua zeukan, hankapean ikusi nahi zituen Euzkadi galtzen utzia zuten aliatuen hiriburu guztiak eta, esan diat, anitz euskaldun ginen ados.

*Ganduak baldin badu zarratzen portua
Alferrik joko digu ezkilak ordua*

Zuregandik urrutin aukate lotua
Zuregana lotzeko nintzena sortua

Izugarri doinu sentimentala zen, Intxuzabali ikasia omen zuen Petratxarrirenean. Neuk moldatu nizkion koplak, berak gaia emanda, Londongo egun lanbro haietan. Petratxarrirena, gauez abaorreko argia pizten duten etxe horietarik bat, Zezenkaleko dantzalekua, Eibarren. Erromeria antolatzen zuten mandio eta arboldegi guztiak ezagutzen zituen Andoni Olabek, behin baino gehiagotan izanen zen soinurik gabe jotakoa. Gaitza zen hari barruko kirkila ateratzen, baina segurutik joko nuke nik hori, meta ostean edo pinudian edo artadian jarduna zela behin baino gehiagotan, gu ez bezala. Horregatik zen harrigarria emakume hark burua galdu eragitea, Cecilia Bolton-ek ezinegon batean zeukan, Lekeition, Ziburun eta Londonen. Zenbat ibili ez ote genituen egin Tamisa bazterreko kaietan gora eta behera, *Seven Seas Spray* non ote zebilen galdezka! Azkenean egin behar ez genuena egin genuen, etxe kontsignatzaileetan hasi ginen peskizan ontzia non zegoen. Eta atxilotu egin

gintuzten. Bilbon ezagutu genuena baino psikosi handiagoa zeukaten Londonen espioitzaren kontu horrekin. Maleta zabalarazi zioten karrikan bertan, baina ez zioten Paolo Soprani gorraile hura ateratzen utzi, komisaldegira biok. Espainiera andaluz doinuaren egiten zuen morroia ekarri zuten gerogarrenez, Euzko Etxera deitzeko esan nion. Aita Olaso etorri zitzaigun bila, arrain handiak ginela usteko zuten gure herri-aldezetan. Libre utzi gintuzten, eta Chelseako komisaldegira nagusitik hurre samar zegoen garagardotegi handian bildu ginen hirurok, ospatzeko. Laster *La Voz de Londres* irratian euskaldunok saioa edukiko genuela astero jakinarazi zigun, «Txistulariak badauzkagu, baina soinu-jolerik ez!». Nik bertotan banekiela, Andonik. Ez zen egia, orain bezain motela nintzen garai hartan. Baina ez zutela bertsoz behar esan zuen abadeak. Aita Olaso, Alberto de Onaindia, Jose Antonio Agirre-ren idazkari ibili izan zena. Gero, labaostekoz betetako Bilbo hartan bageunde lez, burua edalontzirantz makurtu eta Ingaldeko guda deklaratu beste irtenbiderik ez zeukala esan zigun, Hitler Frantzia sartua zenez.

«Horretarako jarri dute Mr. Churchill lehen ministro».

Eta ume batek moduan abadea «Zergatik? Zergatik esaten duzu hori?» esatera behartu zuen hura bota zuen orduan Andonik, Chamberlainen kapela ahaztuta:

«Bai, edukiko dau laster Churchill horrek zigarroa non ixotu!».

Euzko Etxeraino lagundu genion On Albertori. Han jakin genuen *Bigarrena* eta *Donibane* esateko okerrik gabe iritsiak zirela Venezuelara. «Eta zuek, zergatik ez zineten ontziratu?». Galdera da gero! Ni marinela nintzen, ez arrantzalea, itsasoko biztanlea nintzen eta guda osoan lehorrez ibili behar izan nuen. Trena hartzeko gisan ontziratzen da baforean arrantzalea, etxetik lanera eta lanetik etxera ibiltzeko. Marinelak baforea bera du etxe, hartan bizi da. Venezuelako Arrantza Flota sortzea interesgarria zen armadoreendako, koipea aterako zioten gure exilioari. Baina marinela ez duk arrantzalea, ontzian nahi genuelako ez ginen ontziratu. Galdetu egin behar hori guri, Londonen bizitzeko eskubiderik ez bagenu legez. Hala pentsatu izan nuen, aukera ematen ziguten

horretarako, ez ote genuen eskubiderik. Ni? Eza- gutzen duk London? Sohoko etxe ilun batean, sukaldari. Abaorreko argia, bai. Madamarekin jo- aten nintzen merkatukoak erostera, eta ikusten nindutenek uste okerra egin zuten. Hori musikariek, artistek. Lepoa baietz Andonik artadikoan jardun Londonen erdian, bihotza Cecilia Boltonek ebatsia zion arren.

Nik ontzian nahi nuen, berdin zitzaidan *Seven Seas Spray* edo beste edozein, marinela ez daki deus egiten lehorrean. Andonik tabernetan eta karrketan jotzen ahal zuen, baina berak ere itsa- sora behar zuela, gustatu egin. Lehorrean gauza mordoak jaten dio astia artistari, itsasoan berriz ez dauka aterpearen ez otorduaren ardurarik, eta berehala harrapatu zuen estimu handian zu- tela denek musikaria baforeetan. Ez zitzaigun axola berak lanik ez eginagatik, enparauek egi- nen genuen haren ordezkoa zinezko musika en- tzute alde, makinaren monotoniak erotu egiten zuen jendea. Kapitainek berriz zer nahiago, mu- sikarekin eskifaia lasai, frontera ere horrela ero- aten gintuen Andonik, pozarren eta kantari. Hi- tlerrek erraztu egin zigun kontratazioa. Inglan-

dek guda deklaratu behar izan zion, Aita Olasok esana zigun bezala. Hura Andoniren poza, Big Ben ketan. Erraztu, ba jendeak beldurra hartu zuelako, doixtar itsaspekoak lanean hasiak ziren berehala eta inork ez zuen ontziratu gura, demanda handia zegoen. Hamar-hamabi lagun baforeko, horrela zebilen kontua berrogei tostarteko behar zituzten zamakoetan, beldurra. Espainian egin zuena egiten lagata bibotemotza aseko zela uste zuten ala? Arazo barik hartzen zuten jendea. Ni bafore banatan ontziratzearen aldekoa nintzen. Aneika aldiz esan nion guda bat elkarrekin eginda bizirik urtetea nahikoa xantza zela, ez zela posible bigarren batetik biok onik ateratzea.

«Isilik egon hadi, hiltzen bahabe nork joko jeuk soinua entierroan?».

«Eskertua zagok aurretik, baina gerta zitekek heu hiltzea, eta ez ni!».

«Ba orduan be aldean beharko haut, nori lagako jetsat bestela soinua?».

Egin behar izaten dugula hitz...! Mina jotakotan ez ginen bata baino bestea beranduago hondoratuko. Ongi ordaintzen zuten, bai. Baina ba-

dakik ontziak portuan pintatzen direla, ez itsas zabalean. Ba bazterra ikusten ez genuela hasi ginen gu ontziaren kaskoa berde zuri laranja apaintzen. Horretan ari nintzela kareletik dindilizka, izardunen arteko hitzaspertua atzeman nuen estiborreko erdialdean, zubipean.

«Uste duzu irlandarrek neutral jarraituko dutela?».

«Aurreko gudaldian doixtarren laguntza eduki zuten guri zafraldiak emateko. Zor diete zerbait».

«Horregatik, William. Nazien alde jarriko dira mozkor horiek».

Irlandar bandera erraldoi bana ari ginen margotzen, beraz, ontziaren saihetsetan. Ederto, kaietan ibil zitezkeen espiek halako egunean irten behar zuten zamako inglandarraren izena ematen zuten, eta gero doixtarrek irlandarra besterik ez zuten ikusiko itsaso zabalean. Horrek balio du behin egiteko, baina naziek ez zuten sobera gogor pentsatu beharko Mantxan barrena bandera neutraleko ontzi larregi zebilela ohar emateko. Eta zura eta gatza ez dira kaxetan ga-

rraiatzen, neuk ikusia kaxak zamatzen, Tilburyko kai berrian.

«O'Hara horiek ez dute halakorik eginen, badakite Inghlandek beren errepublikatxoa kenduko diela txarto portatzen badira... Supiztekorik bai, Larry?».

Noizbait jaso gintuzten kubertara, eta Andonik «Sartu gaittuk barrero be...!», ontziaren izena aldatzen edukia zuten, *Irish Pride* ginen orain. Amorratua zegoen, ez zioten jotzen uzten, «Zer ontzi klasera ekarri najok?». Barregarria zen zinez, hik uste duk hidrofonoek hogeit mila tonako zamakoaren makinarena baino lehenago atrapako dutela eskusoinuaren hotsa? Diziiplina atxikitzeke eginen zuten hori, Petratxarrirenean ez geundela oroitarazteko.

Aspaldi ez naiz laketzen

Dantzako hotsean

Neure herritik urrun

Nabil arrotzean

Uhainek zakar dute

Jotzen bihotzean

Urdirin betean eta kalmatan agertu zitzaigun, ez zeukan beldur handirik ehizakoren bat jausiko ote zitzaion hodei ostetik buru gainera. Ez nuen espero ikusterik, eta nik ikusi egin itsaspeko bat azaleratzen neure mutur aurrean. Laztu egin ninduen, zergatik gorde. Iceberg beltz txikerra, baina zehaztasunez eta bezuza gogorrez betea. Eastbourne urrun utzia genuen estiborretik, Brighton parean izanen ginen. Jaurtitzen genuen lurrinagatik gintuzten atrapa noski, mastak baino lehen ikusten da kea, alferrik duk sigisagan itsaskatzea. Eskotilak zabaldu zituzten, zubi aurreko kanoia noratu ziguten. Kapitainak maliobra agindu zuen, abarra eman genion, gure ikurrin erraldoia ikus zezan, edo tiroa huts egitea nahi ez bagenu legez, edo branka kostarantz emanda ihes egin nahian.

«Irlanda inglandarrak salbatzen!».

«Zer diok, eusko?».

Ontsa konprenitu zuten orduan nire inglanderra, barre egin zuen norbaitek atzean. Irlandarretarikoren batek, bagenituen hiru eskifaian. Itsaspekoak ez zuen tirabira handirik egin, erretroze-so gutikoa zen kanoia. Horixe ikusten gelditu

ginen, putz lehor hura eta ontzi beltz haren kulunka gozoa. Telegrafiako torreta birrindu ziguten. Ez ote zeukaten torpedorik? Ez al zuten ontzia hondoratu nahi? Ez nuen konprenitzen doixtarren jokamoldea, ez inglandarrena. Nik uste nuen berehala azaldu behar zuela kanoiak lainoa ateratzen gure portiloren batetik, horretarako egin genuela hamazazpigarren mendeko galeoiaren maliobra, halako maukarik, ez da begi bistan edukitzen itsaspeko bat marea guztietan, ez duk sutunpa handirik behar, itsaspekoa ahula duk azalean, eta hura zegoen moduan, izardunak zubian, eskotilak zabal, lotua baino lotuago.

Doixtar komandanteak bozina hartu zuen eskuan, kapelu zuriagatik ezagutu genuen komandantea zela, gainerako izardunek blua janzten zuten. Eta gero inglandarrak bafore-tranpak ugaritzen hasi zirenean erabiliko ez zuten jendetasuna azaldu zuen orduan, «Abandon ship!» manatu zigun. «Gernikan horrelaxe egin ziguten!», Andonik inglandarrei, «Gernikan horrelaxe egin ziguten!», ez zien onik egin behar, besteok txalupa erriatzen eta Andoni «Gernikan horrelaxe egin ziguten!» atertu ezinik eskifaiari zainak ai-

ratzen, bera Gernikan egon balitz moduan. Eta inork adorerik ez erantzuteko, mokoa josi zezala agintzeko.

«Txakurra ontzian gelditu zaigu!».

Arineketan igan zen eskalan gora atzera Olabe.

«Nora hoa barren!».

Baina karel ostean ezkutatu zitzaigun. Txikotekoa estutu nuen, badaezpada.

«Hamahiru urte ditu, beti gurekin ibili da...» komentatu zuen kapitainak, desenkusatu egin nahi zuen, berak ez zion Andoniri deus agindu ordea. Luze gabe azaldu zen barriro, kolkoa hutsik eta maleta bizkarrean.

«Ez du etorri nahi!».

Arraunean hasi ginen itsaspekorantz, baina gure baforerako tiro lerrotik aldenduta.

«Ontziarekin hondoratu nahi du!».

Entzun behar zaio hori ontziburuari...! Ez nion behakoaren grazia eskaini, antojugarriak ziren Tommi haiek guztiak, baina izardun haietarik bati, Williami edo Larryri, begia kendu barik egin nuen berba.

«Benetako kapitainaren gisan!».

Bizkarra emanda zegoen morroia, itsaspeko-
ra buruz.

«Irlandarrak gara!».

Hori bera esateko kopeta eduki zuen, kopeta
edo bururik eza.

«Gureak egin dik!» egin nion euskaraz Ando-
niri.

«Inglandar agente bat daukazue zeuen ar-
tean».

Ez entzuna egin zuen gure kapitainak, ikasi-
tako bertsoa kantatzen jarraitu zuen.

«Irish abertzaleak gara denok!».

Labariak paneletara behatzen zuen, kokotsa
bularrean iltzatuta. Rajastangoa zen kedarra
kenduko baliote ere.

«Telegrafistak SOS bat igorri du gure posizioa
emanez».

«Telegrafistak?».

Guregana egin zuen kapitainak. Izerditan
zen. Ontziburu ona zela erakutsi zuen orduan,
atzamarra noratu zuen *Irish Pride* faltsu haren-
gana.

«Ez dago txalupan! Barruan gelditu da urde-
kumea!».

Uste baino maizago gertatzen dira halakoak, gudak absurdoak direla esaten du anitz jendeak, baina hori humanistek zabaldu duten leloa da, guda absurdoa da absurdo mordoa gertatzen delako egunero bertan. Ez huke laurdenik asmatuko. Telegrafista ontzi barruan gelditua baldin bazen, gure nondik norakoa ematen jarraitzeko gelditzea zen logikoena, hori erraza zeukaten konprobatzea doixtarrek, interzeptatua eduki behar zuten gurea. Baina esadak, transmititu zitezkeek transmisio torreta birrindu diatenean? Gezurra ematen du, baina agidanez kapeluzuriak sinetsi egin zuen gure kapitainaren esana. Ezkutatatu egin zen, artilleroek kanoia finkatu eta eskotilan behera egin zuten, serbiola gelditu zen bakarrik zubian, prismetikoak begietan.

«Izurdea dirudi!».

Telegrafistak esana, lasai, aurreko solasa entzun ez hark nonbait. Lehen aldia genuen torpedo bat ikusirik, ez zen urrun. Txopa aldean jo zuen, instantean jarri zen brankaz gora zamako zaharra. Konturatu ginenerako, itsaspekoa ostendua zen gure paperak eskatzea ahantzita. Edozein gezur transmitituko zuten Goi Agintari-

tzara, hogei mila tonakoa hondoratu zutela, auskalo. Izardun batek komentatu zuen hasiberria izan behar zuela komandante hark, torpedoa alferrik gastatzea kanoi ukaldiño bat aski zuenean. Bestelakorik gerta zitekeen, baina gure ontziak ez zuen oliorik isuri, azalak ez zuen su hartu. Garai hartan naufrago ugari hil ziren horrela, itota, baina oxigeno ezaz. Gero doxenerdi eztanda ahul entzun genituen ondoz ondo, «Horrelakoa ateratzen dik nasaitutako panderuak!», esan zidan Andonik. Gatza eta zura ez duk horrela lehertzen, egia duk.

«Zer diok, eusko? Egik inglanderaz!».

«Hor ito da Inghandek zeukan marinela bakarra».

Eta txapela kendu zuen Andonik, hala berean nik. Une hartan konturatu nintzen kapitaina eskua jakanarruaren sakelatik atera gabe egona zela, pistola erakutsi zigunean. Tiro bana emanda putzura, pentsatu nuena.

«Gure telegrafistari inork ezer egin nahi baldin badio, hauxe probatu beharko du!».

Argi zegoen Royal Navyrako ari ginela, eta tostarteko batzuk behintzat baraurik. Maleta bel-

tza ireki zuen Andonik. Besoak uhaletan sartzen zituela behakoa lotu zidan, hori zuen maltzurre-riako aierua, ezetz asmatu zer ari naizen pentsa-tzen oraintxe, begietarik galdezka.

«Jo ezak *God save the King*, eusko!».

«Ez, kapitain jauna!», nire keinuren baten es-
peroan Andoni, «Mister Neutralaren hileta jo
behar dut!».

Hori zen asmatu ezin izan nuena. Entzun ez
genion zerbait murduskatu zuen kapitainak, ba-
zekien nondik ari zen «eusko». Gero, beti pistola
agerian:

«Euskalduna haizelako barkatzen diat!».

Bazekien nondik nora, bai, euskaldunak gine-
lako ez genien guk berehalakoan barkatuko lau
urte lehenagoko portaera koldarra inglandarrei.

Eguna gautuz doan bezala

Doa ontzia hondora...

Egundoko gozoen jo zuen Andoni Olabek,
pieza berria zen, nik inoiz entzun bakoa behin-
tzat, irlandar airekoa. Atzamarrak poliki mugituz,
ezkerreko botoiak ia sakatzeke, hauspoaren

nekea entzuten genuela, arnasestuan baina ito-
tasunik gabe. Ederra, ederra. Eta irlandarrei mal-
koak legez etorri zitzaizkidan hitzak, doinuaren
erritmoan, maskuria lehertuta azalera etorriak
ziren arrain hilei beha.

*Eguna gautuz doan bezala
Doa ontzia hondora
Hondoa dauka Gernika portu
Ez bedi inor aztora
Gure harrian zorroztua zen
Mastan jo duen aizkora*

Destruktore batek jaso gintuen ordu eta erdi-
ren inguruan. Kubertara ginenerako, beste hiru
gudontzi hurbildu ziren, azkena minatzailea zen.
Orduan konprenitu nuen doixtarraren taktika.

«Edo sobran zeukatek, edo doixtar horren ze-
latan erortzen ari dituk».

«Hik uste?».

Andoni ez zen berez marinela, porturik portu
ibiltzeagatik gura izaten zuen hark ontzietan,
baina ez zen itsastarra, musikoa zen hura. Ale-
manen zelata total garbi zegoen, ezta? Hik uste

duk posizioa ematen utziko zigutela, osterantzean? Azalera irten, gu txalupetara jaitsarazi, denbora galdu, sinetsiarena egin... Hori dena ez da egiten ez bada etsaia tronpatzeko. Han azpian, ehun metrora, esparroi gosetu bat zegoen gaitzeko sarraskia egiteko irrikan. Aukeran zeukan, gainera, haginka non egin: jagole barik utzia zioten konboi zatiko zamakoetan edo posizio hartara erakarriak zituen gudontzietan bertan, posible zen ezustekoa baliatuta gutienez ontzi bi jotzea.

«Orduan laster edukiko dau Churchill horrek zigarroa non ixotu!».

Eta haize okerrak emoten baitzion lantzean behin, ontzian gora eta behera ibili zen «Soon, soon, Mr. Churchill cigar in flames!» kantari. Hiru ordu aritu ginen hamar miliako oboan sakoneko kargak jaurti eta jaurti. Tommiek ezagun zuten ez zekitela itsaspekoa non zegoen, isiltasun beltzean etzanda egonen zen hura, gu ongien zelan atrapa kalkulatzeko, dena zehazten, bezuza zorrotzen. Edo beharbada konboiaren bila joana zen. Nolanahi dela, alfer lana zen zerabilten lehia.

«Irlandarrak, eta Royal Navyrako lanean?».

Muturik gelditu zen, zaharrena izan behar zuen, ez dakit non ezkutatuak ziren beste biak.

«Antipaxistak gara», esan zidan ukondoak karelean pausatuta, «Guk aspaldi jo genion geure hileta neutraltasunari».

Brigadista ibili ote zen gurean, orduantxe galdetu behar niokeena. Baina kupitu egin nintzen.

«Bat nator zurekin, O'Hara. Baina Royal Navy ez da antipaxista».

«Ez?».

Andonik erantzun zion kanturakoan harrigarri eztitzen zen ahots lakar harekin.

«Ez! Royal Navy antipaxista izan balitz, Bilbao ez zen inoiz paxisten esku eroriko».

«Hurra! Hurra!».

Abaorreko amura aldera hurbildu ginen denok.

«Eman egin diogu! Zerria...!».

Hura poza Tommiena...

«Jo ezak, eusko! Jo ezak hire piezarik ederrena!».

Zelako marraixu garaua, doixtar komandante hura! Ni segur nintzen, egun ere segur naiz ez

zutela ukitu, berean bere isurarazi zuela komandanteak fuela, jo zutela uste genezan. Eta destruktoreak, amuari helduta, noreste ipini zuen branka berehala, berak eraman gintuen Brightoneraino. Bazuten zer ikasia oraindik Tommiak guda-jokoan. Tommiak, inglandarrak.

«Txakurtxo hura hartu behar najuan, eta ez traste hau!».

«Trastea duk orain soinua, ala?».

«Txakurtxo bat aldean baneu errukitsu egingo litzakez nire musika maite ez dabenak be».

Ahokeriak, biziki ongi jotzen zuen Andoni Olabek, denek maite zuten haren soinua, euskaldunok, frantsesek, inglandarrek, irlandarrek, txinatarrek, hinduek, denek. Izan zitekeen dolutua egotea txakurtxo hura salbatzen gehiago ez ahallegintzeagatik, izan zitekeen. Ostetxoak biltzen zuen inguruan, eta pieza amaitzen zuelarik adindu gutik jarraituko zuen bere zereginetara aho zabalduaren sabaian «Basque refugee» zioen papertxoak zeukan soinu kutxan ezer utzi gabe. Berba haiek itsuaren betaurrekoak baino indar handiagoa zeukaten jendea beratzeko.

«Barka, anderea, Bolton kapitainaren alabazara?».

Eta Andoni Olaberengana txanpona jaurtitzera hurbiltzen ziren andrazko gazte guztiak barre eginda urruntzen ziren, kapelu kriket haiek xarmangarri luzituz.

«Irudi txarra ematen duzu».

Euskaldunok ez genuen zertan eskean ibili, Euzko Etxekoek ez zuten onez ikusten karrikan jotze hura.

«Hemen be erromeria debekau behar deskuzue abadeen morroiek?».

Kopetaraino gorritu zen Periko Beitia.

«Soinujolea eskean bizi izan dok beti gure herrian».

Hurrena ikusi nuenean, kai inguruetan beti hura, gezur hauxe zeukan idatzia bere kartoian: «Basque refugee rescued of Bilbao by captain Bolton in the merchant ship Seven Seas Spray». Halamoduzko erdibidea aurkitu zuen Andoni Olabek, ez duk uste? Ez zuen gure jaurlaritza lotsagarri uzten, idatzi hartan ageri zen esker onak estali egiten zuen urrikirako nabarmenkeria.

Berak ez zuen ordea halakorik aitortuko, bazeukan helburu praktikoagorik.

«Noizbait pasauko dok Bolton kapitaina, edo bere pilotua, edo hura ezagutzen dauan bat edo...».

Bolton kapitaina Bilbora azaldu zenean blokeatuta omen zegoen hiriarri janaria ekarriz, Andoni liluraturik gelditu zen. Ez, *Eguna* izparringian irakurri zuen albisteagatik jakin zuen, lehen orrialdean zetorren. Lekeitioko Beitiarenean zegoen orduan gure saildia, ostatuan, atsedentxo hartzen Markinako inguruan negu gogorra bota ondoren. «Ezagutu behar juat nik andrazo hori!» esan zidan, eta beribil baten eske hasi zen Bilborantz abiatzeko, bazekien petral jartzen. Baina hurrengo egunean bertan mobilizatu gintuzten Gerrikaitz aldera, han gogorrago astindu gintuzten.

«Barka, anderea, Bolton kapitainaren alabazara?».

Barre egiten zuten, algara, kapelua hobeki kokatuz urruntzen ziren, begi aurrean ispilu txiker bana baleramate bezala.

«Agur, Cecilia...!».

Badakik, orduan mundu guztia zegoen sine-
tsia Bilboko itsas-urteera paxisten gudontziz in-
guratua zela eta Bizkaiko Golkoa dena minatua.
Etsaiaren publizitatea zen, eta guk irentsi.
Gurma lodian egin zuen Bolton kapitainak Zibu-
rutik Bilborakoa, gaez, benetako itsasketak
egin behar diren moduan. Boltonek erakutsitako
bidetik heldu ziren gero *Hansterley*, *Stenbrook*
eta *Mac Gregor* zamakoak, hazkurriz beteta.

Orduan, esanen duk hik, zergatik zenieten
halako herra inglandarrei?

Hik esaten diok inglandarrari «Ez zagok
mendi hori igoko duen amaren umerik!», eta
biharamunean Everesteko gailurra zapaltzeko
espedizioa antolatzen ditek. Inlandarrak sport-
man hutsak dira. Entzuten badute Bilbao blokea-
tua dagoela, minaz josia dagoela Abra osoa,
«Hori geuk pasatuko dugu!» egiten dizu erronka
Cityko edozein bulegarik. «Nora zoaz?» galde-
tzen dio kanoiontzi paxistak Sanander aldetik
datorrela ikusita, «Saint Jean de Luz» esaten dio
Bolton kapitainak, eta hurrengo gauean Ziburu-
tik irten eta argiak amata eginda pasatzen da *Al-
mirante Cervera* beldurgarriaren ondotik pipa

erreaz, Ibaizabal gora sartzeko. Badu meritua, nork uka, baina ez gero uste antipaxismoak bideratu duenik horretara. Harrapatzen dute doixtarrek eta «Irish abertzaleak gara» esaten du inglandarrak lasai, edo «Neuk akabatuko dut telegrafista aliatuzale hori!», egundoko gibela. Izki-luak behar genituenean, neutraltasuna jokatu zuen Inghandek. Gero, dena galdua zenean, Hitlerri aurre egiteko gai zela erakustearren, bere sportmanak bidali zizkigun gosea lur-sagarrez arin genezan...

Nardagarria ez denik!

Guk irakurri genuen izparringian ez zetorren haren argazkirik, aita ageri zen, kapitaina, tostarteko guztiak zituela inguruan, alaba ez. Albisteak, ordea, Bolton kapitaina «alaba lirainagaz» etorria zela zioen. Lehenetariko emakumea izan zen zamakoetan, eta gudapean zeuden laterrietako portuetan sartzen bakarra. Bazeukan bere zera, baina burutik egin zitzaion Andoni Olaberi, idealizatu egin zuen, musa bihurtu zuen, huraxe behar zuen hark musikan porturik portu ibiltzeko. Platonikoa zuen harekikoa, euskaldunok inglandarrei genien gorrotoaren bestekoa.

*Cecilia nik zurekin nahi nuen enbarka
Bilbaotik nortera zuzenduta branka
Geroztik garrastu da munduan enbata
Inork ezin dit esan non duzun atraka*

Andonik uste zuen, arrazoi zuela ezin uka, errazago topatuko zuela *Seven Seas Spray* Londongo kaietan itsasoan gora abiatuta baino, huraxe esan zidan. Anartino elkarrekin ibilitakoak banandu egin ginen, txopan Panamako ikurrina zeraman zamako berri batean hartu ninduten, Mediterraneoan ibili nintzen luzaz. Ez dut uste Cecilia Bolton ezagutu zuenik gure Andoni Olabek, zaila izaten da itsasokoen berri jakitea lehorrean. Itsasoan ordea elkarri deika bizi gara, irratia beti dago piztua, berehala jakiten dugu non zer den. Beharko, bizirik iraunen badugu. *Seven Seas Spray* ontzia Cardiff-eko konpainia batek erosi zuen. Ohikoa izaten da eta izena aldatu zioten, *Seabank Spray* ezarri zioten, eta izen horrekin zebilen gu Londonera iritsi ginenerako, egikontu zelako inozoak. Gero berriz aldatu zen jabez eta izenez, *Jeanne M.* hartu zuen. Baina

beti Bolton kapitainaren agindupean. Bai, normalean kapitainak konpainian jarraitzen dik, ez duk ontziarekin batera aldatzen. Baina zenbait marinel zaharrek ontziko txakurrak legez egiten dute, ez dute baforea abandonatu nahi. Niri iritsi zitzaidanez behintzat, *Jeanne M.* ontzia Bolton kapitaina eta eskifaia osoa barruan zituela joan zen hondora, U-37 itsaspeko sonatuak torpedoz jota, 1940ko abenduan.

Esanen diat, bai: 39.19 Ipar eta 13.54 Sortalde, aterako duk non?

Livornon ginen, gomutan daukat sobietikoek Laika txakurtxoia espaziora bidali zutela zekartela izparringi guztiek, langileen diktaduran ere txakurrak ontzietan bakarrik maite zituztela pentsatu nuen. Horregatik dakit 1957 urtea zela, azaroak lau zituen, bezperan Sputnik bigarrena. Gosaltzen ari nintzen beste izardun batekin, portugaldar bat, Piazza Garibaldiko kafetetxe nagusian, Italian enparantza guztiak dira Piazza Garibaldi.

- Ikusten duk gizon hori?
- Bizarzuri hori?
- Werner Hartmann.

Aski ona engoitik nire inglandera. Gizona zegoen mahaira hurbildu nintzen.

- Barka, jauna...

Kafe kihararen ondoan laga zuen izparringia, tolestuta. Laikarena irakurtzen ari zen, Moskuko karriketako txakurrik bizkorrena, emea izan behar. Galdetzekotan egon nintzen ontzian txakurra eramateko ohitura zeukan.

- Bai?

- Zu... Werner Hartmann zara?

Lehen mailako Burdinazko Gurutzea, Zaldunen Gurutzea Haritz Hostoekin, berrehun eguneko marea itsaspean basera itzuli barik, aliatuei milioi erdi tona hondoratua... Eta bizirik atera, Prien handia ez bezala.

Zer uste duk egin niola? Bostekoa estutu nioan.

- Euskalduna nauzu, Hirugarren Reich-aren aurka gudukatu nintzen lehorrez eta itsasoz. Lepoa jarriko nuke zeu izan zinela *Irish Pride* hondoratu zuena, Brighton inguruan, hamar mila tonako zamako zahar bat, masta bikoia.

Zimurrak sortu zitzaizkion bekokian, datu guztiak buruan zeuzkan oraindik gizon hark.

- Kafea nahi? Bundesmarine-ko zamakoetan egiten dut beharra aspaldion.

Bolton kapitainaren istorioa kontatu nion Werner Hartmanni, bere alabarena eta euskal soinu-jolearena, Londonen utzi nuela Andoni Olabe hiria Luftwaffek bonbardatu baino hilabete batzuk lehenago. Galdera guti batzuk egin zizkidan nire kontakizunaren errunboa zuzentzeko, erne jarraitu zuen berbaldia. Isilik gelditu zen epe batez. Gero, beste kafe bana agindu ostean, musututs utzi ninduen.

- Cecilia Boltonen bizitzak ez zeukan zentzurik euskal soinu-jolea hil zenez geroztik.

Posible zen, gudak halabeharrez beteak daude, hiru urtean urte betean hilabete batzuetan bizi behar duzu zeure bizitza. Mahaizainak alde egin arte itxaron nuen.

- Esan nahi didazu... Alegia, *Jeanne M.* eretzuk...

- Suizidio bat izan zen.

Altxatu egin zen, nik «Txakurtxo haren antzera, txakurtxo haren antzera...» marmarikatzen nuela. Gudan absurdoak gertatzen, eta gudaosterraino luzatzen. Esan liteke Werner Hartmann

nire aiduru zegoela kafetetxe hartan, beharbada egunero egoten zen mahai hartan ni noiz azalduko, adiskide soinujolearen azkena jakin nezan: badatoz hegalontziak urdina betean, hirurehun itsaspeko hegan, Londongo zerua Gernikakoa halako hamar, hoge, berrogei, sirenen txistua baino mingarriagoa arranoen amiltze astuna, oinazuaren garraren aitzin bere tarrata, zelako edertasuna eraikinak lur jotzen bazterrak sutan karrikak lehertzen, eta durunda handiaren gai-netik, beste uhin-luzera batean, euskaldun liluratuaren oihua hondakin guztietan oihartzun London osoan, Inghland osoan barreiatzen...

«Sua nahi, Mr. Churchill?».

Bolton eta bere alaba ez beste inglandar guztiek Gernikako fosforo berean kiskali behar dute, garaia zen, londondarrak babestokietara doaz astrapalan, sotanoetan ezkututzen dira koitaduak, eta soinulari zoro batek kalejirarik alaiena jotzen du Waterloo-Bridge-ren erdian, edo Albert edo Victoria enbarkment-en, Londongo artadiak ikaratzeko gisaz, leherketa metraila ke guztien artean bozkario, Cecilia izenari narrutako galdata atxikia...

*Londonek gura ei dau
Dantzan akelarrez
Churchillen zigarroa
Ixotzeko garrez
Heriotza barrez
Dantzan akelarrez*

Soinujoleak bere entzule lirainei Bolton kapitainaren alaba ote ziren galdetzen zienean barre egin eta kapelua kriketago okertuta aitzina egiten zuten haietarikoa zen Cecilia Bolton, hori ez nion Werner Hartmanni kontatu baina. Maite-mindua egon behar zuen, jakina, porturik portu zihoan ametsez Andoni Olaberen itaunari erantzun barik urruntzen zenean. Begi aurrean mirail txipiño bat baleuka bezalaxe, bai, eta hartarik euskal aterpetua ikusten du bere joanari beha, emearen harrotasuna orduan, hurrena datorrenean «Nolaz ezagutu nauzu, Bilbotik menturaz?» esanen diola zin eginik, atmosferan berriro sartzean desintegratu egin behar duela ez dakien txakurtxo horrek.

Ihesa

Euliak, uda hark behintzat argituko ez zituen hezetasun tatxetan euliak, euliak behiala urdina izandako pintura geruzari eginak zitzaizkion kontinente ezezagun gisako akastuetan euliak amorratuaren eskuak edo txapelak jotako lekuan utziak zituen euli zapaldu zikinetan pausatzen ziren euliak, goizero ezpainetaraino beteak ageri ziren bidoi-erdietako gernuak zoratutako euliak, «Viva» edo «Glorioso» edo «Caudillo» edo «Nacional» hitzen beltz higatu samarrean samaldak pausatzen. Eta zer zitekeen inork itxurarik hartzen ez zion forma baten gainean zeukanez Don Arturok paratua atzamarra, eulien hegaldiak eramana zion noski haraino behakoa, nola bestela, 90 voltioko indarrak ozta suspertzen zituen ilintietan, letra txipi haiek bereizi.

- Ez nazazuela izorratu, ez nazazuela izorratu!

Azken hondarrak biltzen saiatzen ziren zalien latoi hotsak erantzun, euliak ere isilik, edo leku estrategikoetan kokatuak orojabe.

- Presondegira itzuli nahi baduzue, esatea daukazue.

Eta ohi ez bezala, hurbilenekoei «Tira, lanean hasteko ordua diagu!» agindu gabe jo zuen ate ondoan habe loditik dilindan zegoen karril puskan mailuarekin, kin-kin-kan-kin, goizeroko morsea. Irteera aldera nagitzen zirelarik, Don Arturoren haserrearen nondikakoa ikusi behar zutenen multzo handia sortu zen, orduan jakin, ahoz aho zabaldu zen kasernan «Gora Euzkadi» zegoela margotua, arkatzez, moldiztegiko letretan margotua ez baina idatzia, hezetasunek akastuek zapalduak utzia zuten tarte garbi samarrean.

- Hor atzo ez zegoan horrelakorik...

Eguzkia goratzen hasia zen Aiako Harri ubelaren ostetik, elizako dorre bereziak hareazkoagoa zirudien orain, lixibatan garbituriko harri. Gobernadorea astero bazkaltzera etortzen zen Panier Fleuriko teilatuan ziren lehen printzak, laster ibaiertzeko zuhaitzen hostoetako ihintza xukatuko zuten, basatzazko ur hartan jo baino lehen.

- Norbaitek pultsua hartu nahi ziguk.

- Ni ez nagok zulora itzultzeko, askatasuna emanen zigutek aurten bertan.

- Amolatu behar nauk oraintxe, Bittor. Ederra duk emanen diguten askatasuna!

- Gure morrontza hau luzatzeko aitzakia bila zabiltzak.

- Hik uste?

- Non aurkitu behar ditek gurea baino esku-lan merkeagorik?

- Niri bezala pagatuko ditek hiri ere, bai.

Olibet galleta lantegiko neskek errepidea iragan zuten, egon zen algara isilik eta behakorik gizon zarpatsuengana zubiaren erdian.

- Morena ihar hura gustatzen zaidak...

Atzera beha zihoan oraindik Bittor.

- Hik bereizi egiten dituk...!

Osoro egunarenak ez ziren une haietan, ibaiaren hilobian fusilatzer aterako zituzketen gizajoak zeritzoten egunero goizean goiz mugitzen ziren herritarrek ezkerreko ertzean biko ilaran zetorren gizon andanari. Eta egiazki hiltzeko zigorra konmutatuak ziren gehienak inoiz, ikara horixe Olibeteko neskek, heriotzatik itzulitakoak zirela.

- Don Arturo zigortuko ditek agian. Merezia, postua hartzeagatik.

- Nahiago huke putakumeetako edukitzea ugazaba? Ba nik ez. Ni hogeita hamazazpian erori ninduan Teruelen, eta ez ninditean fusilatu. Zerraldoak egiten egon ninduan beste preso askorekin, abertzaleak, sozialistak, komunistak. Halako batean ihesa antolatu zitean gureetako hiru zorok. Jakin genian eta halakorik ez egiteko erregutu geniean, era guztietako arrazoiak eman genizkiean. Baina egoskortuak zeudean bere planean, eta azkenean guk geuk salatu eta entregatu genitian.

- Ez diat sinesten.

Plazan gelditu ziren hiru soldadu, errepidea zubirantz gurutzatzera zetozen neska multzo berriak meneko zeuzkaten langile penatuen lerro artetik iragan ez zitezen.

- Fusilatu egin zitiztean, baina hobe duk hiru fusilatzea hamabost baino.

Lepoan zuten eguzkia, epeltasun huraxe gosariaren onena.

- Ez, hobe denek ihes egitea.

Don Arturoren agindura, hargintzan jardun behar zutenak ilara utzi eta ibaian lotua zegoen gangileko lonapera jaitsi ziren lanabesak hartzerara. Bitorrek aitzina jarraitu zuen beste lau penaturekin portu aldera, isurgirantz, soldadu baten begipean. Tranbia zeterren Galtzarabordatik, eguneko lehena zen. Eskuinean garabien lurrina zerurantz, lehorreko baforeak iduri. Korrokoiak jauziek burbuilak sortzen zituzten paperolako kimikak gandututako uretan, amultsua zen haien pulunparen plausta. Fuel biltegien ondoko etxe-koandrea leiho guztiak zabaltzen ari zen gelak goizeko freskotasunean haizeberritzeko, beha gelditzen zitzaizkien eskolara zihoazen umeak elkarri ahapeka, pausoa arintzen zuen aldiro beata laukoteak ondotik urrunduz. Gezurra zirudien hilabete lehenago ibaiertz hura betea egona harriz adarrez gurdiz bizikleta okerrez zazpi etxetarik ekarritako altzariz zakur hanpatuz marmitaz sasiz bahez teilaz aulkiz telegrafo postez auto irauliz lokatzak estalitako gorpuz, gezurra zirudien uholdea egon izana inoiz bazter hartan, gezurra zirudien gerlak zanpatu izana mundu hura, pentsatu zuen Bitorrek.

- Berdina eginen huke orain?

- Zertaz ari haiz!

- Salatu eginen huke ihes egin nahi duena, gu zigor ez gaitzaten?

- Etxera joaten utziko zigutek denoi laster samar, ez diat ikusten zergatik ihes egin behar dugun.

- Langile batailoi osoa aterpe eske Franzian... ez huke txarra, ezta?

Lehen fusil tiroa bota zuenean, frontean, ez zuela egundo berriz eskuan armarik hartuko egin zuen zin. Izututa gelditu zen sastraka haien atzetik besoa atzerantz erortzen ikusi zuenean. Beste norbaiten tiroa izan zela erabaki zuen. Norbait hil zuen haatik, ez da posible urtebeteko gerla egitea nor edo nor hiltzetik libre, neu hiltzea lortu ez zuenen bat hila nauk, ez zuela egundo armarik hartuko berriz. Baina zortzi urteko kartzelaldiak eta azken hiru hilabeteetako lanak halako urruntasun modukoan zeukaten murgildua orain. Igandeetan, ukabilak sakelan ibaiko uraren joanari beha gelditzen zenean, ehi-zarako grina zetorkion osterara, udazkeneko hego haizearen eskasa, basoaren herdoila, tiraputza-

ren kolpea sorbaldan eta hegaberaren jaustea sasian. Ez zen oroitzen ez berak ausaz hildako gizonez, ez bere ondoan hildako adiskideez. Mendian nekatu arte ibiltzea, neska gazteen besoak ikustea belarra jiratzen, zigarroa erretzea enbor zakar baten kontra etzanda ilunabarrean, trikua jatea, lagunak bromak hartzea atelie-rrean, bakarrik lo egin ahal izatea: arrunt xantza handia zen gerlatik eta gaueroko fusilamendue-tarik onik irtetea, bizimodu sotilaren gozoak ez dastatzeko.

Iritsiak ziren ibaiaren isurgunean zegoen bur-dinola handira. Soldaduak trenbidea babesten zuen adreiluzko hormaren gerizpea bilatu zuen, zaku batzuen gainean jesarri zen, tabakoa liatu behar zuen hark langileei asko erreparatu gabe. Fonderiako burdinagileek txorrukotan metatuak zizkieten urtuketa-moldeetan erabili lurra. Hura-xe eramaten zuten eskorga banatan Bittorrek eta bere lagunak ibaiari egiten ari ziren euskarri-ko hesiaren eta errepidearen artean gelditua zen hutsarte betetzearren.

- Hi, e, hi! Hator hona!

Burdinolako langile batek egiten zion dei, pieza moldatuak hozten utzi ohi zituzten zabaldegitik.

- Ikusten duk?

Hankarekin lurra harrotu eta burdina pusketa zatar pareta utzi zuen agerian.

- Gainez egiten dik galdak zenbaitetan, moldera hustean. Ezin dituzue denak eraman, utzi bertan handienak, berriro urtzeko erabiltzen ditia.

Atzera behatu zuen langileak, oiartzuarra hizkeragatik, lo-kaikuak egiten zituen soldaduak. Buruan hazka Bitorrek, ile hura.

- Bereiz itzazue zati txipiagoak zuentzat, pezeta egiten dik kiloak txatarrerian.

Arriskua hartzen zuela, herria salatariz betea zegoela, berrogeita hamarna zentimo ordaindu nahi izan zien gizontxo musugorri hark. Beraiek arrisku handiagoan zebiltzala, pezeta edo burdinarik ez. Hori entzun orduko «Zenbat kilo atera zenezakete?», miserablearen galdera.

Bizimodu sotilaren gozoak dastatzea, ehizan ibiltzeaz gain, Santa Klara karrikako ilemoztegian sartu eta «Ilea eta bizarra, dena!» agintzea

zen, brotxaren kilima masailetan, kolonia merkeen lurrina, motzailearen jardunari sobera belarri eman gabe ispiluan islatzen zen buruari barre egitea...

- Langile batailoikoa zara, ezta?

- Bai...

- Ez dizut bizarra egitea kobratuko, eta ez da lehen aldiz zatozelako. Anaia daukat Dueson, Arrieta, Eulogio Arrieta, ezagutzen?

Parrokoak hau eta beste esan dezake, deklama dezake, elokuentziaren edergailuek eta teologiaren argudioek ez dute liluratuko ezkerreko aulkien atzenean dagoen gizon argalen samalda, iduri luke ez dakiela gizon haiek ez liratekeela hemen azalduko derrigortuak ez baleude, sobera aldiz entzun dute Kristoren izena zanpatzen dituztenen ahotik, Elizari urrunduak zaizkio fededunak zirenak ere, eta «Ite misa est» entzun baino lehen irten dira eskaileretan behera plaza-rantz, karrika zaharretan barrena sakabanatzeko taldetxotan, bikotetan, senar-emazte apainetarik eta mantelinadun atsoetarik urrundu beharrez.

- Ezagutzen diat etxe bat, ordu laurden uzten ditek baineran ur berotan, berrogei xentimo xaboiarekin.

- Eta alabarekin?

Meza nagusiaren ondoko orduak libre zeuzkaten edonon ibiltzeko herri barruan, guti ziren kasernara joaten zirenak bazkaritara, otordu jator bat egiteko tenorea zen, astean behin bederenik. Bitorrek esaten zuen, nori ikasia oroitzen ez, patrikan bezalaxe nahi izanen zukeela ukabila sabelean sartu ahal izan, betea zeukala esate alde. Eguraldi mukua edukiagatik eguzkitan bizi zituzten orduak ziren, lurrin garratzik gabe eulirik gabe soldadurik gabe. Noizbait ohar-tu da bakarrik doala, bakarrik eta herriko karrika nagusitik barrena, txatarreroak ez ikusiarena egin dionean jabetu. Burdina lapurtua hartzeko bai, eta hemen ez? Samatik heltzekotan egon zen. Herritarrak ez ziren hain hipokritak, denak ez ziren txatarrero koldarra. Zapata-denda handiaren erakustegiari beha gelditu zen, bota pare berriaren premia zeukan. Garesti zaudek. Ezkerretara hartu zuen, karrika nagusia utzirik. Trenbidearen inguruan baziren maite zituen ostatu

xume batzuk, ehiza kontuak entzun izan zituen aurreko asteetan. Zaharrenean sartu zen, jende gutiago zegoen, hutsik ikusi zuen aurreneko aulkiari jarri zen ezer eskatu aurretik, zangoak mahai azpian ezkutatu. Muker egin zion neska-meak, etxeko alaba agidanez, tabernariaren antza bekainetan. Nolako muturra jarriko huke ilea moztu ez banu. Beste mahaiekikoa egiten aritu zen luzaz, berarengana arduratzeko astirik ez pertxentak. Edo neure bota lehertuak ikusiko bahitu. Kakahuete azalekin jolasten ari zela entzun zuen ahotsa, ezta eta haserre, txantxetakoan haserre.

- Zer, nekatuta, Bittor?

Leloturik gelditu da, irudi mordoa burutik ez-tarrira kolpeka ahots honek begi hauek zer ekartzten dioten ezin hitz eginik: fusilaketa deskargak entzuten zituen gauetan amets egindakoa, baforearen korazta ura urratzen, inoiz oparitu zioten poema liburu txipia euskaraz, antzaren hegada linea elektrikoen gainetik, metrailak segatuta hiltzen ari zelarik oraindik betetzeko zeukan lagunak eskatu mesedea, ibaiak zekarren kimika

portuan urtzen, burdinaren galda txinpartaka moldera.

- Ez dakin ondo, Maitetxu.

- Rosamari diat izena.

Eskuaren birigarro hila luzatu dio, eta bizirik dagoela atzeman du berearen habian. Gero, Rosamari zer hartuko duen galdetzeke sukaldera joana delarik, haren taupadak gelditu zaizkio ahurrean, hegaziaren lumatxo odolduak.

- Trikua, neuk harrapatua.

Lurrin hau, lurrin eder hau, botila hartzera egin du baina neska aurreratu zaio, zipotza kendu eta godaletara bete. Esperoan gelditu da Bittorrek dastatu arte, ardoa behintzat, eta orduan beste mahaietara arretatu da osterara mutilak bazterreratuak dituen kakahuete azalak mandarrean bilduta. Ogi zuriegiaren kozkorra busti zuen saltsan. Heuk harrapatua baina amak maneatua noski, ederra zagon benetan, noiztik arraio. Burua ezin jasorik jan zuen, atzamarrak zikinduz hexurrak zuritzen. Bigarrenez edan zue-nean ezpainetako koipea gelditu zen godaletan. Bere musuzapi zimurrarekin garbitu nahi

izan zuen, horretan ari dela kendu dio eskuarte-
tik neskak, garbia ekarri.

- Ez zunan trikua.

- Ez, akerraren buztana zuan.

Bezeroek, irtetean, agur egin zioten Bittorri hutsik egiteke. Agure bat gelditzen zen zokoan, erdi lo. Alde egin behar zuela iruditu zitzaion, etxekeok bazkaltzeko tenorea zen noski. Rosamari sukaldean zela altxatu zen, aita zirudienari ordaindu zion. Sukalderantz «Adio, mila esker!» ozenik eginda euritara. Hobe, ez zen eulirik ibiliko. Berehala ohartu zen oker zegoela. Euliak ez zituen ezein eurik uxatuko, ikasi beharrak zeuzkan bizimodu berriaren arauak. Ustelean bizi ziren. Panazko jakaren lepoa jaso zuen, ez zen sabelaz oroitu ukabilak patrikan sartutakoan. Halako eztitasunik, horrela izaten ahal zen gizon. Bazekien nora etorri hurrengo igandean, neska hura, nondik izena, soldaduek baino zorrotzago zelatatzen zituzten herriko neskek, ez ihar ez morena ez zela ahantzirik. Jasa gogorrean ari zen trenbideko zubipera iritsi zenean, bertan gelditu zen. «Hi!», burua ostaturantz itzuli zuen, Rosamari dator lasterka aterki batekin. Ez zebi-

len haizerik, euria mardul, erorian, dena lausoan bilduz.

- Herrirantz?

Bere altuerakoa da kasik, ile bilduak belarrien handia erakusten du, gingilaren gorria perlatxo beltzek. Neskaren aldeko eskua sakelatik atera eta aterkiari heldu nahi izan dio.

- Utzidan, hartuko dinat nik.

Gutitarik egin du Rosamariren eskua ukitu ez badu mugimendu horretan.

- Ez, gustatu egiten zaidak eramatea.

Hik uste dun aterkia nik hartuta neure kolko-rako besotik helduko nindunala akaso, aukera hori neukala neuk hartzen banuen, horixe zela nire katramila. Oker hago, ez zaidan horrelakorik burutik, ez dinat inoiz ikusi bikoterik emakumezkoak eutsitako aterkiaren pean, hori zunan arrazoia. Beha ezan, orain tarte handiagoa utziko dinat bion artean.

- Bustiko haiz!

Besoa bizkarrean pausatzeko gomita egiten al didan orain. Aterkiaren ardatzera hurbilduko naun edonola ere, eta orduan ukabilak neskaren izterraren higidura hartu du mahonezko galtza-

ren eta oihal arrunteko gona eta azpigonaren gaindi, bostekoa estutzerakoan hartu dinadana baino taupada beroagoan. Barre egiten dun gaizto horrek. Osasuna, irmotasuna adierazten dute neskaren bekain beteek.

- Aizan, nola utzi dun lana horrela?

- Lana Olibeten egiten diat, gurasoei laguntzera etortzen nauk igande batzuetan.

Ohartu egin da, tupustean, emakume batekin solasten den estreinakoa duela azken zortzi urte honetan, alegia, lehen aldia bizitzan egiten duela hitz emakume batekin gizonezko hitzez.

- Zergatik ez duk behatzen non ematen duan pausoa?

- Zangoak mahaipen ezkututzen ditudan arrazoi beragatik.

- Zipriztindu egiten nauk ordea!

Ukabila desegin du, luzean libre utzi eskua sakelaren barruan, besotik eroritako mulko. Erregarriagoa zaio orain Rosamariren izterraren igurtzia ibilian, haren giharra bere hezurren kontra. Ez badun deus esaten onartu egiten dun, bi edo hiru oihal egonen ditun nire eskutik hire haragira baina ez dun posible ez sumatzea. Atza-

marrak tira ahala zabaltzen ditu igurtziaren eremua handitzeko, hostoen arteko zurrumurrua da hau, hostajearen ikara ilunabarreko brisan, eta honezkero ez da birigarro hila, mandeulien zizta-koak ikaran tinkarazitako behorraren gihar luzea da, bere haragiaren sendotasuna Bittorren esku-gainaren kontra frogatu behar lukeen ametsa. Madalena karrikan sartuak dira, beranduegi dinat eskua atera eta bizkarretik heltzeko, jendea dabil oraindik, ordu bata da elizako kanpandorre bitxi horretan.

- Hemen gelditzen nauk ni.

Bittorrek ere ez luke nahi inork ikustea, ez dio onik eginen neskari.

- Bai, bai, hobe dun.

Bekoz beko geldituak dira, eta orain, arropek elkar ukitzen ez dutela, Rosamariren giharraren tinkotasuna datorkio eskutik gora bularreraino. Ez dinat eskua sakelatik aterako, gorde eginen du igurtziaren oroimena. Rosamarik bostekoa luza diezaion baino lehen eginen duela alde erabaki du.

- Eraman ezak aterkia.

Elkar berriz ikusteko gomita egin dio, zergatik esan dinat ezetz? Lehen aldia emakume batekin, egin behar ez lukeena eginen dinat oraintxe, ez daki nola behar duen, lehen aldia, hurbilegi, dena ikasteko zaukaat.

- Azalduko haiz arratsaldean? Musika zagon plazan.

Egin du ez egitekoa, horrela esaten ote zaie?

- Plazan eta egun argiz, hori ez duk dantza egitea.

Elizaren alboko karrika estutik gora itzali ziztzaion Rosamari, noiz arterik ez despedidan.

Banekien ez ninala eskatu behar, lehen aldia dinat. Aterkia biltzen ikusi zuen, ez zuela ari konaturatu zen. Ibaiertzera hartu eta zubiaz beste aldean ibiliko zen, bakarrik egoteko premia, gertatutakoaz gozatu nahi zuen, bizitutakoa kontatu nahi zion xeheki bere buruari. Plaza iragaten ari zela, taberna zulotik dei.

- Non ibili haiz?

- Honek ez dik gurekin nahi izaten!

Jokoan ari ziren musika hasi bitartean. Oraindik igartzen zuen zerbait eskugainean, Rosamariaren giharraren higidura zainetan. Ez, ez zeuka-

la kartetan egiteko gogorik, kafe bat, hi beti
heure aldetik, ibiliko hintzen zokoren batean.

- Nongo alabarekin bainatu haiz?

Noizbait herriko bandakoak kioskora igotzen
hasi zirenean plazako bazterrak langile pena-
tuen taldetxo zuten. Lagunak utzi eta ibaia-
ren haraindira jo zuen, Papelera Española, Panier
Fleuri, Olibet zeuden bazterretik aitzina, portura-
ko bidean. Inoiz gertatuko balitz Rosamari biluzik
edukitzea aldean, eskuineko eskuaren binperra-
rekin laztanduko zuen gorputz osoan. Garaiz
oroitu zen fuel depositoak txapelokerrek zain-
tzen zituztela, ez zen herriaren kaburaino ausar-
tu. Musika hasia zen, tristea pasodoble hura.
Ibaiko petrilean jesarri zen, putzuak ageri ziren
ezker ertzeko eskalari lotua zegoen txalupan.
Plazara helduak ziren neska bakanen inguruan
zebiltzan lagunak, bromaka. Ez zion irri gaiztorik
sumatu Rosamariri plazakoa ez zela dantza egi-
tea esan zuenean, mespretxuzkoa izan zen. Os-
tatura itzultzea bururatu zitzaion, baina hobe
zuen ez joatea, min hartuko zuen neska bertan
ez bazegoen, hobe jakin ezik. Trumoi eztanda
latz batek berritu zuen eraso, etxe bazterretara

eta taberna barruetara sakabanatu ziren dantzariak, kioskoa abandonatu zuten musikoek. Kasernarantz abiatu zen, euriaren eta paperolaren durundiaren pean.

- Ondoezik al hago?

Ez zen afarirako altxatu, urruntasun handi haren mende zen atzera, oroimeneko zoko urrun baina mingarrian hanpatua zeukan zer edo zer hiltzen hasia zitzaion, ibaiko kimika portuan urtzen. Tximista bertan, laia lurrean sartzen argi ahul hura itzaltzeko. Besteetan baino lehenago entzun ziren aurreneko zurrungak jangela gaineko lotegi handian.

«Zer, nekatuta, Bittor?».

«Trikua, neuk harrapatua».

Eskua luzatu eta ez du ukitzen ahal, lainozkoa da zuritasun hau. Rosamarirena da, bai, ahuspez biluzik ageri den bizkarra, albora emana du aurpegia eta ez ote da ba gaiztakeria ezpainetan sumatzen zaiona, loak hartuarena egiten dun baina hala ere ez duela zirkinik egiten eulia azalean ibiliagatik, luzatzen du eskua eta eulia hegaldatu egiten da Rosamariren haragia ukitu ahal izan dezan baino lehen, gorputzaren beste

sendotasunen batean pausatzen da gero, ez, ez, ez dun eulien kilimek sortua gaiztakeria hori, Bitto- rrek eskua luzatu orduko euliak ihes egiten du beste norabait darama debekatua du eskua akasturik gabeko zurtasun hartan.

«Plazan eta egun argiz, hori ez duk dantza egitea».

Euriaren ondoko gardentasuna giroan, bus- tiaren distira gauza guztietan, izarniadura hori eta Rosamari ezagutu izanaren harri ukaldia ko- petaren erdian, aspaldi ez bezalako astelehen egunsenti ederra. Biko ilaran Don Arturo buru zutela errepidean aitzina ibaiertzetik betiko mo- duan, baina txolarreen zalaparta egun. Olibet lantegira zihoazen nesketan Rosamari bereizte- ko asmoa zuen, baina hauteman ez. Eta orduan ohartu zen ez zuela aurreko asteetan ikusiaren akordurik ere.

- Ba ni ama-alabekin bainatu ninduan, biekin.

Itsasbeherak agerian utziak zituen ibaiaren erraiak, basatza gris ilun ura, zerriaren hesteak hil berritan. Kiratsa zetorren arrotik, paperolaren gernu karmina fonderiaren berotasun itogarriari gain hartuz. Burdina hondarrak baliatzen iraka-

tsia zion oiartzuarrak atera zuen ametsondo hartarik.

- Frantziara, ehun pezeta.

- Bai, eta beste ehun bilduko dituk gero ni mendian entregatzeagatik.

Emakumeen besoak belarra jiratzen, Rosamarirekin egona zenez gero ez zuen amets egiten hegaberekin, tiraputzaren kolpea baino hunkigarriagoa zen aterkipean bizi izan zuena. Gainera, ez zioten ehizakoaren baimenik emanen.

- Segurua, garbia. Pentsa ezak. Lau orduko bidea Arditurriko meategitik goiti.

- Utz nazak bakean.

- Nahi duenik egonen duk zuen artean, esaiok.

Eguerdian, kasernara zihoazela, ezusteko istilua gertatu zen soldaduek herriko norbait geldiarazi zutenean, emakumezkoa itxuraz, aurrera samar zihoazenek gibelera egin zuten Panier Fleuriko zubirantz, hantxe zen, lasterka, Don Arturoren «Lasai, lasai, ez da ezer!» erreguari jaramonik egiteke, bera, eta soldaduek zer egin ez zekitela, fusilek traba egiten pentsatzeko, non

ote dute kapitaina, sekula ez da ageri arazoak sortzen direnean, Rosamari.

- Ezin da langile hauekin hitz egin, presoak dira.

Burutik egin zain, hau langile penatu baten besotik ibiltzea baino okerragoa dun.

- Zer duk hori! Atzera, atzera denak!

Rosamarik besoa astindu zakar batez libratu eta galtzarbean dakarren bildua luzatu dio Bitto-
rri.

- Baina...!

Zubitik gora Olibet galleta fabrikarantz Rosa-
mari, eta bata gris hura arren, gona arren, azpi-
koa arren, giharraren higidura hartu du begian,
eskugainean, eta handik gorputz osoaren zaku-
ra, hotzikara erregarria.

- Nobia duk, ala?

- Ireki ezak hori!

Bonba bat, gobernadoreak etorri behar du
gaur, zubi honetarik behar du, orain soldaduek
badakite zertarako dauzkaten fusilak, denak kis-
kaliko dituzte, eta goseak hildakoek berriz iza-
nen ahal da zatigarriko zerbait, gazta gaitz bat

esaterako, denon artean jatekoa, ez galleta apur-
rrak.

- Ireki ezazu, Bittor.

Don Arturok eskatzen ziona egin zuen, korde-
la astiro, papera ez urratzeko artaz, bonba balitz
baino urduriago.

- Amandrearen oparia dik Bittorrek!

- Urteak dituk? Gonbidatuko gaituk, ezta?

Baten batek atzamarra erantsi nahi izan zion
opariari, kolpea jota ukatu zion eskubidea, ba-
rrez, Bittorrek.

- Pausoa non ematen dudan ikusten ez lotsa-
tzeko dituk.

- Noiz ezkondu behar duzue?

- Atzo ezagutu nian.

Eta barre egin zioten inguruko denek. Kaser-
narantz abiatzeko aginduari obeditzen ziotelarik,
belarrira:

- Orain ulertzen diat, horrelako bat huen Te-
ruelen ere, seguru.

- Asmatu egin duk.

Uda hark argituko ez zituen hezetan tatxa
ilun, inoiz urdina izandako pintura geruzak har-
tuak zituen kontinente ezezagun gisako akastu

eta amorratuaren eskuak edo txapelak jotako lekuan utziak zituen euli zapaldu haietan zehar, ibai troka mendi baso gainetik luzatutako trenbidearen antzera, bazter guztietarik ikusgarri, «Gora Euzkadi» handia, beldur ematekoa.

- Ez al duzue konprenitzen? Zeuen buruaren kaltean ari zarete...

Maisu zaharraren ahalegina ikasleak zentzatzeko, halakorik ez egiteko, soldaduren batek ikusi eta kapitainari esaten badio, denok nozitu-ko dugu. Bittor hurbildu zitzaion sermoia amaitu zuenean.

- Igandean mustuko ditut, eta ez daukat non gorderik. Agian zuk...

- Neska jatorra da hori, ezagutzen dut ama.

Maisu zahar hark berak ez ote zituen egiten idatzi haiek etorri zitzaion. Ez zekien nola, baina berak. Errieta emateagatik, buruak inarroteagatik, lo hartzen ez uzteagatik, kausaren publizitateagatik.

- Hi, biak pasako zaituztet prezio berean. Politako delako.

- Euli bat gehiago.

Gero, puskak jaka barruan gordeta txatarre-roarengana zihoazela, nondik ekarria zuten inork ez zekien gaztetxo hark:

- Hi, Bittor, esadak... eskuarekin baino gusta-garriagoa duk?

Jakiteko irrika zuen, kezka hura, ikaratua ematen zuen mutilak. Ezin esanen zion berak ere eskuaren menturaz zekiela zekiena.

- Bai... Badakik, eskuarekin egitea plazan eta egun argiz dantzatzea duk.

Ez zuen Rosamari ondoko egunetan ikusi, ez zuten ikusi, batailoi osoaren andregai ofiziala zen, «Hartuko nitizkek bota berri batzuk!». Berak musteko nolako ibilaldia proposatuko zion zerabilen buruan Bittorrek, mendira eramane zuen, Landarbasoko leizeak ikustera. Eta Bittorrek botak janztea, nola ez, zeremonia garrantzitsua izan zen igande goizean, Rosamari biluzik lurrean etzanda baleukate bezain miretsiak langile penatu haiek denak, begiak zabal oinak lona gozo hartan sartzen ikusten.

- Behin egon haizela berarekin, eta bazakik hire hankaren numeroa?

- Neska hori sorgina duk.

Bestek esana bezala irten zitzaion, neska hori, urrundu egin nahi izan balu bezala. Lagunei behatu zien, eta inork ez zuen harridurazko zirkinik egin, «Oso bizkorra duk» esan balu bezain arrunt hartua zuten. Baina deskubrimendua izan zen Bittorrentzat, horixe esanen ziola pentsatu, «Egunon, sorgina!», ostatuan sartzean.

- Tratu onaren ordaina izan duk, e Bittor? Tratu ona eman hion, ezta?

Mezetan, apezak bedeinkazioa bota aurretik, «Panier Fleuriko zubian» ukondoraino burumakur etorri zitzaion emakumezkoak, ez zuen ezagutzen, ahots hura sekula, Rosamariren lagun bat. Sakristauak ate handiak zabaldu arte itxaron zuen, eta oinetakoak dastatuz joan zen ibairantz, lasai, Papelera Españolako tximinia handiek jaurtitzen zuten hodei konkorreari beha.

- Goazemak txalupan.

- Txalupan?

Euskarriko hesian jositako burdinazko eskalan behera abiatu da Rosamari. Txalupa gorri bat dago lotua bertan, arraun pareta tosten gainean. Apustu egingen niken heuk ekarriak direla. Aitarena, etxeko lagun batena, bezeroren batena, nork

jakin. Hainbat aldiz ikusi ditinat txalupariak erramuak erabiltzen, saiatuko naun, heuk egin behar ez badun behintzat, sorgina haiz. Askatu dute esteka, harresian egin dute indar arraunarekin, ibaiaren erdiraino ekarri dute txalupa. Estrobokak, bai, izan ere, garbi zagon nork egingen duen arraunean. Uste zuena baino gaitzagoa da, palak laprast egiten dio batzuetan, sakonegi sartzen du hurrengoan. Uretik handiagoa ematen du lanabesak gordetzen dituzten gangilak. Arraunketan gorputzak egiten duen joan-etorrian, Rosamariaren irriari behatzen dio, eta bere bota berriei.

- Oraindik ez dinat esan, eskerrik asko.

- Pausoa non ematen duan ikusten ez lotsatzeko.

Agur egin die norbaitek fonderiatik ibaiaren portu sarreran, labeak ezin inoiz itzali, garretan egon behar dute igandeetan ere. Utzi egin dio arraun egiteari, eta txalupak, ibaiaren korronteak eramana bezala, portuaren erdirantz jarraitu du geldiro. Itzulerdi egin du Bittorrek branka aldera. Moilak bagoiak garabiak ontziak gurma

itsugarrian ezkutatuko dituen lanbroa ageri da Uliamendin behera eta bokalean barrena.

- Aizan...

Gihar bero heze gordina bere ahoan taupaka tantarik gaziena xukatu nahirik. Aski izan da ukitu intimo arin hau, tanta jasotzeko lain, Bittorren gihar guztiak inoiz gertatu ez den igurtziaren oroimenean tinkatzeko. Mutilaren eskua Teruelgo gorpu izoztuetan atxikia geratu izan zen gisan geratu dira lipar batez bien ezpainak itsatsirik musua askatzerakoan. Rosamariren irrira zabaldu ditu begiak, eta eskua luzatuta barnerantz bihurritu du, errebes, neskaren masaila binperraz laztantzeko. Nola eztitu nauen freskotasun honek, bai, gorputz osoa ferekatuko dinat horrela, ahurraz bestera, nire atzaparrok ez ditun hire haragiaren duin, polborak, espermak laztuak ditinat. Euliengandik urrunduena dago oraintxe, nagituen. Ez du, ez dute ontzirik ez garabirik ez moilarik ikusten. Antxetarik gabeko itsaso bat.

- Itzuli egin beharko diagu, ezta?

- Rosamari, faborez!

- Badakik nora goazen?

Laino hutsa den Rosamariren irriñora itzuli gabe, ikaratu egin nahi naun orain, lakar amorratu erabaki du, ikustan.

- Itzuli? Horra itzuli?

Ibaiak, Bitorren esanetara, uholde berrian dakartza porturantz genuaren kiratsa soldaduen mehatxuak pareta zikinak mauser abandonatuak paga murrizak fusilamenduen tarradak meza nagusiak kartzelarien aginduak pasodoble tristeak zapart egin gabeko obusak salatarrien beldurra patata salda berunez lastratutako gorpuak hitz egiteko debekuak oraindik betetzeko zeukan lagun hilari egindako zina, euliak, euliak, euliak nagusi hondamendi haren gainetik hodei Rosamariren haragiaren gose.

- Uhartera!

Ez, ez naun ni izan agindua eman duena, barruan daukan beste norbaitek esan du hori Bitorren ahotik, sabelean lukeen ukabila zabaldu egin balitz bezalako zerbait sumatu du, hezur mulko bat bere giharren taupada atzeman nahirik, ametsa haragiaren igurtziaren bila, eta mila miliatan uharterik ez dagoela badakien arren, tu egin dinat lanerako baino ez diren ahurrotan,

neureetan, korrokoien jauzien gisako plaust
amultsuetan eragin die arraunei dantza mendian
gauzez biluzik egiten den lurraldera buruz abia-
tzeko.

Losadaren pizkundera

Aldazek mapa zabaldu zuen goroldio ihartuaren gainean, eta lagunak makurtu zirenean kamamila besterik bereizi ahal izan ez zuten basabelarren lurrun sarkorrak jo zituen hirurak. «Hemen zagok Pilatosen Balkoia!», atzamarra mapan tinkaturik. Gorantz behatu zuen gero, eta eguzkiaren printza ahulak ozta iragazten zituzten hodeietara luzatu zuen besoa, «Aitzina, ongi goazak». Inoizko txukunen bildu zuen katastrala Aldazek, lehen baino tinkoago estutu zituen makilak Dopazok, berari erantsi zioten zur pusketan landua ez zuela galdu segurtatzeko bezala haztatu zuen alkandora sabelaldean Barbeitok. Aldazen ibili arinari lotu ziren, urrats bizian, pagadia zela ez zekiten basoari buruz. Orbela zapaltzen hasi zirenean antxetaren halako bi izanzen hegaztia haizatu zen hostajetik. Hari beha gelditu ziren, hirurek ere natur zientzietako orrialdeetan baino ikusia ez zuten arranoa zela pentsatuz, hegalen formagatik. Barbeitok ez zuen halako aukera lardaskatu, «Hau ez duk

itsasoan ibiltzea, lagunok, hau mareajera irtetea baino askoz arriskutsuagoa duk». Ez zen ari beldurra emate alde, onena zen filmeetarako pasadizoak asmatzen eta zernahi onartzen zioten lagunek. «Hemen dena piztiaz betea zagok, airekoak zelatan zauzkaagu eta laster helduko dituk lurrekoak, basurde gosetuak azalduko dituk, horiek usaimena erabiltzen ditek eta honezkero haizeak esana ziek zenbat kilo hazkurri dabilen hemen». Berak bezainbeste gozatzen zuten lagunek Barbeitoren jardunarekin, elkarrekin ikusitako filmeak kitzikagarriagoak ziren beti gero, kankailu hark kontatuta, oharkabean joandako xehekeria guztiak bihurtzen zituen garrantzizko eta durduzagarri. «Isil hadi!» agindu zion ordea Aldazek, denek hain maite zuten galegozko biraoa erantsiz. Barbeitoren hitzek deitu izan balute bezala, izan ere: lanbroa muinoetarik jaistearen edertasuna, lanbroa beti itsasotik gorantz ikusiak zirenen harritzeko. «Eta hemen ez zagok farolarik!» Barbeitok ostera, alegia deus ez, baina isildu balitz hobe. Ziztu bat entzun zuten. Ezkerretik zetorrela zirudien. «Bai zera, ipar beltza zabilek, ekaitza dakarren haizea, bizkarretik

izan duk». Segundo bat lehenago ikusten zituzten zuhaitzak urtuak ziren, portuko bokalea ixten zuen zerraziaren antzeko esnetasunean. Zitzua entzun zuten osterara, hurbilago, eta Dopazok oihu egin zuen bere ahots garratzean.

- Hemen gaude!

Hitzak heldu zitzaizkien aurrena.

- Baina nora zoazte lanbro honekin!

Harrapatuak zituzten. Nor bere baitan, poztu egin ziren hirurak.

- Ingurua aztertzerara irten gara, basurde arrastoak ikusi ditugu gure dendaren inguruan.

Hitzen ondotik heldu zen kanpamenduko burozagia sekula ikasiko ez zuten lasterbideren batetik, bere galtza motz eta uhaleria guztiarekin. Linterna bat zekarren, eta gerrako ontzietan gaztiguak emateko guardiako marinelek erabiltzen zuten metalezko zitzu luzexka berdina, lokarri berde txirikordatu batean sorbaldakotik zintzilik. Gerrian trabeska ageri zuen mendiko labana jo zuen begiz Dopazok.

- Hemen galdu egin zintezkete, eguraldi honekin... Badaukazue bruxularik?

- Guk eguzkiaren ibilian atzematen dugu nor-tea.

Ez zegoen Barbeito isilduko zuen fraiderik, jo ere ez zuten egiten jadanik, erasiatu baino ez zuten egiten mesedez egon zedila hamar minu-tu hitzik egin gabe. Barbeitorenetik abiatu zen Aldaz:

- Eta gauez izarretan bilatzen dugu orratza. Buruzagiak ezin izan zuen haserretu.

- Bai, e? Ba orain esadazue non arraio dago-en kanpamenduko bidea!

- Hortik! -esan zuen Barbeitok salbatzailea ustez azaldua zitzaien aldetik- Gure boten lorra-tza utzi dugu behorren gorotzetan, berariaz.

Eta handik abiatu ziren hirurak buruzagia atoian zeramatera berriz halakorik ez egiteko erreguka, lehen egun hartakoagatik ez ziela kargu hartuko eta mesedez ez zezatela huts egin biharamuneko ikastaroa, salbamenduzko lehen jakitekoak emanen zizkiela aditu batek.

- Alferrik da, itoak beti hilda ageri dira.

Baina ez zien utzi beraiek uste zuten adinako heroi agertzen kanpamenduan, pausajea bizitu eta galerna batetik arribadan ekarriko balitu mo-

duan sartu behar izan zuten haren ondotik denden zirkulu barruan, zitzua jotzen zuela umeak biltzeko. Ikastetxeko kapilaua hurbildu zitzaion Dopazori urduri, ahapetik mintzatu zitzaion.

- Gero zuekin hitz egin behar dut.

- Inguruak aztertzeraz irten gara, basurdeak dabilta... Erne ibili behar dugu txikienekin, leku arriskutsua da hau.

Harritzekoa bazen ere, kapilauak ez zekarren errietarik.

- Kontu bat aipatu nahi dizuet, zuek jakin egin behar duzuen kontu garrantzitsua.

Gainerako ikasleek zuzen lerrokatuak itxaroten zuten formazioaren aurreneko ilaran gertatu ziren ohartu zirenerako. Dopazo «zuek jakin egin behar duzuen» hartaz liluratua zegoen, kalterako izanen bazen ere gailentasun bat aitortzen zien kapilau nardagarri hark. Birao egin zuen Barbeitok. Bazkalondoan, ikastetxeko Yellow Submarine zaharrak ekarri zituenean ez zegoen halakorik, Florenzio txoferrak ziaboga oso bat egina zuen erdiko masta luze haren inguruan gelditu baino lehen, eta han ez zegoen orain ageri zen piperpotoa. Haren orpoan utziak zituz-

ten motxilak, Queiruga muturreraino igana zen zangoak gurutzatu gabe, zatar hura gero biratu zuen norbaitek, orientazio ikastaroa ematen ari ziren bitartean. Orain zeremonia egin behar zutela zirudien, eta abuztu oro moila trasatlantikoan atrakatzen zuen *Hernán Cortés*-ko guardiak bezala ilunabarrean, kanpamenduko buruzagiak ziztu luze bat egin zuen aurrena, gero hiru labur, kapilauak soka askatu eta piperpotoa bien artean erriatzen hasi zirelarik.

- Viva Franco!

Eta erantzun egin zioten ergel batzuek, «Viva!». Zakar jiratu zuen burua Aldazek, bere ukaldi figuratua baino mehatxu zuzenagoa izan zen Dopazoren ahots lakarra.

- Mekajuen a kona ke vos botou!

Eta Falangeko militantearen bigarren agindua jarraian.

- Arriba España!

Koldarren batek baino ez oraingoan. Eta buruzagia, porrota ikusirik, umeen artera heldu zen piperpoto tolestua kapilauari utzita.

- España...!

Barbeitok barre egiten zuen nabarmen.

- España... una!

Ikasleen belarrietara egin zuen oihu kanpamenduko buruzagiak, izter iletsu haiek agerian zituela umeetan umeena.

- España... grande! España...!

Bekoz beko zeukan Barbeitok. Barreari eman zion behako sutuaren beldurrik gabe. Dopazok erabaki zuen eskua labanarantz mugitzen ikusiz gero samara eginen ziola jauzi. Halako zerbait esan nahi izan zion Aldazen zeharrekoak ere. Biziki ederra izan zen une hura, gertatu zen orduantxe falangista jator hark eskuak erre gabe ezin laxa zezakeen tinkamendu bortitz bat Frente de Juventudes-en udako kanpamendu hartan.

- Gora Vladimir Ilich!

Ez zen Barbeito izan, aurrea hartua zioten behingoagatik. Astiro mugitu zuen burua buruzagiak, tiroa zuzentzen duen kanoia iduri.

- Nor izan da?

Dopazok ezpainak pintzatu zituen atzamarrekin, Aldazek ukabil biak erakutsi zituen, Barbeitok zirkuluak egin zituen besoekin ikasle guztiak animatuz kanpamenduko buruzagiaren bizkar ostetik, eta koruak mutu iraun zuen falangista,

legionario ausart, lerroetan barrena makurtuta pauso geldotan barneratzen zelarik frankotiratzaillearen bila.

- Gora Vladimir Ilich!

Bigarren batxilerreko mukizu bat izan zen, patioko garaian beti kromoak trukatzen ibiltzen zen txaparro kaskagorri maritxu ospeko bat. Oso ahots ahulean, koruko ez bestea. Legionarioak preso hartu zuen, irten zedila agindu zion, joan zedila mastaraino, eta umea paretik barregarri tente pasatu zelarik tu egiteko keinua sumatu uste izan zion Aldazek, berarengana.

- Hemen geldituko zara afaldu gabe, gure bandera iraintzeagatik.

Eta ziegetan itxi gintuztelarik korneta entzun genuen egun oro bezala, gure barruko lanbroaren sordinak tristea eta urruna egiten zuen doinuan, argiak itzali eta amets banatan etzateko aginduz ametsik gabe lo egin ahal izatea nahi genuenoi. Enbeitak lanpara piztu zuen zoruaren erdian, nondik nora eskuratzen zuen ez genekien alkoholezkoa. Mantak bizkarrean genituela jesarri ginen, mendiko suaren inguruan bageunde bezala. Baina inork ez zuen filarmonika joko,

inork ez zuen abesti gozorik hasiko. Kapilauak oparitzen zizkigun otoitzerako estanpekin egini-ko baraja atera zuen Sagarduik betiko moduan, eta eskualdi batzuk egin genituen, berba nork askatuko.

- Gu baino abertzaleagoa da hori!

Ez zuen inork erantzun. Losada ez zen aber-
tzalea, guk bezain ongi zekien hori Otalorak
berak. Denboragarrenera Uriartek, burlairez,
«Ze batailoitakoa?». Eta lehen bezain lasai Ota-
lorak, onartu nahi ez genuen hartan joz, «Zer ar-
dura dau horrek? Losada gu baino abertzaleagoa
da!». Ilunabarreko zeremonian azaldu zuen
edertasun beldurgarri hura berritu genuen
denok geure kautan, egia zen inork ez zuela ha-
lako kemenik erakutsi presondegian generama-
tzan sei hilabeteetan.

- Erraza da adorea erakustea etsia emonda
zagozanean...

Sagarduik beti egin behar izaten zion aurre
Otalorari, ez genuen aspertzeko arriskurik.

- Gaixorik dago, Pereiro doktoreak esan eus-
tan senda leikeela, baina kanpoan, Espainian ez

ei dago horrendako botikarik, Alemaniatic ekarri beharko litzakio. Ez dau luze iraungo.

Otalorak ez zituen oraindik kartak jaso, bat-banaka behatzen zigula mintzatu zen, «Denok hil behar dogu, baina ez gara gauza izaten heriotza gure kausaren alde baliatzeko». Hitz egin behar nuenean, Sagarduik ostera Losadak egingakoa suizidatzeko modu bat zela azken finean, «Eta hori ezin dau kristau batek egin».

Hiruko ezpata bota zuen Otalorak kartei asko erreparatu gabe, bera zen esku.

- Eta Elizako martiriak? Ez ziran suizidak, ha-reek be?

Hitza atera ahal izan nuen noizbait.

- Losada gu baino abertzaleago izan liteke, abertzalea ez delako.

- Hori ulertuko dauenak badauko nik besteko talentua...!

Elkarrekin eginak ginen Bizkaiko kanpaina, lagun handia nuen Uriarte.

- Guk bizi egin behar dugu, guk lanean jarraitu behar dugu hemendik ateratakoan ere, aberri-gintzan. Losadari berdin dio, berak ez dauka

aberririk, berak ez du bizitzeko arrazoirik iraultza egin ezean.

- Ja, ja, ja! Hik hamendik urtetea espero dok?

Ziegako inor ez geunden hiltzeko zigorrez, baina seta triste bat hartua zen aspaldion Otalora, gauero genuen iluntasun berriren bat.

- Hemendik irtengo gara noizbait, eta bizi egin beharko dugu, eta familia bat osatu, eta geure seme-alabei kontatu egin beharko diegu zer den Euskadi, nola erori diren gure lagunak, gure anaiak...

Isildu egin nintzen malkoak etorri baino lehen, eta mugonez itzali zen lanpara, Enbeitak ordu laurdeneko bizia baino ez zion ematen metxari. Etzan egin ginen, eta ez tul batean hasiko zen laster Uriarte isila.

- Ez da kristaua, baina Losada abertzalea dogu. Nik ondo ezagututen dot bere ibilia.

Ez genuen eztabaida luzatu nahi, hirurak aldera gaueroko ateratzeek iratzarriko gintuzten eta gero nekez hartzen zuen batek lo. Baimena ematen geniola interpretatu zuen Enbeitak.

- Mutil hori komunista zan lehen, Trintxerpeko galiziano horietariko, eta Gipuzkoako fren-

tean zaurituta egoan Gernikako Karmeliten komentuan. Neskatila gazte batek zaintzen eban, eta berak esan eustanez, ondo zaindu be. Gernika suntsitu ebenean, erizainak familia osoa galdu eban, baina neskato harek esan ei eutson orain bere familia Euskadi zala. Eta entzun egik, Sagardui, neskatila harengatik egin zala eusko abertzale esan eustan Losadak berak niri lehen-go baten, patioan gengoza. Abertzalea dalako doia pozik fusilamentura, ez dozue sinistuten?

Nik bizi egin nahi nuen, ez nuen Euskadiren martiria izateko batere gogorik heriotzaren forma koldar eta kementsu guztiak ongi ikasiak ukan behar zituzten entregatutako batailoi haien aitzinean. Abertzalea nintzen, eta horregatik sinesten nuen gerra baino luzeagoa dela bizitza, lo egin nahi nuen, sendatu egin nahi nuen, larrutan egin nahi nuen.

- Zer egun da gaur!

Otalorak erantzun zion, herri berekoak ziren biak.

- Hazilaren hogeitabosta.

Eta ozenago orduan Enbeitak, sutsu:

- Arana Goiri'tar Sabin hil zan eguna! Horregatik egin dau deiadar Gora Euskadi piperpotoaren aurrean! Hi, Aldaz, Losadak bajaukak aberri-rik!

Urtebete eduki nituen Enbeita eta Oalora hitzik egiten ez zidatela, Uriarteri ordu erdiko barre-eztula eragin zion neure hasperenak minduta:

- Harrigarria dela gero, titi pare batek eduki lezakeen indarra...!

Eta ziega guztiak inarrosi zituen kornetak jo zuen garratz, tetanoaren txertoa jartzera ikaste-txera etorriak zitzaizkien erizainek zeinen handituak zeuden irri batean errepikatzen zieten ametsetik egotziz. Nagiak atera eta lo zakuetan jarraitu zuten gogortasuna baretu arte, ez zioten elkarri behatu nahi. Barbeito izan zen aurrena zutitzen. Blujinak mantapean jantziak zituen, eta sakelatik ezin aterarik zeukan esku bat. Uzker handia bota zuen irten baino lehen, hanka zakur-ren moduan jasota.

- Utz ezak zabalik!

Lanbroak hartzien zuen dena, ez zen almidoi aire bat baino ikusten, flotatu egin behar zela bertan ematen zuen.

- Agudo, agudo! Garbitu, gosaldu eta formatzera!

Komunetara zihoala, besotik heldu zioten.

- Entzun... Ni behartu egin naute, jakin ezazue.

Ez zitzaion gustatu kapilauak besotik heltzea, eta kafesne keru epel okaztagarria zekarten hitzek.

- Ikastetxekoek gezurra esan didate, nik uste nuen kanpamendu hau eskolarena zela.

- Eta Losada?

- Mastan pasarazi diote gaua. Nik txokolate beroa eramane diot tarteka, oso mutil balientea da. Berarengana noa osterara.

Komunen bordan sartu orduko zigarroa piztu zuen hortzak zintzoro garbitzen zituzten umeen aurrean. Ez zen erosoia makurtuta erretzea, itzali eta ezpainetan eskegi zuen osterara, gero profitatuko zuen. Garbitzekoa *El Pensamiento Navarro*-ko orri zatiak ziren kako batean. Hiru aldiz hasi behar izan zuen irakurketa, murgilean ara-

katu ohi zituen kostapeko arrokak bezain lauso hartzen zituen hitzak, ezin zuen kontzentratu, balientea Losada zelakoa zerabilen buruan eta gaitz egiten zitzaion onartzea. Paper guztia erabili behar izan zuen, kapilauaren akorduak bihurtu egin zizkion hesteak. Ketan sartu zen jangelako aterpean, hantxe zeuzkan Aldaz eta Dopazo, mahai luze betearen ertzean.

- Non sartu haiz?

Belartxo batzuk kendu zituen mihitik, filtrorik gabekoa erretzen zuen, beltz gogorra.

- Losada fusilatu behar ditek.

Colacao-an utzi zuen ogia Aldazek.

- Zer edo zer egin behar diagu!

Dopazok gainerakoei egin zien hitz, zutituta.

- Entzun duzue? Losada fusilatu behar dute denon aurrean!

Negarrari eman zioten bigarren B-koek, Losadaren gelakoek.

- Non zagok kapilaua? Berak egin zezakek zerbait!

- Losada konfesatzera zihoala esan zidak.

Kanpamenduko buruzagiaren ahotsa heldu zitzaion, beti bezala, lanbroaren erdian.

- Oraindik amaitu gabe?

Espainiako atletismoko federakuntzaren txandala jantzia zuen bibote petrareko laguntzailer bat zekarren aldean, irribarretsu. Zer duda egin, errefuertzak ekarriak zituzten matxinada zanpatzeko.

- Arin, denok formatzera!

Ez zuten mehatxurik behar izan, inork ez zuen zirkinik egin kakanarruenetan ere.

- Tira, tira, denok formatzera bandera jasotzeko!

Ikara bereziak laztandu zituen oinetarik goiti Aldaz Dopazo Barbeito, honen osabak antxoatara eraman zituen egun hartan motorrek kuber-tan eragindako dardara bezalako batek. Beren gudarien aitzinean fusilamenduko postean lotuak leudekeen izardunak balira bezain harro behatu zioten elkarri.

- Nik ziztu jotakoan, denok mastaraino! Azkena popaustel!

Pausoren baten hotsa sumatu uste izan zuten, baina erronka infantil itxurako hark eragin lehen momentuko inertzia hutsa izan zen, inor ez zen zutitu, inork ez zuen Losada fusilatzen

ikuski nahi, alferrik jo zuen ziztuak, eta Falangekoek kapilauaren laguntzaren bila alde egin zutenean ere gaseztaturiko troparen antzo gelditu ziren jesarririk hirugarreneko petralak eta bigarreneko txatxuak, lanbroa jantegiko lurrun hotz, xardeak koilarak labanatoak min hartzeraino estutuz beren benetako buruzagien agindu gogorren baten beldur. Baina Barbeitok irri erori bat ageri zuen zigarro itzalia kentzea ahanzita zeukan ezpainetan, Dopazo tristetasun akigarri batek zeukan mukertuta, «Vladimir Ilich» errepi-katzen zuen ahapean, Aldazek mahaiko xikinen artxipielagoan zeukan galdua behakoa, menturaz hankagorri lotsabako hark mastarakoan egin zion tuaren imintzioa gogoan. Eta denek ere Losada zoroaren oihua estaliko zuen deskarga espero zutelarik, Urbasa osoko basurdeak kanpamendua hartzen hasiak ziren denda guztietako galletak mermeladak txokolateak tabakoak linternak esne kondentsatuak gutun paperak eguzki kremak argazki kamerak kapilauaren aldizkariak eta Aldazek maiatzaren aurreneko bazkalondo luzeetan aitari ikasitako Pilatosen Balkoia esaten zitzaion faxisten hiltegi klandestino har-

tan ezarri nahi zuen pirograbatua txehetzeko:
hemen... fusilatuak... askatuta.

Prakadunen artekoak

Noizbait behar eta, harrika hain mingarriro zehatza zen zarpatsu bakarti hark lagun bat egin zuen ezustean. Harrotua egiten ari zen kostapean karnatarako zizare bila bere lagunik onena izanen zena ikusi zuenean inguruan, ez zegokion eremuan sartzen, ezin utzi ezer esan gabe eta «Hi, Xabi, zer ari haiz...?» esanen zion, edo «Peru» edo «Antxon» agian, «Kaxkajo» edo «Txankame» esan ez bazion behintzat. Ezustean egin zuen laguna, mehatxua amaitzen lagatzeke «Kaixo, Huck!» esan baitzion zaparro hark, «Ni Tom nauk!». Liluratuta gelditu zen, auzoan denek ezagutzen zuten elkar, bazekien izen arrotzak zirela haiek, abenturakoak, izen haiek hartzea arraun elkartean sartzea baino bereziagoa zela. Tom irakurtzen ari zen liburu batean ageri omen zen Huck, «Hire antzeko bat» eta hori aski izan zuen onartzeko, gauza sorgintzat zeuzkan liburuak, eta harrezkero Huck izan zen auzoko mutiko guztientzat, Huck, zakur izena nire iritziz, Tom katu izena den bezala, txakur-

katu ibili nahi zutelako agian, gertatzen dira halakoak prakadunen artean prakadunak mutikoak izan arren. Hamabina urte zituzten eta beldurgarriak ziren erramutan, edozein helduk baino arinago zeharkatzen zuten biek ala biek portua alderik alde txalupa hartuta. Auzoko arraun elkar-tekoak atzetik ibili zituzten astun, Euskal Herriko txapela jasoko omen zuten infantiletako batelarekin haiek biak tostetan edukiz gero, baita bakar batekin ere segurenik, baina biak bildu nahi. Gogoz sartuko zatekeen Huck, maite zuen lehian jardutea eta nekeak dakarren nagitasun hori, lagunak ordea «Señorito alaenak!» esaten zion, mespretxatu egiten zituen, «Horiek ez zakitak zenbat erro dituen olagarroak!». Tomen aita penatua zen, bazekien semeak zeinen ubera ederra eragiten zion txanelari, berak irakatsia zen. Ez zuen dudarik patroia izanen zela, halako gorpuzkera zeukan gainera, zalua, zimela, zaintsua. Semeak, damurik, nahiago zuen Huc-kekin arroketa eta itsasoan, entrenamenduetan baino.

- Liverpoolera joan behar diat.

Bafore handienen popan zetorren izena, milioi eta erdi milia barru Liverpool, hor nonbait.

- Egun hauetako batean.

Ez zen samurra lagun egin berria horrela gal-tzea, malkoa etorri zitzaion Hucki.

- Hango atoiontzietan kontratatu ditek aita?

- Ez...

Tomek ez zuen halako galderarik espero, besterik zer erantzun jakin ezean egon zen behintzat luzaz, galdera hark uste ez zuen zer-baitera ekarri balu bezala.

- Bakarrik noak.

Huckek ez zeukan sekreturik Tomentzat, baina argi zegoen honek bazeukala beste bizitza bat, liburuek eta aldian behin bisitan joaten zitzaaien hiriburuko lehengusuek emana, maiz aipatzen zizkion haiekin egindakoak. Ez zituen maite Tomen lehengusuak, haiek bai zirela seño-ritoak, gure artera azaltzen ziren bakanetan ale-tak jantzita egiten zuten igeri, bermudak erabil-tzen zituzten. Min eman zion Tomen aitorpenak, Bonantzako moilan arrantzan zeuden kainaza-leengana jo zuen urduri, arrain usaina zetorren otarrearik.

- Beha, Tom, hasi dituk muxarrak berriz azaltzen!

Eskuak sakelan itxaron zion lagunak Santa Anako farolaren azpian, ez zen moilaren bazterrerera inguratu.

- Bakarrik noak, hik etorri nahi ez baduk.

Ezpainetan zeukan amua kendu zioten Tomen hitzok Hucki. Alferrikakoak izan ziren, alabaina, Liverpoolen nolakoaz tarrapatan egin zizkion galdera guztiak. Zekienik edo ez zekienik, deus ez zion erantzun, barre besterik ez zion egin.

- Apustu egiten diat ez duala popaz altxatzen.

Atzamar arina eskuineko lokiraino jaso zuen ginbaletarena eginez Huckek, petrilean branka emanda gilaz gora zegoen txaluparen azpian ezkutatu baino lehen. Popak gora egin zuen poliki, zangoak azaldu ziren, gero gerria.

- Ezetz iraun hogei minutu!

- Zerria...!

Ongi jarria zeukan bizkarra atzeko tostaren azpian, nahi adina minutu irauten ahal zuen.

- Jaitsi, jaitsi, Huck! Nire aita zatorrek, jaitsi ezak eta geldi hadi barruan isilik.

Lagunaren esana egin zuen, ez zuen nahi Tomek arazorik edukitzea beragatik. Tom petri-lera igo zen, itsasoari bizkar, bere frantsesa erakusteko pronto. Kanpotarrak ematen zuten, udako sardinzaleak noski. Argazkia ateratzen utziko zioten, baietz, hara Tom bere aitaren txalupa lehorreratuaren ondoan eskua txakur baten lepoan daukala. Eskertu egin zioten.

- Esanen nian noiz irten!

- Hogei minutu barru, ezta?

- Alde, Beltxa, alde hemendik!

- Eta utzi egin diek argazkia ateratzen?

Turistei aurrea hartu eta erretegitik gora joan ziren, labar gaineko mandabidea hartuta, Marina Españolako soldaduek abandonatu berria zuten goiko farolaren ondoko parapetora. Haize brixak leun jotzen zuen ekialdetik, itsasoa ardizuritan harrotzeko lain. Pozik zebiltzan antxetak goi haietan, txilio zorrotzak ateratzen zituzten behintzat, zaila da jakiten baina poza edo tristura adierazten duten, hegaztiak izaki berezi samarrak dira.

- Zenbat erro zauzkek olagarroak?
- Tom, faborez...!
- Putzu horretan bostehun mila papardo zabiltzak.
- Ez al zituan berrehun mila?
- Beheko zuloak utzita labarrean gora abiatuko balira, kosta osoa estaliko liketek kazkarra-toiek.

Arando Aundia eta Arando Txikia izeneko baretara inguratuak ziren txalupak erretiran, Bernardo, Imanol, Atanasio, Floren, Martxel, txipiroitan ari ziren oraindik, laster ilunduko zuen, lainotua zegoen eta olaxta sarrien gainean islatzen hasia zen Platako farolaren palada luzea. Lehen izar multzoa ageri zen Capbreton aldean, gauari tiraka. Parapetoaren aurrealdean, arranoaren arrokkak begi hustuaren aurrean daukan magalean jesarrita Liverpoolez zekiena azaldu zuen Tomek eta, harritzekoa, asko zekien, han gaizki janen zutela jakinarazi zion lagunari. Huck bidaiaren aukera hutsak liluratua zen, ez zitzaion axola goseak ibili beharragatik.

- Enbatak jotzen duen gau batean itsasoratu-ko gaituk.

Harrigarria zen Huckek erabakiak hartzea, hori Tomen lana izaten zen.

- Sortida enbatarekin egin?

- Bai, beldur handiagoa ematen dik.

Eta aitzakiarik ez zeukan argudio horren aurrean, men egin zuen Tomek, bururatu ez zitzaien kitzikagarria zen, benetako abenturek lehen unetik sortu behar dute ikara gozo hori. Berak ere ez zekien dena Huckez, bazeukan mutiko hark liluragarritzko zerbait, ezustean hunkitzen zintuen.

- Barratik aurrera inor ausartzen ez denean.

Lasterka jaitsi ziren, Huckek ikusi egin nahi zituen gasolinoek zekartzaten arrainak. Alde polita kendu zieten Arandoetara hurbiltzen ari ziren ontziei, eztarria freskatzeko geldialdia egin zuten gazteluko iturrian, handik oinez jarraitu zuten moilaraino. Ilundua zen Tomen aitaren txaluparen aurretik pasatu zirenean ostera.

- Eta hik, edukiko al huke hamar minutu?

Bizkarrak harrotu zituen Tomek, bidaiarako tabakoa biltzea komeni zela komentatuta eskua jarri zuen txaluparen sabelean, zaflada maitekor

batzuk eman zizkion hiltegiaren harakinak behorrei egiten dien moduan, horrelaxe.

- Gure ontzia...

Huckek ez zuen entzun, ez entzuna egin zuen, galernetan zeukan burua. Baina Santa Anako arkupera heldu zirenean zalantza larria sortu zitzaion.

- Hi, ez duk esan nahiko...?

Bizkarrak harrotu zituen Tomek, ohitura berri hori hartzen hasia zen, itxuraz.

- Txaluparik onena diagu guk egin behar dugunerako.

Santa Anako farola gorriak halako deabru antza ematen zion Hucken aurpegiari, garrek izututako deabruarena.

- Liverpooleraino iritsi nahi duk horrekin?

Laguna algaran hasi baino lehen erantzun zuen Tomek.

- Dena esplikatua zagok irakurtzen ari naizen liburuan, Huck.

Hiriburuko lehengusuengana joan zen Tom, beira-zuntzezko txalupa omen zuten eresia eta hiriburuko badiaz kanpo arraun egiten irakastea eskatu omen zioten, ez zuten elkar ikusi hurren-

go egunetan. Aitari saregintzan laguntzen eman zituen Huckek egun aspergarri haiek, gero moilara joan izan zen kontrabandistekin hitz egitera.

- Goazen, Beltxa!

Etixeratu aurretik parapeto abandonaturaino igotzen zen, kazkarratoiek inbasioa hasia ote zuten edo zeroiren baten turrusta ikusten ote zuen ortzimugako haria eteten. Liverpoolez go-goeta egiteko zeukan modua zen hura, hala esan nuke nik. Errietarik ez, arropak zoruan, doc-ker hasi, ohean erre, berandu jaiki, neskatan ibili, errietarik ez. Eta despedidarik idatzi gabe alde egin behar zuen gainera, horrelakoak adierazten zituen ziztuka han goian, Kantauri gainean. Gero, atzerakoan, Tomen aita topatzen zuen maiz txalupari blaka ematen, eta lasterka iragaten zen haren ondotik, gizon zakarra zen.

- Gaur edo bihar abiatu beharko diagu.

- Ez gaur eta ez bihar ez dik enbatak joko, ez dik nahikoa bero egiten, epelegi zagok.

- Bai, baina aitak laster bota nahi dik uretara...

Txaluparekiko lanak amaituak zeuzkan lagunaren aitak, hori ongi zekien Huckek, «Tximista»

margotzea besterik ez zuen falta uretarako, tolete berriak ipintzen ikusia zuen bezperan.

- Ikara ematen dik, Tom, aitor ezak ikaratua hagoela, ez haiz enbatarekin ausartzen...

- Asmatu egin duk, zorionak.

- Nola aterako gaituk horrela, ezer prestatu gabe?

- Goazen beheko harkaitzetara.

Garrantzizko kontuak esateko behar izaten zuen gisan itsasoari beha jarrita, Tomek beste bizitza bat zeukala erakutsi zuen berriro zazpi mila barril fuel eta suntsiezineko hiru mila bakteriar mota desberdin atxikitzen zituzten harkaitzetan. Gezurra zen lehengusuena, aste osoa hornizioak eta gainerako trepeta guztiak eskuratzen eta gordetzen ibilia zen.

- Baina nola moldatu haiz aste osoan ez ikusteko, urpean edo?

- Mendiz ibili nauk.

- Noski... Harakinaren alabarekin.

- Hi, Huck...!

Herriko mendietan egin izan omen ziren ake-larreak deskribatzen zituen liburukotean ikusia

zuen deabru begi-txiki kokots-zorrotzaren antza hartu zion ostera Tomek Hucken aurpegiari.

- Hura ere ez diat aste osoan ikusi.

Algara egin zuen Tomek, zutitu egin zen eta algaraka jarraitu zuen, harri kozkorrak ematen zuten algara haiek.

- Titimotz horrekin gustatua hago!

Galerna aurreko goibelduran estiborreko seinaleak argitu balu bezala gorritu zen Huck. Isilik gelditu zen hantxe, izterrean azkura nabaritzen hasi zen arte, deabru ahalketua. Lasterka ekin zion, moilarantz abiatua zen Tom harrapatzeko. Camel kaxa berria atera zuen patrikatik, bera ere ezustekoak egina zelako froga.

- Hiru kartoï eskuratu ditiat, merke.

Berdina ez izaki eta ezker-eskuin makurra, gure auzoko karrika nagusiak sugea zirudiela esan omen zuen aspaldi Tomek menturaz noiz-bait irakurriko duen idazle frantses ospetsu batek, hala dio behintzat herriko liburutegiko arduradunak aldian behin tabernan. Ez dakit hori entzuna naizelako edo, han-hemen karrikara dauden argi ahulak zoruko harlandu bustietan islatzen direlarik, sugearen ezkatzen distira ikusten

dudala pentsatzen dut askotan, gaur egun ma-
kurra eta malkarra izaten jarraitzen duenez, be-
harrik, gure karrika nagusiak. Beldurra ematen
du, sugeak piztiak dira. Karrika nagusia esaten
zaio eta karrika bakarra da egia esan, luzea
ordea, euskal kostako karrika bat luzea izan lite-
keen neurrian. Karrika bakarra duen auzoan mu-
tikoek edo neskatok hegari ez bada etxetik ihes
egitea ezinezkoa dutela usteko du auzo hau,
itsasertzekoa izateaz gainera, menditsua dela ez
dakienak. Mendizaren orpoan daude kokatuak
mendiari eusten bezala karrikaren estiborreko
etxeak, nolabait esatearren, eta hauen atzeal-
dearen eta mendiaren artean gelditzen da zen-
bait lekutan karkaba, beste batzuetan belena
eta guk hemen zurruna esaten diogun pasabide
meharra, etxez etxe trabarik gabe doana, men-
dirako xendra ugarien sorburu eta auzoko katu
guztien babesleku. Zurruna erabili dute Huckek
eta Tomek, beraz, etxetik ihes egiteko. Mendiko
xendra ezkutuen hartu dute, eta etxe multzoa
goitik zeharkatuz, teilatuen gainetik ibiliko balira
moduan, gaztelu bazterrera irten dira. Handik
beherantz hartu dute, auzoaren kabura, petrila

eta karrika nagusia amaitzen diren itsasertzera. Karrikak, jakina, itxura berezia du orain, elizako ezkilak gauerdia jo arestian hasi duen euri zintzarrak sugearen ezkatat bailiran izarniarazten ditu zoruko lauzak, eta beldurra ematen du, sugeak ausiki gaiztoa dauka.

- Aitaren baimenik ba al daukak, Tom?

- Hoa olagarroaren erroak zenbatzera!

- Neuk jasoko diat popatik aurrena, gero sar hadi heu branka azpira.

Lanak edukiko zituela uste zuen, baina Huckek ikusi ahal izan du lagunak baduela kemenik, arin jaso du branka. Atzeraka mugitu da Huck, itzuli laurdena eginik eskuinerantz, abioa itsasora buruz zuzentzeko.

- Zer ari haiz? Gora jo behar diagu, ez behera!

- Gora?

Itzuli erdi eta laurden egin du Tomek ezkererantz, norabidea bilatuz eta karrika nagusiaren suge buztana amaitzen den horretan bertan hasiera duen bokalerako mendibideari branka emanaz. Huckek indar egiten dio eutsiz, aurrera

ez dezan. Ezin dute elkar adostu dragoi burubakoaren azpian dauden lau hankek.

- Jakin al zitekek nora goazen?

- Isil hadi, Huck, eta entzun ezak ongi: gaztelu atzerainoko malda egin behar diagu lehenbailen, gero handik aurrerakoa errazagoa duk.

- Hi ez hago ongi burutik, Tom! Zertarako eraman behar diagu txalupa horraino? Hobe diagu arranplan itsasoratu, ehun metro ez dituk eta marea gora zaukaagu gainera.

Baina amore eman du Tomek tira egiten duen aldera, badoaz gorantz txalupa euriaren estalgarri hartuta. Hobe duela beste galderarik gabe, betikoa. Euria egiten duenean ez dute hainbesteko hotsik ateratzen harri txintxarrek hankapean. Malda erdirainokoa berrero hitz egin beharra.

- Tom, ez haiz konturatu... Noroeste jotzen dik, ezin diagu arraun egin haize kontra, ez diagu deus aurreratuko, alferrik nekatuko gaituk.

Ahapatik mintzo da Tom, Huckek ez du kasik aditzen zer dioen, esanaren tonuak du isilarazten.

- Zenbat aldiz esan behar diat dena kontrolatua daukadala? Ez nazaala aspertu. Eta bidal ezak nazkante hau hemendik ostiko bat eman da.

Huckek galdera mordoia dauka egiteko, baina etsi egin du labor barne dena argituko dela pentsatuz. Gaztelua iraganda Arando Aundi barrako bidea ezker utzirik eskuinera jo dute berrehun milioi urteko jakinduria omen daukaten iratzeetan barrena, non itsasoratzeko asmoa ote dute.

- Bihar gure bila aterako dituk...!

- Etsiko al duk heure bihotzeko mixpira hexurra ikusi gabe, Huck?

- Muturreko bat irabazi behar duk oraindik!

Hala abiatu ziren Liverpool aldera gure auzoko Tom Sawyer eta Huckleberry Finn, iraulitako txalupa baten azpian, oinez.

Nolakoa ote zen Liverpool?

Hucken amak, antza denez, semea goizean goiz jaiki eta gosaria mahaian utzita alde egina zela kontatu zuen merkatuan, eta harakinak «Badira bi orduan!» egin omen zuen labana zorrozten zuen bitartean, Tomen amak gauza bera esana izan behar zuen lehenago semearengatik.

Bazkaritara azaldu ez zitzaionez, Tomen etxera joan zen, eta han ez zuten lasaitu, ez zeukaten bere semearen lagunaren berririk, eta orduan jakin zuen goizean ohea desegina azaldu zen arren semeak ez zuela etxean lo egin, amak bezperan atondu bezalaxe utzia zuen Tomek berea. Aita txalupa lantzera etorri zen, arratsalderoko ohitura, atoiontziko guardia amaituta, arratsalderoko seietan. Auzo guztietako bazterrak harrotu eta portu osoko boia guztiak ikertu zituen petrilean falta zen txaluparen bila debaldetan, eta etxeratu zenean jakin zuen semea ere falta zutela. Inoiz ez bezala, etxe azpiko tabernara jaitsi zen kafea hartzera afalondoan.

- Bihar goizean hementxe azalduko da gure mutila, txipiroiez tostetaraino beteta.

Biharamunean sortida handi bat antolatu zen beste auzoetarik etorritako zenbait yaterekin eta gasolinoekin, komandantziako V-18 kostazaina buru zutela. Armadako marinelek bengalak banatu zituzten, arrastorik aurkitutakoan jaurti eta kostazaina lehenbailehen hurbil zedin. Komandanteak agindu zorrotzak eman zituen, hamar milia barneratuko ziren itsasoan, ez gehiago, eta

beti kostazainaren popan, «abaniko formazioan», eta «ur espainiarretarik irten barik», hala esan zien moilan bildu zituen txalupari guztiei. Beste portuak abisua hartuta zeudela, armadako ontziak patruilatzen ari zirela, eta lotuta zeudela irratiz.

- Mutiko horien ahaiderik bada hemen gure artean?

- Ni!

Orduan komandanteak nor zen galdetu zion, eta Hucken aitak izen-abizenak eman zizkion, desagertutako mutiko haietarik baten aita.

- Ederto, zu lehorrean geldituko zara. Zeure onerako da.

Eskua bizkarrean jarri zion norbaitek. Ez zuen ezer esan, etxerantz egin zuen behaztopa sudurrari zintz eginez. Niri ere hanka egiteko moilatik agindu zidan Florenek, ontziratu nahi izan banu bezala. Baina nik ez nuen beraiekin itsasoratze-ko asmorik, banekien ez zituztela nire lagunak aurkituko.

- Alde egiteko hemendik, atunjalea!

Jende mordoxka etorri zen azken arroketai-
no sortida hura ikustera, kostazaina noreste al-

detik urrundu zen, «ur frantsesetan» inor sar ez zedin noski, gero Martxel, Atanasio, Beñardo, Imanol, Floren yate tartean... eta antxetak atzetik txilioka, zer esaten ote zuten bostehun mila papardoan gainean hega zoroan zebiltzan hamaazazpi mila marrantatu haiek.

Tomen aita Atanasiorenean zihoan, alkandorra gorridun hura zen. Itsaso ona zeukaten, haizeirik ez zebilen.

Ez da izugarri zaila asmatzea halere nolako solasak ibiliko zituzten itsasketa hartan, «Frantsesek helikopteroak zauzkatek, gu non gabiltzan jakiteko bakarrik behar ote ditiztek?» eginen zuen marmar Atanasiok, baxurako arrantzan aritzen zen hura tarteka, «Eskapadaren bat egin nahiko zitean eta haizeak eraman ditik, noroeste gogorak jo zian bart», eta berehala Tomen aitak «Ez hain gogorra, eta orain bare zagok. Itsaso honekin ez zituan galduko, ume horiek ez!», eta arrazoi sendoagorik behar ez bazuen ere «Txalupa kalafateatu berria zegoan, ez duk posible hondoratzea itsaso honetan!», baina egoskorra Atanasio «Egarriak hil behar ditek bero honekin!», eta berehala «Isil hadi, Atanasio, neure

onetik ateratzen nauk!», baina Atanasiok ez zuen haurrik, laster minduko zuen osteran, ohartu ezin, semea galdutzat eman nahi ez zuen aita.

Labarretan txaluparen arrastorik edo gorpurik azaltzen ote zen ikertzera joanak zirenek, oraindik egun argi zegoela gasolinoak hurbiltzen ikusita, aurkitu zituztela uste izan zuten. Baina besoekin ezetz esan zieten bokalean, tanke osoa hustu baino lehen zetozen nonbait. Moilara itzuli ziren denak bat-banaka, egun tristea ukan zuten auzoan, nik behintzat malkorik ikusi ez baren ere harakinaren alabaren begian. Hucken aitak leihoan eman omen zuen egun osoa, hantxe zegoen ilunabarrean, lehorreratzen zirenei beha, inori galderarik egin edo eskerrak emateko gauza ez zela. Haatik, oilasko gisatuaren lurri-
na zekarren kaxuela batekin azaldu zen emaztea etxeko atarian. Tomen aita ez beste guztiak hurbildu zitzaizkion, hortzak izerditan jartzen zituen usain hark.

- Egunero aterako gaituk.

Atanasioren eskaintzari erantzun gabe abiatu zen etxera Tomen aita. Ez zen tabernan azaldu afalondoan.

Nolakoa ote zen Liverpool?

Haizeak olatuak mareak argiak estatxak, eta gizonak begiak erreta itsasoaren distiran behatu beharrez eta andrazkoak belaunak minberatuta otoitzean. Gorpu bat azaldu zen Donibane Lohizuneko hondartzan, komandanteak «ur frantse-sak» esaten zion bazterrean, baina oso hondatua omen zegoen, aspaldi izan behar zuen itorik, eta zaharraren hortzak zeuzkala. Egun txarrak izan ziren arrantzarako, mundu guztia zebilen haserre eta auzoko prakamotzek ezin zuten txalupa batera hurbildu inguruko heldu guztiak garasika jarri gabe, alde egiteko handik, berdin zen txalupa kateatua egotea edo kostapean lehorreratua, helize berriaren zain zegoen Ondarreneira ere ez zieten uzten. Tomen ama labarretako ertzean ageri zen arrastirian, ilundu arte gelditzen zen, azken txalupa sartuta gero ere orduak egoten zen emakume hura han goian. Bere burua botako zuela zabaldu zen auzoan, hala egiten omen zuten enbata sortuta bokalera ezin sarturik senarrak itotzen ikusten zituzten emakumeek, garai batean. Apezak omen zioen, eta komandantziako kapitaina agindu berekoa zuen

nonbait, ezin zuela inor hildakoen liburuan apuntatu gorpua azaldu arte. Eta bi amak oraindik areago hilduratzen zituen kontsolagarri hura hartzen omen zuen ahotan, «Gorpuak ez azaldua seinale ona da, nork daki ez ote dugun bihar bertan ume horien berri jakinen... Eduki ezazue fedea Jainkoaren esku gozoan». Huck eta Tomen urtzeak, egia esan, fedearen susperraldia ekarri zuen, jende gehiago biltzen zen eguneroko arrosariora, gizonezkoak tartean, dozena bat kandelak azaltzen ziren pizturik goizero Santa Faustina-ren odol ustelgaitzaren aldaretxoan. Meza mordoa enkargatu zion Tomen amak, parrokoak erreguetan «Itsasoan dabiltzan gure semeen alde» esaten zuenean, hunkidura berezia nabaritzen omen zen eliztarren eztuletan. Meza nagusi abestua antolatu zuen lagun biak auzotik lekutu zirela hilabete konplitu zen igandean. Auzo osoa joan zen, bazterretan eta atzeko aldean gizonezkoak zutik, Huck eta Tomen hileta izan zen hura funtsean. Ozengailuetarik eman zen elizkizuna, portu osoan eta inguruetako mendi guztietan entzuten ahal zen organoa eta erretorearen ahots funebrea. Jesukristok San Pedro arimen arran-

tzale izendatzen dueneko pasarte irakurri zuen eskolako Hucken ikaskide baten oihuek eta jendea malkotan zela parroko jauna aste osoa idazten jarduna zen sermoiari ekitera zihoala, mikroa zuzentzen ari omen zen hartantxe, ataritik eta zimitoriotik zetozen umeen garrasiek eta zakurren zaunkek urratu zuten tanpez bildutasunezko une hura.

- Azaldu dira, azaldu dira...!

- Liverpooletik heldu dira!

Goitiko batean hustu zen eliza umeen eta zakurren atzetik lasterka karrika nagusitik barrena gora eta behera, ezker eta eskuin, jende zoro suge. Parrokoa eta zenbait neskazimur gelditu ziren bakarrik aldare aitzinean, Jainkoari otoitzean belaunikatuta. Oka hark inolako erruki barik zanpatu zituen haurrak eta atsoak, arrantzara zetozen kainazaleak eta estropezu egiteko zoritxarra ukan zutenak, sardina errea jatera zihoazen frantximantak eta zer ote zen galdetzerara godaleta eskuan tabernatik irtendako liburu-zaina berrehun eta berrogeita sei mila ezkatoko suge honen gainean orroka ostikoka adausika zanpatuezkilak atertu ezineko bozkarioan zirela,

uzoko hogeita zazpi mila arratoiak estoldetan behera eta mila eta seiehun eta berrogeita hamabi katuak teilatuetan gora ihesian.

- Liverpooleraino joan dira!

Eta handik buruz behera lau pataka baletor bezala baztertu zen jendetza alboetara mira eginda Tomen aitaren txalupari bide egiteko gazteluko maldan behera.

- Alde Beltxa, alde hankapetik!

Txalupak popa eman zigun petrilerira iritsi zenean, aurreko garraiatzaileak petril gainean utzi zuen branka, gero atzeko hankak plegatu ziren, popa lurrean utzi arte hilabete lehenago egona zen leku berean, Tomen aitak kalafateatzen eduki zuen petrileko leku berean, Huckena eta beste saregileak lanean aritzen ziren arkupetik ez oso urrun, guztiz berritua egoteko «Tximista» besterik ez zuela eskas. Inork ez zuen ezer esan ez txalorik jo, denak zeuden irrikan txalupak ezkututzen zituen aurpegiak ikusteko. Baina bi buruak estaltzen zituen zurezko kapelu hartarik irten zitezten baino lehen Atanasio hurreratu zen galdera lilura ezin sineste masa hartarik, izugarrizkoa zen isiltasuna, harakinak behorrarenean

bezain leun ibili zuen eskua txaluparen sabelean harat-honat nire lagunei kasurik egiteke, sudurpera ekarri zuen, gero uxarka egin zuen gilana eta albaoletan. Katuak kontserbategiko atepean usnaka ibiltzen diren gisan, zinez.

- Txalupa hau ez da egon lau aste uretan.

Handiagoa egin zen isiltasuna, txaluparen barrutik etor zitekeen erantzuna jakin nahirik. Argal, zikin, harro azaldu ziren Huck eta Tom.

- Zuek ez zatozte Liverpooletik!

Marmarra zabaldu zen, xuxurlaka hasi ziren neska guztiak eta mespretxuka mutiko guztiak. Ahots lakar bat gailendu zen.

- Zer esan nahi duk, Atanasio?

Denok jiratu ginen Tomen aitak mehatxu egingen zuen aldera, sare metaren gainean zegoen. Handik jaitsi zenean jendetzak irentsi zuen, txipi samarra zen, hari eta honi bultzaka azaldu zen puska batera Atanasioren aurrean. Ez zuen keinurik demendrena egin semeagana, Atanasiori eraso zion. Kokotsera iristen zitzaion eta burua jaso gabe gorantz behatzeko ohitura zeukan, kopeta zimurturik. Zakar airea ematen zion honek,

baina ez Atanasio beldurtzerainokoa, auzoan denok dakigu nork zer zaunka mota egiten duen.

- Txalupa honek ez zaukak hilabete uretan egonaren usainik.

Ikusleengana itzuli zen Tomen aita, burua atzera bota eta arnasa hartu zuen bularra hanpatuz, nabarmenkerian, behin, bitan, sudurra jaso eta arnasa hartzen hasi ginen han geunden guztiok Tomen aitarekin batera, usain hartzea arnas hartzearen berdina izanen balitz bezala.

- Nik kresalaren usaina besterik ez diat aditzen.

Hala zela hasi ziren ikusleak bata besteari, Tomen aitak arrazoi zuela, nahiz eta bazen han kresalarenaz gainera ke, fuel, gernu, izerdi, arraba ustel...

- Hurbil ezak sudurra hona!

Txaluparen sabelera egin zuen hatz Atanasiok, Tomen aita ez zen mugitu.

- Zura siku zagok ia, hau ez zen hain erraz lehortuko itsasoan egon balitz. Usain ezazue hemen eta esadazue!

Norbait aurreratu zen Atanasioren gomita entzunda, ez zituen lau pauso eman Tomen aitak

besotik heldu eta atzera bota zuenean bortizki. Ukabilak estutu zituen, talka egin nahi zuela zirudien, kopeta inoiz baino makurrago.

- Nire semeak arraunean ez dakiela esan behar al didak?

Burua jaso zuen Huckek orduan, begia kliskatu zidan. Gero aitaren bila saiatu zen, petriletik. Edo harakinaren alaba gure artean ote zegoen.

- Nire semea Liverpooletaraino joan duk arraunean txalupa honetan!

Inork ez zuen ukatuko Huck eta Tom arraunlari trebeak zirela, alabaina askok zalantza egin zuten ahapetik gauza izan zitezkeenetz haiek biak hilabetean Liverpooletaraino iritsi ez ezik itzultzeko, milioi eta erdi milia barru Liverpool, hor nonbait, pentsatuko zuten gure herriko marinel motzok. Entzun nuen baten batek portu hura non zegoen galdetzen zuela, berak ez zuela ezagutzen han egondako inor. Elkarri behatu zioten nire lagunak, eta barretxo bana egin ote zuten.

- Hori gezurra duk!

Izututa gelditu ginen denok, mutu, halakorik esatea Tomen aitari.

- Eta hik ere badakik gezurra dela.

Ez ginen jabetu benetan gertatu zenaz harakinak behorraren sabeletik bezala Tomen aitak labana tantaka atera zuen arte Atanasioren sabeletik. Prakadunen arteko zikinkeria horietarikoak izan genuen hura. Tomek berak hartu zuen besoetan aitak labanka emandakoa, lurrera eror ez zedin. Aurreneko ilaran zeuden saregileak oldartu zitzaizkion Tomen aitari, aipatuko ez dudan batek labana hartu eta harrika bota zuen uretara. Arraun elkarteko direktiboen artean eraman zuten antxintxika gero auzoan kontatu zen moduan «Hil izan balute bezalako garrasiak» egiten zituen Atanasio lotsagabea, gonek eman ahala mutiko galduen etorrera ikustera iristen ari ziren lehen andrazkoak izutuz. Tom zurtz eginda hurbildu zen aitagana, izuak hartuta, hala zirudien.

- Hi, seme, esaguk, nolakoa duk Liverpool!

Belarriak tente geunden denok. Tomek dardarik gabe egin zuen hitz. Hiru edo lau urte zaharragoa ematen zuen ahots hark.

- Liverpool iluna da, hezea, zikina, gaizki jaten da.

Irriño bat egin zuen aitak.

- Entzun duzue...

Eta ondoren sententzia jo zuen ikusle guztiei beha, ozenago.

- Ez al nian arrazoirik gizon hori akabatzeko?

Hori esanda udaltzainen bulegora jo zuen pauso luzeka, Tom krabata beltzak oraindik lepoan zeuzkaten lehengusuen artean utzita.

- Eta guri ezer esan gabe, e?

Jendetza sakabanatzen hasi zen plaza aldera, gertatua bertatik bertara ikusia zutenak atzeragokoei kontari.

- Atanasiok atera du aurrena labana...

Petrilaren pareta bazterretik hurbildu nintzen, inor ez zen oroitzen txalupaz. Espero nuenaz oso bestera, alga lizun berde kutsu sarkorra zeukan zurak, iratzearen akordua ere ekarri zidan ohol haietan zegoen hezetasunak, urruneko nonbait ezagun batetik. Txaluparen gerizpera sartu nintzen, eta dena garbia zegoela iruditu zitzaidan, kearen lurrina sumatu arren. Han nengoela, Hucken aitaren hitzak entzun nituen.

- Zertara etorri haiz? Gelditzen ahal hintzen Liverpoolen!

Txiza egin, muturra txalupapetik atera... buruz buru zeuden aita-semeak sare metaren ondoan, inork ezin arindu genion tristetasun hura ikusi nuen berriro Hucken aurpegian eta, ez bainuen laguna hala nahi, aspaldian egina nintzen haginkadarik ederrena egin nuen, prakadun bati egiten nion aurreneko ausikia bere aitari egin niona prakak dotore urratuta, egik barre, egik algara Huck, nire amorrua zorrotz tinkatua zagok umerik merezi ez duenaren aztalean, harrika eman behar didak?

Prakadunok...!

Haragia zail eta odola herdoil gustuko, prakadunok.

Sugea ez nintzelako damuz badere, nire lau labanak gogorkeria hartan sakonanker sartuta urrundu nintzen gazteluko bidean gora arroketarik murgil egitearren, ez Liverpooleraino ihes egin nahirik, Tomek esanen lukeen moduan azken hilabetean erreta nindukaten bi milioi eta gehiago parasito odol hurrupatzaileak fuel gazi hartan itotzeko baizik.

Vladimir

1

Murgil luzea egiten genuen geure zanbuilaren uberatik joan ahala urrun azaleratzeko eta, begietan itsatsi ilea zakur bustien moduan astindu ondoren hiru lau besakada nagi emanda berriro urpera jotzen genuelarik, sakonago ilunago itoa-go saiatzen ginen, inork ikusiko ez gintuen munduren batera. Lentan joaten ginen goraldiak uhartetua zuen harkaitzeraino, eta bertaraturik, harro mutu beldurak ekarriko genituen akordura olatu garratz batek iragan urtean handik eramane zituen lanpernazaleak, herritarrak, koadrilako izendatzen genituenak orain, gure burua hondamen hartako bizigordeak sinetsita. Harkaitz handi hartan etzanda erdi lo gelditzen ginenean besterik ez nuela desiratzen esanen nuke: etor zedila, Ternuatik edo Gransoletik, gu beste norabait eramane genituen baga askatzailea.

- Bihar ere hona etorri behar al diagu?

- Bai, baina hiri ez diagu utziko!

- Negarra aterako zaidak.

Aldendu egin nintzen lagunengandik, bakar-tasuna bilatu nuen sardatik bereiz, gogora sor-tzen zitzaizkidanak igarriko ote zituzten lotsa. Besteek ikusi gabe apuntatu nahi nituen libu-ruan gordetako folio tolestuan, uretara nintzen ostera luzaro baino lehen.

- Kontuz, sirenak hire atzetik!

Baguenen piztia bana gorputzaren otzaran, aingira, halako desadostasun bat geure buruare-kin: hitza nekez etortzen zitzaigun eta esanaren ezin askatuak oihu kolpe jauzi lasterka gintuen menderatzen, baina ez genituen onartzen gure itzalaren higidurak, urte batzuen okerra zegoen erretzen gintuzten zalantzen eta elkarri aitortzen genionaren artean, moztadean bizi ginen.

«Uhinak baleki...» idatzi nuen.

Lagunak ez zitzaizkidan bilduko hankatik edo samatik helduta elkarri behin eta berriz pulunpa eragin gabe -sanjuanberde egitea, gure aiekan-, urekoak abilduta belarrari oratuz igaiten ziren bidezidorreraino, larru-azala oilobixar, gorputz osoa leiho eurituen antzera pikorreztatua, hor-

tzak karraskaz eta ezpainak more harkaitz pirataren ganean kiskalmenak hartzen egon arren, estropezu nori eraginen bultzaka, halatsu beti, neuk ezkutatutako ogitartekoen bila. Tomasen harridurak egin zuen harako hartan ostikoz erabil ez nintzaten.

- Bikiniko hura ez al duk hire arreba?

Arreba nuen bai, neure arreba arroka zuria-
ren azpiko harlastan, kankailu bat aldamenean,
bizkarra xukatzen ziola.

- Hire arreba, mutil batekin!

- Esparroi hori ez duk herrikoa!

Ez nintzen ausartu bazkaritara ekarria zuela
esaten. Hiriburukoa zen gainera.

- Zigortuko bagenitu?

Hala moduzko solidaritate izpi batek prestu-
tasuna ematen zion proposamen anker hari, ez
nintzen zapuztu neure afera ez beste inorena
nuena lagunek bere eginagatik. Kankailuaren
bular iletsuan mugitu zen arrebaren eskua, mu-
surako hurbildu ziren.

- Zertan ari dituk horiek!

Irri inozoak egin genituen, ziztu mingarria An-
txonek. Neu izan nintzen lehen harria jaurti

zuen. Arrokarren barnerantz aterpetu ziren, handik Itzalarriko Erreka aldera hartuko zuten igeri, zihoazela neure begi bistatik. Biluzik etzan ginen belar zakartuaren gainean, gure mende-kuaz harro eta barruko piztia sosegatuta.

- Merezia zian...

Gorroto nuen esparroi hura, bai, eta gorroto-ago nuen neure burua bostekoa estutzerakoan «Tabakorako!» esanik eskuan jarri zidan billetea ez hartzeko adorerik ukan ez nuelako.

- Hire arreba zaukaat gogoan!

Bere toletea mirets genezala nahi izaten zuen Antxonek, huraxe laztantzen ariko zen. Gero ahuspez jarrita zaplaka ekiten zion, baina orduan biraoa bota zuen. Arantzen baten laztana nozituko zuela edo inurritegiren batean landatuko zuela pentsatu genuen, betazalik jaso gabe hasi ginen karkailetan erroz gora geundenok.

- Hemen zatozak! Hemen zatozak!

Tropa samalda handi samarra zetorren Amaotzako malkarrean behera, zabalduan, fusilak eskuan, batera eta bestera zoko-miaka oteak kanoiekin baztertuz. Ikusiak gintuzten eta biluzik geunden. Berandu saiatu ginen herrestan arropa biltzeko, oihu tiro mehatxu egin ziguten.

- Zutik, eskuak gora!

Arrebak eta bere morroiak salatuak ginen ausaz, mezetara joaten ez, harkaitzen kontra fusilatuko gintuzten, epaituak geunden, gure begiak dastatuko zituzten guk eskainitako beitari muzin egiten zioten durdoek.

- Zer zabilzate hemen?

- Noiztik etortzen zarete hona?

Ikusi ez beharreko zerbait ikusiak ginen, edo jakile ginela usteko zuten, Mola jeneralaren bosgarren kolumna ziren, tiroketa eta atakada saioak egitera isilean etorriak. Agian bere amoran-tearen aurrean torturatu zuten arreba gure posizioa jakitearren. Mihia irentsi genuen haatik, fraideen zafradek aspaldian ziguten irakatsi hobe dela sobera errazak diruditen galderei erantzun gabe. Ardiak inguru haietan ibiltzen zituen artzaina zekarten gidari.

- Ez zenuten otsorik ikusiko?
- Edo zeuek al zarete otsoak?

Txatoren aita erreketeeetan ibilia zen, askotan kontatzen omen zion patarrari bolbora bota eta su emanda hartu izan zuela, gudarien muinoetan goiti artilleriarik gabe erasora abiatu aitzin. Hartarik edanak haiek guztiak, burutik zeuden.

- Ile gutixko zukatek hauek larruan, otsoak izateko!

Eta algara egin zuten tarrapatan janzten ginen artean, haien imita gu barre txipitan, izua-
ren izuz. Leku ona aurkitu genuela, ongi ezagu-
tuko genituela bazterrak, uxarkan eramanen
gintuztela aurretik. Errepikako Belliniak zekar-
tzaten, AZ gainezarriak eta Beretta berriak, ongi
hornituak zetozen. Zahatoak okela arrautzak
gazta pusketak azaldu ziren. Non ezkutatu geni-
tuen neskak.

- Jan gazteak, jan, ikara kentzeko!

Beteranoak ziren gehienak, ea inoiz postare-
kin tiro egindakoak ginen, zenbat lumako eta
zenbat ileko boteak ginen.

- Hauek ez ditek iledunik etzanarazi oraindik!

Berben azpia uzten zuten agerian aldiro zakil haiek. Erne geunden, bagenekien txantxen ondotik zinezko galdeketa helduko zela, eskarnio haietan amurik ez balego bezala lasaitu nahi gintuzten, eskuz esku gureganaino zahatoa, fraideen teknika bera.

- Hemen, hemen!

Denak amildu ziren itsasorantz, labarraren azkeneraino jaitsia zen artzainaren oihuak ziren, eta gu motelago. Batek edo bik min hartu zuten orkatila arroketa bihurrituta. Artzainak ardi izterra zeukan eskuan, ziri batean trebestua.

- Idortzen paratua zegoan!

Postura zaharrean mintzo zen, apezen gisan.

- Ez duk otsoa, arimaduna duk!

- Harkaitz arteko zuloak miatu behar ditiagu!

Boluntario bat eskatu zuten karabineroen kaseraino joateko, urrun zegoen, mareajea beheratutakoan baino ez zitekeen iritsi labar-muturraz haratago zeuden leize zuloetaraino. Lau boluntario bazirela, Txatok. Agudo ibiltzeko agindu zigun artzainak, eguzkia ihartu eginen zela -bazekien hizketan agure hark- karabineroak iritsi orduko.

- Kristauren bat dabilela!

Belaun-joko bizian urrundu ginen pendizean gora, mendizerri haiek sua pizten zutela ardi izterra jateko asmoz.

- Hor behean dabilena Vladimir duk!

Liluratu egin gintuen Txatoren irtenaldi ezuste hark, izenak ozentasun sorgina zeukan.

- Vladimir?

Gure erresistentzia gidatuko zuen komandantea.

Urpekotzi sobietiko batetik lehorreratutako iraultzailea.

Gure herri mozkor ustel zabar hartan matxinada antolatuko zuen buruzagia.

- Vladimir...!

Menturaz bai, menturaz ez zituzten sakailatu miliziano guztiak Gernikan, menturaz Bigarren Mundu Gerraz geroztik yankiak noiz hurbilduko labana zorrotuta leizean igurika zeuden gerlari nipon haietarik bat iduri kukutua Vladimir, Molaren atzeguardari jazar egiteko.

- Nolaz ez diagu guk ikusi lehen!

- Nik banian susmoa...!

Zunbilondoko muinora iritsitakoan hartu genuen arnasa. Harria Antxonen eskuan, zalea zen.

- Erotu haiz!

- Armatuak zaudek!

Kalibre politeko morteroak igorri genizkien gaztelu zaharreko puskailetan ongi babesturik, arrebari bezain anker. Gogotik erantzun ziguten, baina harrian jo zuten haragi bala haiek: historia aldatzen ahal zen. Maltzuraren aierua elkarri, hitzik gabeko ulertzea. Aspertuko ziren karabine-roen zain.

Gizotsoa Vladimir.

3

Zamako ingelesek ekartzen zituzten paper metetan bereizten ikusten baldin bagintuzten zigiluak biltzen ari ginela esanen genuen, eta ez zen gezurra. Orduan ez tul egiten zuten, hitz laurdenik sinesten ez zigutela adierazteko egiten zuten ez tul makur hura, ongi, baina ez genuela ezer askorik harrapatuko. Berandu genbiltzala, zatirik onenak estibatzaileek berek eta gero zaborketa-

riek eramanak zituztela. Txatarraren inguruan ikusten baldin bagintuzten uste behar izaten zuten kobre hariaren atzetik genbiltzala -ongi ordaintzen zen kilo txatartegietan-, eta ez matxeteak moldatzeko pusketak egokirik. Batekoz bestera ulertu nahi izaten zuten beti karabineroek. Ginena baino inozoago azaldu behar genuen, berriek uste ahal izan zezaten ez genituela tronpatzen, bazekitela nahitara egiten genuela ergelarena. Gizontxoak uste gintuzten, ez zekiten menderatu ezin genuen aingira bana geneukala barruan.

- Etorri nahi, tirotxo batzuk jotzera?

Mehatxuz, jakina. Bakean utzi gintuzten hala ere, igande goizetan kapitaina etortzen zitzairen hiriburuko komandantziatik eta estibatzaileen jangelan Itsas Apostolutzako kapilauak ematen zuen mezetara eramaten zituen galaz jantzita. Amaitutakoan aduanako sarreran bilduko ziren zerbait edatera, astia geneukan.

- Badaude Ingalaterrako erreginarenek baino zigilu hobekak.

Hura zirrara gurea bizikleta beltz astun haie-
tan jarrita urrundu direnean toldopeak ikertzeari
lagata laugarren biltegira buruz abiatzen garela!

Horiek ere ez dira mezetara joaten...

Hortxe daude, txopa aldean margotzen...

Margotzen ariko balira bezala, gu noiz azal-
duko...

- Guk, *Potiomkin*-eko marineloak, geure anaia
langileei lagundu behar zieagu, eta iraultzaren
lehen lerroan jarri!

Hala esan zion Matiuxenko marinela Vaku-
lintxuk marinela ahapetik txopako eskaileran,
guk orduan ez jakitea.

Ez genekien, baina laguntza iraultzailearen
eske inguratzen gara geure anaiengana, pozak
urduri, egun aste urte luzez irritsean eduki gai-
tuen zubiko karaktere zirilikoez mezu giltzatu
luzatzen digun bost adarreko izarra tximinian be-
gietara gorri ageri duen debiletak manipulatu
dituena emakumea delako zamaketariak eskan-
dalizatuak dauzkan gerraondotik hona gure por-
tura lehen aldikotz txopan drapo gorria dakarre-
la arribatu den burdinolarako ferrailaren aitzar-

kian Vladimirri bizitzekoak isilean deskargatzera datorren ontzira, sekretura, ametsera.

- Vladímir!

Eta guregana itzultzen direla Matiuxenko eta Vakulintxuk. Antxonek, hura beti nabarmen, ukabilaz agurtu ditu. Eskua kapelura marinelen diosala, kapeluan izarririk ez. Ontzi honek, haatik, iraultzaren ubera darama bazterrik bazter munduko itsasoetan.

- Továrich!

- Da...

Txatok paper bat atera du.

- Dobro pozhalovat v Euskadi!

Eta iraultzari lotzen gaituen estatxa guregana ontzitik:

- Bolshoye spasibo!

Plaza Gorria Stalin Leningrado Bolshoi Valentina Tereskova Hermitage Lenin Olinpiadetako dominadunak koljozak ageri dira olaxtek kasko beltzean islatzen dituzten bristada dardaratietan, arrebaren liburu sobietikoen apaletik hartuta lagunei erakutsi ohi nizkien postalak.

- Kaláchnikov!

Matiuxenkok ez du ulertzen, Vakulintxuk blaka emateari lotu da berriro.

- Matxinada piztu duk!

Eta metrailetarekin tirokatu itxura egin du Txatok, hobeki adierazi alde.

- Kaláchnikov!

Eskua bihotzera eraman du Matiuxenkok antzezlekeriaz, bonbila bat erakutsi digu Vakulintxukek karelostetik jasota.

- Stolíchnaya!

Odessako portutik zuzenean etorria zen *Potiomkin* hark iraultzaren oihartzuna zekarkigun, ubera, baina ez ziguten armarik eskuratzen ahal, Antxon izan ote zen gerra hotza aipatu zuena inoiz, Txatok kontaktu honen garrantziaz ziharduena batean.

- Vodka!

Eta nahi genuenez, keinuka, ona zela.

- Nyet vodka, Kaláchnikov!

Vladimirren lagunak burgestuak zeuden, asalatu egiten zituen gure eskariak.

- Do you speak english?

- Yes, yes...

- Vladímir is here!

- We are his comrades!

Ferraila bilakatua zuten guk espero genuena, guri zor zigutena. Alferrik ari ginen, gerra hotza.

- Kaláchnikov!

- We need arms!

Ez ziguten txopako bandera ere eman nahi izan, bakarra omen zeukaten. Koleratu egin gintuzten hasieran, hondoratu gero.

- The war has finished!

Ez zuen karabinerorik azaldu behar izan guk alde egiteko, aski zen Matiuxenkoren eta Vaku-lintxuken algara, Molaren tropako haien gisan algara, bazekiten ingelesez.

- Peace and love, boys!

Ez iraultzaileen agurraz, zemaika baizik, harri kozkor bana estutuko bagenu bezala erakutsi genien ukabila: argi ibili gure herrira lehorreratzten bazarete. Ez genien tabakorik eskatu Stella Maris-etik zabuka zetozen finlandiarrei, ez ginen saiatu pikategi ertzean amarratuak zeuden herdoilontzietan sartzen, ez genien trufa egin iraileko estropadetarako entrenatzen ari ziren atunburuei.

- «Vodka» esan dik!

Kontuz ibili behar zutela ezin zutela edonorekin fidatu halako gauzak isilpean egiten zirela, gerra hotza, nork daki, agian atako banda hartutakoan paketeren bat lagako zutela uhinek bazterrera ekar zezaten ez genuela etsi behar guk ezagutzen ez genuen klaberen bat ibiliko zutela Vladimirrekikoak egiteko, halakoak bota genituen, geure burua horren barregarri ez ikusteko baino Txatoren etsipenaz errukituta, hurrengo igandean hurbilduko ginela ostera, han baldin bazegoen behintzat kapitainarekin saiatuko ginela ulertuko zuela, nondik atera duk errusiera hori.

- Ez al zarete konturatzen? «Vodka» esan dik...!

Eta malkoak ageri zituen, zakatzak gorri, trenbidea iragaiten genuelarik. Ez haren usterik edukitzeko arratsalderako, libururen bat eskatu zidan etxeko atarian. Ez zeukan irteteko adorerik.

- Eta nola egingen diagu bikotea hirurekin?
Lasai, Tomas, txandakatuko gaituk.

Twista balsa rumba arin-arina, dena zetorkion neurrira eta denean moldatzen zen nesken pareko, Tomasek ezin zuen huts egin, hura gabe baiezkorik ez, jakina zen Antxon eta biok txandakatuko ginela. Lotsagabea zen tratuan Tomas arraioa, nolako irrintziak neskek haren ondoan, burura etortzen zitzaion aurrenekoa esaten omen zien.

- Ez zaik gauza handirik bururatzen orduan...

Horrelako zerbait esanen zion Antxonek, ez zituen aukerak lardaskatzen.

- Esanen banio neska bati bere txoparen kullunka ikusita bururatzen zaidana...

Ez zen zatarra, eta behatu egin zidan, harri-garria zen neskek haiei so geundela sumatzeko zeukaten dohaina, ikusi gabe zekiten, begia lurretik jaso zuelarik niri eman. Ez nuen behakoa besteratu. Hurbiltzeko gonbita ikusi uste izan nuen masail bete haien gorrituan. Bakarrik zegoen zumarraren ondoan, hogeit bat urrats. Pieza hasi berria zen, loturako motel haietarikoa, The Moody Blues-ena zela esanen nuke. Neure kasa

eskatzen nuen lehen aldia izan zen, baietz –«Goazen!» esan zidan–, eta bazterrean dantzatu ordez sarda barrura eramanez ninduen eskutik helduta.

Tomasek eta Antxonek, harritzekoa, panpandoja bana zeukaten beso artean, ez oso urrun. Zer uste zenuten? Zuei beha geldituko nauk!

Sinesteak ere lan zuen, neska hark baietz esan zidan zenbat urte nituen ironiaz galdetu gabe, nire bila etorria zen nonbait, gerritik ez baina goragotik heltzeko esan zidan eta dantzari ekin bezain neure bularrean pausatu zuen burua. Ahotik behera erori behar zutela gelditu ziren inguruko mutilak, eskuak bularrean jartzen zizkiguten beti neskek. Ez zitzaion inporta bultza egiten zigutenean, hala nahiago biok, izerdi tanta bizkarrezurrean behera. Antxon imintzioka. Amolai! Ikusten? Ni nauk. Askotan etortzen ote zen. Ezetz, mutil batengatik etorria zela, haren esperoan zegoela. Plexiglas urdineko zakuan zekarren txokolatearen zilarrezko paper plantxatuan bilduriko pospolo kaxa erakutsi zidan. Adiskide baten bitartez heldu zitzaiola han gordea zegoen hitzordua.

- Badakizu zer daukan barruan?

Burua neure bihotz gainetik kendu gabe, altxorra eskuan, begiak niregana goitituak.

- Deklarazio bat, lau zuloko blok frantseseko paper horian idatzia, edo berdean, izan liteke arrosan ere.

- Oso polita da, poema bat, niretako asma-tua, paper horian. Horregatik etorri naiz.

Ahotsik amultsuena atera nuen, gainak hartuta nengoen.

- Ez nauzu ezagutzen, baina ezagutuko baninduzu! Nik ordea betidanik ezagutzen zaitut zu, nire bihotzaren otzaran bizi den piztia zara, aingira, hori zara zu, ihes egiten didazulako esku artetik.

Burua jaso zuen, gelditu egin zen Antxetak taldeko gitarra baxuak ahapaldien arteko soloari ekiten ziola.

- Banekien zu zinela, niri beha zeunden...!

Lehen baino bilduago besarkatu ninduen, dantzari ekin genion osterara. Maleziak menderatuta nengoen, isilekoak zirenak esan nizkion neska hari.

- Ihes egiten badidazu ere, itsasoaren hondoraino murgilduko naiz zure bila, eta ezagutu egin beharko nauzu. Mundua zer da gu biok gabe? Eguzkiak beste nonbait argitzen duenean izar bakarra ageri da zeruan, hondotik goreneraino urrundua zu. Eta hartaraino eginen dut igeri berriz, beltzaren erdiko harkaitza zarelako...

Zeinen arrotz bikote haiek gure inguruan dantzan, ametsetakoak iduri, gurma zarratuan lauso ikusten nituen, neska ezezaguna eta biok ginen errealitate bakarra han, izerdi hura, erremi hura gorputzaren zuztarrean. Kantariak Eric Burdon berdindu nahi zuen, *The House of the Rising Sun*, Antxetak ingelesez abesten zuen bakarra hura zen, *The Animals*-ena genuen.

- Nik ere maite zaitut, Alberto.

Niregatik etorriazela esan banio neska zoragarri hari, halako aukerarik, ez dakit zergatik ez nintzen menturatu. Ez zidan axola Albertorengatik, hiru edo lau kopia edukiko zituen idatziak ordu txo desberdinak antolatzeko, hostopeko politena hautatuko zuen. Muzin egin izanen zion hari, baina begi hauek balio dutela, neure begietara pindarka.

- Ni ez naiz Alberto.

Bere onera etorri ezinda gelditu da.

- Ez, ez da egia...!

Ni nor naizen, ni zer naizen, ni zenbateraino naizen esan ahal izan gabe oldartu zait bularrean ukaldika. Opari merkeder hura nire zango tartean erori da, eta zotin saminetan lekutu zait neska, aingira, izarra, plaza osoa niregana jarriz.

- Zer esan diok? Hirekin ez zagok neskatan egiterik!

- Irakatsiko didak heuk!

- Ken itzak hemen bertan galtza horiek!

Bekozko egon nintzen labetakoa egin bitartean, omeletari asko kendu gabe, neska hura lapa gogorra zela esaten zidaten lagunei entzungor. Doi bat damutua nengoen. Ez nion Alberto nintzelako gezurra esan nahi, baneukan hoberik: herriko xarmatzaile usteko zenbaitek eta amoroitu anitzek eskatuta asmatzen nituen lerro haietan erakutsi gabe gordeak neuzkanak esan eta idatziko nizkiola berari, gordinak, garratzak, gaiztoak.

- Nondik ezagutzen huen?

Heldu izan banio, burua nire bihotz gainean zeukala entzutekoak ziren esan behar nizkionak. Hobetzea zegoen aingirarena, ez ninduen betetzen bihotzaren otzararenak. Alabaina, poema bat zela esan zidan. Antxetak taldeari egotzi nion gertatuaren errua, luzeago jo izan balute...

5

Pilda xaretuak lepoan, aurpegia begi huts, bizar arlotea arloteago bihurtua Tomasek zekarkigun egunkariko argazki puntudunak, han ageri zen gizotsoa bata zurian: zazpi hilabete leize zuloan / lanpernak eta karramarroak elikagai bakarra / uhinek harkaitzetan utziriko gatza milikatzeroa heltzen ziren ardiak akabatu / surik ezaz, ardikia gordinik / kalte eginda leize zuloan etzanda aste-bete / berak bildu ardiaren gorpua arratoiek jaten / otsoa zebilelakoan, artzainak...

- Horra Vladimir, psikiatrikoan ingresatua!

- Hori ez zuan Vladimir, Vladimir hemen zabillek!

Ez genion entzutea eman Txatoren etorri ahalakoari. Haren zantzuan zebilen, haren aztar-na aurkitzen zuen nonahi, baina gainerakook atzendu samarra geneukan Vladimir, zertan uka. Ezustekoa izan zen, egunerokotik zenbait milia urrundu gintuen uhina. Ez aski dorpea, antza. Izenak elurretik zekarren hunkigarria eta drapo gorri bat laguntzaz betea uste genuen ontziaren txopan.

- Zinemara joanen bagina bihar?
- Espainolada bat botzen ditek.
- Hemen bai, baina hiriburuan badago...
- Hiriburura? Hi ez hago sano!

Ilundurak hartzen gintuen gero eta sarriago zergatik jakin gabe, gure ibili zoroenek ere sortzen ziguten mikaztasuna, odol gustu antzekoa hortzetan, adinaren tristura zela jakin gabe. Baga handiaren aiduru jarraitzen genuen, eta enbatarik ez inondik. Halako batean trena hartu eta bakarrik joanen nintzen zinemara. Ez ginen azkena popa ustel abiatuko, isilik eginen genuen etxerako bidea. Ez nuen afaldu nahi izaten. Liburuko orrialdea pasatzean ohartzten nintzen ez nuela oroit arestian irakurria. Eta idaztekoak har-

tuta ez zitzaidan deus onik etortzen, oro zen euri, hasperen, kaiak hutsik.

- Orain beste nonbait argituko dik...!

Urrunduz doan ontzia genuen uhertzen ari zen itsas marraren gaineko gorritasuna, margo-tu berria balego bezala lurrintzen zuen Kasparrek moztutako belarrak, munduko bazterren albistea zekarkigun kaioen telegrafiak, zentzumenak minbera geldituak ginen portu gaineko Lord Hay gazteluko puskailen artean -Lord Jim esaten genion guk-, jolas guztiez gogait eginda.

- Vladimir hemen zabilek... gerra amaitu ez delako!

Ez ginen Txatok nahi bezain arin jaitsi Kasparrenera, hemen zebilela, ikusiko genuela. Sastrakaren atzean ezkutatu ginen. Katekoa erdi lo zegoen, ez zuen zaunkarik egin. Handik laster Kasparren andrea irten zen etxetik marmita txipi batekin. Zabortegeitik behera egin genuen hurritzen artean Errekalderaino, hango beste baserria, emakumea estrata zaharreko bihurgunean azaldu baino lehen. Ezker-eskuin behatu zuen iturri parera heldu zelarik. Hurbildu ginen poliki, eta

ozta ikusi ahal izan genuen ikertu gabea geneukan uren tunel zaharrearantz sartzen.

- Ikusten?

Kontu zabaldua zen Kasparren andreaki eta bere hiru ahizpei burua soildu zieten faxistek herria hartu zutenean.

- Mendeku izugarriren bat ari dituk antolatzen.

Ordu erdiren buruan edo agertu zen berriro emakumea tunel sarrerako iratzeen atean, marmitatxoak eskuan. Oraingoan ere bidearen goitibeheitiak aztertu zituen, eta Errekalderantz.

- Itxoin, itxoin!

Emakumea beste baserrian sartua zela, gizon bizardun bat azaldu zen bordatik bidera. Iturri-raino heldu zen, begipe geneukan. Ilea kirru, bizarraren urdinduak kokotsean. Kainupean busti zuen burua. Arropa zahar garbia zeraman, gomazko abarketak. Estratan gora abiatu zen. Antxonek segitzeko keinua egin zigun eta pagoen ostetik irten ginen bat-banaka. Gizonak zigarroa piztu zuen, Antxonek bezperan gazteluan utzitako Zippoa erabili zuela jakinarazi zigun Txatok.

- Gure hornidurak jasotzen ditik!

Zabortegi aldera zihoan. Ilun zen ordurako han behean, pindarrezko tximeleta haren zigarro-mutur sutua.

- Agure hori al duk Vladimir?

Eta hura bera zela eguzkiak beste ordutan argitzen zuen nonbaitetik etorria, baietz Txatok, gure herri mozkor ustel zabar hura iratzarriko zuen komandantea. Bekaina okertu zuen Tomasek, ez zuen sinesten. Eta Txato inoiz baino.

- The war has not finished!

Mendeku izugarriren bat, lepoa baietz. Astean behin irteten omen zen Errekaldera esne bila. Harantzakoan ez baldin bazen, etxerakoan sartuko zen uren tunelean, Vladimir zeukan han ekintza antolatzeko.

- Marmita betetzeko.

Eta hankartera luzatuko zigun eskua Antxonak, ziritu ote zitzaigun. Ez zeukan besterako irizirik alproja hark.

Apar handian zebilen hara eta hona zodiac gris hura, hiru lagun, prismatikoak, portu aldetik heldua zen eta gu geunden posiziotik milia erdira egon ondoren, olagarrotan, eskafandraz, oxigenorik gabe, Purrustarri ingurura joana zen kalma zuria baliatuz itsasoan zabal lema estiborrera zarratuta. Gerogarrenean gure aitzinetik iragana zen hiriburuko bazterretara branka harro, bage-nekien berriz azalduko zela porturantz edo gure ingurura eta prismatikoetarik ariko zitzaizkigula, baina guri askorik ez, egunen batean gaitzeko pintaketaz apainduko genituen labar zabalak begi bistan, Platako farola gailur, ez ginen etxeratuko haren distirak nabaritu arte.

- Mundu hau kaka zaharra duk!

Besoak eten beharrean eman genion harrika zodiac hipotetiko bati.

- Bai, alda ezak!

Paraje aparta zen arrantzan eta bainuan aritzeko, karramarro bilketa egiten genuen hango harriagan, Ilurgitako zulora azaltzen ziren bikote bakanek urrunagora hartzen zuten gu ikusitakoan. Muxarra batzuk geneuzkan erretzen paratuak.

- Zer iruditu zitzaizuen Erkiziarena?

Gatz gema, burdin minerala, kok ikatza, zink pirita eta halakoak eskatzen zizkigun, ekartzeko portutik, sekula ez txanpon holandarrik edo Camel edo Chester, Erkizia ergel hark. Menditarra zen, ez zigun inoiz erdaraz egiten. Azken ikasturteko lehen asteetan fraideen Nobizio Etxera joana zen, eta hiru hilabeteren buruan bisitan eraman gintuzten. Ahalkeak hartu gintuen Erkizia azaldu zitzaigunean, sotanak muga ezartzen zuen noizbaiteko ikaskideen artean, gelatarra izandako hura Jainkoaren hauta zen orain. Instalakuntzak erakutsi zizkigun, frontoi ederra, dutxak, liburutegia. Zer moduzko otorduak egiten zituzten galdetu zion norbaitek. Gero, kaperan harmoniuma jotzen zuelarik, bekaizkeriaz behatu nion. Une batean beste norabait eraman ninduen soinu hark. Ez nekien zertara zetorren Tomasen galdera, zer edo zer esateagatik moldatzen zela tekladuan, harritu egin ninduela.

- Lehendik zekian, pianoa zeukaan etxean.

Ekainaren azkenean berak egin zigun ordainekoa, irakaslearen mahaian jesarrita hitzaldi laburra eman zigun gazteriaren inkonformismoaz,

gizartea aldatu nahia sentimendu jatorra zela, baina hitz hutsak maizenik. Txatok eskua altxatu zuen, luzaz eduki zuen. Erkiziak, maisu keinu batez jarduna ez hausteko eskaturik, guk mires-ten genituen protesta kantarien adibidea ekarri zuen, gizarteari zernahi kritika egin ondoren diru sortak hartzen zituztela. Eta unibertsitario konformagaitzak, bihar, burges ondratuak bihurtuko zirela.

- Benetako iraultza pobrezian dagoela esan zian...

Bizi ziren gizartea ukatzen zuten matxina- tuak izan zirela eremutarrak. Gizarteak ez direla barrutik aldatzen ahal, gizarte berriak sortu behar zirela, oinarrizko komunitateak.

- Asko ikasi dik horrek urtebetean...

Eta Txatok, herraz, Antxonen estiloan:

- Txopatik hartzen, batez ere!

Erkiziak arrazoi zuen, ez zen aski protesta- tzea, baina sarda senak ekartzen zigun egia haietarik ateratzen zituen ondorioak ez zirela le- gezkoak, umeak zanpatzen eta bortxatzen zituz- ten munstroen larruak ziren sotanak, hori uste genuen guk, frogatua geneukan. Bere parleria

burututa eztabaida nahi zuela esan zigunean es-
kaini genion mututasun hartan Erkizia ikasle
ohiarenganako dolua erakutsi geniola esanen
nuke, eta aldi berean Erkizia fraidegaiaren az-
kartasunak piztu zigun gorrotoa. Agian hori izan
zen arrazoia artean deus aipatu ez izateko har-
taz, Erkiziak aurrea hartua zigun hitzetan.

- Etsaia indartsuegia duk, barrutik ezin
diagu.

- Indartsua duk, baina ez gaudek bakarrik.

- Bakarrik gaudek, bakar-bakarrik!

- Ez duk egia!

- Ez...! Non zagok Vladimir?

- Nonahi!

Ez dakit nondik etorri zitzaidan. Isildu egin
zen Tomas, eta isildu egin zen Antxon, eta isildu
egin zen Txato, berak botzeko arrapostua ge-
nuen, lasai emana, ziur, bertan.

- Denok ikusi genian Errekalden!

Eta inolaz ere entzun nahi ez genuen huraxe
entzunarazi zigun orduan Tomasek.

- Faborez...! Ez gaituk umeak!

Erdiko zainean jo gaitu. Gure itzalari so geldi-
tu gara eta, hainbatetan legez, era autonomoan

mugitzen dela iruditu zaigu, filme batean, gutariko bakoitzak sortzen duena beste norbaitek duela agintzen sinetsita. Gure burua ikusi, eta ukatu. Ikusi nahi ez. Vladimir psikiatrikoan zegoen, kartzelan zegoen, hilerrian zegoen. Txatok nahi zuena kontatzen ahal zigun, besterik esan ez balu gatazkaro hura trenkatuko zukeen Tomasek, gelditzea zeukan Vladimirkrek Odessan zintzurra berotzen. Baina inoiz entzunen geniola sinetsiko ez nukeen zerbait aitortu zuen ondoren Tomasek, horrek galdu zuen, galdu gintuen.

- Lekua eskatua zaukaat.

- Zer?

Ke luzea kendu dio Stuyvesantari.

- Bokazioa sumatu diat.

Arineketan joan da itsasoraino bidezidorrean behera, sakon murgildu da zigarroa ezpainetarik kendu gabe, onena zen, buruz, belarriak mundupean estaltzearren -zor genizkionak entzuteko gauza ez-, edo ume egiten gintuen aingira hondoko haitzen baten azpian utzi behar balu bezala.

- Hori ez duk gure laguna!

Janzen hasi ginen. Antxonek harri kozkorra hartu zuen, damurik ez hark Tomas akabatzeko azaleratzen zenean. Txatok besotik heldu zion, Antxon makurtu egin zen astiro, harria laga eta Tomasenak hartu zituen.

- Tomas!

Zuriz gora jarri zen guri buruz, helizeak adina bits. Ez genion kakazotz egin. Zeremonia tristea izan zen, garrantzizko zerbaiten despedidaren tankera hartu nion nik. Bizkarra erakutsi genion Tomasi eta itsasoari. Muker abiatu ginen herrira, haren gizarte honetako arropa muxarrekin batera kiskaltzen zen bitartean.

Su txipi hartan piztu zen ostera Vladimir.

7

Su haren garrak haizez haize heldu ziren sinbolotik errealitatera, galerna hasi zuen jotzen aldiro gure bazterrean, gurpil zulatzeak zenbait autotan, eskela itxurako paperak salatarien izen-deiturekin, karabineroen zodiac gris berria desa-

gertzea, agidanez beheko olatuak troinua askatuta.

- Hor dabilena Vladimir duk, bai...

- The war has not finished!

Udalak festetarako ekartzen ohi zuen zezen plaza aldakorretik mekano ketu bat baino ez zen gelditu, burdinazko hondakin erromatarra. Erreketa halabeharrekoa izan zela zabaldu zen herrian, udaltzainen komentarioa tabernetan, hala ekarri arratsaldeko egunkariak, herriko kronikatik landa, azken orrialdean.

- Istripua izan dela...!

Txatoren aitaren atelierrera joaten ginen noizbehinka makinan idazten ikastera ilunabarretan, aita bigarren eskuko piezak askatzen aritzen zen artean. Lanak ematen zizkigun esaldiak txukun antzera josteak, gerra ez zela amaitu, eta zazpigarren kalkoraino bakarrik irakur zitekeen, bazter utzi genuen paperketarena. Oraindik ez gintuztela derrotatu, poster bat osatu genuen egunkari txatalez, edukiko zutela atzera ere gure berri, plaza errearen argazkiekin. Zorroan sartu eta probintziako egunkarira bidaliko genuen, Vladimir Brigadak sinatua.

- Ez, hemendik postaz ez.

Bakan joan ohi ginen elkarrekin hiriburura, amatekumeen gauza iruditzen zitzairen lagunei, jantzi turista izozki hondartza, dendaleihoak ikusten ibiltzearekin identifikatzen zuten hango espaloiak zapaltzea.

- Honaino etorrita...

Egunkariak ez zeukan postontzirik, zer egin, larunbat arratsaldea, posta bulegoak itxiak hiriburuan ere, barregarria zen benetan hartara berriaz joana.

- Neuk entregatuko diat. Ez naitek ezagutzen eta ez nauk berriz sekula azalduko...

Zorrotzar okre hura hartu eta sartu egin nintzen lagunek kantoian itxoiten zidatela. Aluminiozko mahai baten atzean zegoen kontserjea, irratia entzuten.

- Zuzendariarendako.

Binpertu egin zuen mahaiaren gainean.

- Noren partetik?

Ez nuen espero, ez tul egin nuen.

- Luistarren Kongregazioa, hemen, bertako auzokoak.

- Ongi, idatz ezazu hor.

Papoa hanpaturik eskatu nion tabakoa Txatorri. Amore eman zuten, *The Graduate* ikustera joanen ginen, zor zidaten. Nahiz eta Elizak 3R sailkatua edukitzeak eragin handiagoa ez ote zuen ukan, susmoa.

- Hara zein datozen hor...!
- Guregana zatozak, ikusi egin naitek.
- Galtza luzetan eta erretzen, zoragarri. Zigarroa jaurti nuen.
- Savoyko sarreran, ez berandutu.

Gure aiekan esaten den moduan, ubiladak egiten ezkutatu nintzen jende artean. Kafetegiaren batetik edo dendaren batetik irten berriak, ibilgiro ona eta hurrengo tenporadako arropak ikustera joanak biak, auskalo, guti fida ezkontzarako soinekoa erostea.

- Barrez zetozaan, ikusi egin haute.
- Inporta zaidak...!
- Ez, horregatik alde egin duk.

Uste ez bezala, aitzina jaunak esanda utzi zigun sartzen atezainak. Ez zitzaien damutu, Antxonek ukondoan jotzen ninduen atertu gabe, loriatan zen, hura atsoa, filme bikaina zela aitortu zuen Txatok trenean. Musika txol ona zen, hura

lelokatzen itzuli ginen, Antxetak taldekoek aski ongi moldatu zuten berehala *The Sound of Silence*, «Ilunpe, lagun zaharra, zurekin nahi dut mintza...».

- Tira, zabal ezazu pakete hori.

Lepo gogorreko alkandora arrebaren ezkontzarako, zer bestela. Begia kliskatu zidan aitak. Ez ninduten krabata batetik urkatuko, alferrik ari ziren.

- Gustatzen?

Ez ziren marinel alemanen Levisak, baina galtzak ziren, zinezko galtzak, dantzarako zinemarako borrokarako galtzak. Barre egiten zidan arrebak.

- Gaur zeneramatzanak baino hobeto dauzkazu.

- Zure arrebak erosi dizkizu.

Esparroi harekin ibiltzea, polito idazten nuela esatea, aztalak sukaldean depilatzea, liburu sobietikoak Txatori pasatzen ez uztea, gauza asko barkatu nizkion orduan arrebari.

- Helduen pelikularen bat ikusi ahal izateko jantziko zenituen noski inoren luzeak?

Aitak salbatu ninduen amaren jakin nahi hartarik.

- Praka motz horiek denak Caritas-era!

Halako abantadak zeuzkan aitak, etxean berak agintzen zuelakoa egin behar izaten zuen aldian behin.

8

Portu sarrerako labarretan ez baina hurbilago ordea, ez hain handi baina ugari, ate horma etxe ontziola, zuzen, makur, nabarmen, gure herri mozkor ustel zabar hartan -lakartuak hitzok beti Txatoren ahotik-, telebistak Espainiako selekzioaren partida bat ematen zuela, zainak ezin loturik eta bazterrei erne iheserako nahiz jazarrerako pronto ikaran gozatu genuen ilunabarrean gerra amaitua ez zelako ikusgarri Vladimir fundi-zioko biltegian, Vladimir elizako zimitorioan, Vladimir porturako bagoietan, Vladimir ikaztegiko toldoetan, Vladimir merkatuko aurrealdean, gorri Vladimir.

- Non zagok Vladimir?

- Nonahi!

Nolako fiertasuna hurrengo egunean, begia nora eraman letra haiek jo gabe, nolako hozkirri atsegina bazterretan komentatzen zirenak entzuten, mezuaren esanguraz bizkarrak harrotzen, dena jakiten zutenei galdetzen, arrebaren susmoa igartzen, brigadakoak argazkiak egiten ikusten.

- The war has not finished!

Mundu hura kaka zaharra zela jakitea, belarria bihotzean jartzen zidan neska batekin dantzatu izana... naturak erabakitako arauen meneko iruditu zitzaizkidan anarterainokoak, begiak zabal murgiltzea edo eztulik egin gabe erretzea beste. Geu ginen handik goiti aroak abiatuko genituenak, «Asmoa gure esku» idatzi nuen. Historia aldatzen hasiak ginen.

- Hemen zatozak! Hemen zatozak!

Lord Jim gazteluko kasamata erdi eroriaren sabaia dardarazten du marrumak.

- Gernika suntsitzera zatozak!

Dozenerdi Junker 52, sabelandi, bonbadun, gure bila. Halako harramantza bederen. Arma patiora jalgi gara bokalea aldean beste iragaiten

duen tentsio altuko kablean pankarta nola zintzilikatu bertan utzita. Hegazkin arin bat hodeipean, jira dotorea eginda gaztelura buruz amiltzen.

- Hori Heinkela duk.

Kirru biribila marraztu du bokalearen gainean guregana jaitsi ondoren.

- Ikusi duzue? Arrano bana zaukak hegaletan.

- Itzulian zatorrek.

- Eta svastika leman.

Ukabila erakutsi diogu, Vakulintxuki eta Matiuxenkori bezala mehatxu. Ez gaitu tirokatu, ke zuria buztanduz goratu da bigarreanean.

- Tomas duk!

Ukabil itsutu haietan erabaki dugu Heinkel batean datorrela Tomas gu leziazera, maisu, gure itzalen higidura urduriak irentsiko dituen itzal erraldoia. Hodeiostetik jausi da berriro, abaor hartu du ezker hegala gaztelurantz makurtuta.

- Gora Vladimir...!

Badator Tomas umeak bortxatu zentzatu gizontzeko ikasia duen guztiaz blindatua, alferrik

ari gabela, bakarrik gaudela, kalterako dugula... Bera da, bai, gerraontzi hegalarian naturaren arauak berrezartzera. Eta malko erretan gainez egindako amorruak bultzata, arma patioko harrietan marinel hordituen antzo zabuka aireratu ahal izan dugu, asmoa gure esku, Vladimir.

- Entzun ezak Tomas: Gora Vladimir...!

Molaren tropek Matiuxenkok Vakulintxukek gurasoek fraideek Heinkelak karabinerok Erki-ziak Tomasek zuhurtziak naturak gain hartu nahi diote gure eskuek darabilten asmoari, zodiac batek etendako apararioaren kordela bezain laxo gelditu behar du gora aitzina ausartago garama-tzan matxinadak, hala dute erabaki inongo Agintaritzaren Gorenean.

Potiomkin bakarrik Tsarraren itsas armada-
ren aurka.

Kometa bat Gernikako zeruan 1937ko apirilaren 26an.

Vladimir gure herri mozkor ustel zabarra inarosten.

- Oparia utzi ziguk, kabroiak!

Sasian trabatua, lokatzak erdi estalia, herdoil arrastoz, sekula ikusi gabea genuen kaio erraldoiren batek errun arrautza.

- Itsasotik tirokatu zitean gaztelua faxistek, *Hernán Cortés*etik.

- Hau ez duk kanoikoa, hau hegazkinek jaurtia duk, beha hegal hauek...

- Kontuz, ez uki!

Heinkelaren arranoek mokoia erantsi digute begietan, arrautza zilindriko hura jostailu hauskorra zen, akastu egin da Txatok ukitu duenean, eta gorringo pozoituan bildu gaitu, heldua da urrun eramanen gaituen бага handia, gerra ez da amaitu, motorrak full ahead emanda dator guregana herri mozkor ustel zabarraren historia haragi gose Gernika birritan suntsitzera Vladimir bide bazterretan sakailatzera, eta ni gurman zarratzen ari den errealitatetik urrun eta urrunduz noa, zorabioan, hostopeko neska ezezagunak odoluste gozoan dantzarazi banindu bezala, hondamendi latzetako bizigordeen koadrilakoa bihurtzeraino. Nire gorputzaren otzarak -ez dut hobetzen jakin, bistan da- lehertu egin behar

izan zuen, erditze bat, hitz uste jolas liluraka
menderatua ninduen aingirak kita nintzan.

O pai de Maruxiña

Nasa hutsik ez da hustu egin den etxea.

Nasa hutsik egoteak antxoa garaia esan nahi du, edo sardinarena, edo atunarena, hau da, lanerako garaia eta lanerako itsasoa, partila ona mareajea amaitutakoan. Baina hala ere ezin dut begitandu arrantzako nasa hutsik. Tatxa gorri bat behar dut nik, egun itsasoak eta gasoilak ilundutako harrizko lerroaren erdian.

Gure ontzia da kaiaren lerroan dagoen tatxa gorri hori.

Egun ezin dut begitandu nasa hutsik, Maruxa, ikusi egin behar zaitudalako, ikusi egin nahi zaitudalako bidoi herdoilduen, sare meten eta kaxa askatuen artean airoski, egungo festarako hiri-burutik berariaz etorritako gaiteiro taldearen ondotik eder, zure zapata zoletan itsasten diren ez-katak bezain distiratsu.

Zu ikusteko tatxa gorri horixe behar dut moilan, hartarik egiten dut jauzi lehorrera.

Zeinen neska ederra, ezta?, esanen nioke topatuko nukeen aurreneko terrestreari.

Krabelinak bere aurpegiaz jelostuak direlako ez darama neska horrek lore sorta, komentatuko nieke ikusleei.

Neska hori nire alaba da, jakinaraziko nioke zuen desfileari begi ematen diola Martinian gin gehiago eskatzen duen armadoreari.

Tatxa bati esker bizi gara.

Zuk ez dakizu zer den, Maruxa, hamabost eguneko mareaje baterako ontziratzea. Boka-lean aurrera zoazela, laster farolak urrun egonen direla sumatzen duzunean, hobe petretxa egiten, tretzak beitatzen edo sukaldariari laguntzen hastea, inguru guztiak agur egiten baitio atako banda hartu behar duen ontziari: itsas azalaren kirru gozoak, farolen izpiek, mendi ilunduek... Marinelik zailduenari ere egiten dio halako zarrapo bat urdaileko zuloan lehorra ur jotzen ikusteak. Aspertu egiten garela etxean, zurruta besterik ez dugula egiten, zorabiatu egiten garela kulunka ez dakien zola horretan... Baina gero, gure baforearen dieselak Guardaplatako Farolako harkaitzetan habia egina duten antxetak txilioka altxarazten dituenean ezein umek arrautzarik ebatsi ezin izan dien harkaitz haietarik gu-

reganantz amiltzeko, eskifaiako inork ez du bista jaso nahi, antxeten agurrak itzuliaren zalantza dakarkigulako begietara. Eta oso agur luzea da, antxetek milia asko egiten baitute itsasoan aitzina gure uberan, iduri luke zerbaiten abisu eman nahi digutela, ez gure radarrak ez gure irratiak inoiz konprenituko ez duten morse saminean.

Nasa ez da amaitzen bokalean, portua ez da amaitzen barran, nasa eta portua baforeek ezin aska lezaketen lotura dira.

Badoa, urruntzen da nasatik, uzten du portua, galdu zaizu lanbropean, baina ontzia atrakatu egon zen lekuan tatxa gorri bat -edo berdea, edo azula- geldituko da beti gasoilak eta bere itsasoak zikindutako harrietan.

Nasaren lerro erdian dagoen tatxa hori neure lotura da.

Foliada de Mahia-ri ekin diote gaiteroek. Gure Maruxaren airostasuna! Zangoei behatu gabe egiten du dantza, pausoa ongi markatuz, iduri luke bere jauziek sortzen dutela musika. Maruxa hasten denean dantzari, argazki kamera guztiek egiten dute flax. Foliadaren itzulietan gerizpetik eguzkitara etortzen denean, blaka eman

berria duen txaluparen kaskoak bezala distiratzten du Maruxaren ile bilduak.

Beti gertatzen zait. Ikusi nahi zaitut, eta ikusten zaitudalarik... malko handi bik egiten naute gainez.

Ezkutatu egin naiz ontzian behera, ganbaroteetara nator, ez daukat adorerik halako edertasuna ikusteko.

Tatxa gorri batek -edo berdeak, edo azulak- estal nazala!

Kamainan etzan naiz, isiltasun eta ilunpe osoan, malura hau bakarrean ezititzearren.

Tatxa bat baino ez naiz, neure itzalaren kolorea, oroimen hutsa.

«Euskal Herrira omen zoaz...».

Polita zen, baina niri gehien gustatzen zitzaidana zen bere molde leuna eta beti marrantatua bezala zeukan ahots hura. Eta mozorroaren barrutik are amultsuago heltzen zen. Zure ama Cambados-eko neskarik bizkorrena ere bazen, eta ni, egia esan, sakelan orbelik ez zeukan hankandi bat.

«Hemen ez dago lana besterik, lanaren ordaina ere nahi nuke. Han sindikatuek indarra dute...».

Eta hain urduri nengoenez, ez dakit nondik irten zitzaidan:

«Zergatik ez zatoz?».

Mozorroek eragozten zuten, beharrik, elkarren aurpegiak ikustea. Lehen aldia nuen bakar-ka hitz egiten niola, Maruxa, eta nik behintzat masailak piper hautsez panpinatu izan balizkidan bezala egon behar nuen.

Eskutik heldu zidan.

Pirata eta sorgina -zure ama zen pirata, sorgina neu nintzen- hilerrian aitzina galdu ziren, Euskal Herriraino oinez joan nahi izan balute moduan, zure ama ere aspertua zegoen hutsaren truke lan egiten Barrosotarren eskabetxetegan.

Han nonbait, mozorroak kendu genizkion elkarri.

Inauteriaren musika haritzen adarrek urratua zetorren Cambados-eko plazatik, egun zuen gaitena hona heltzen zaidan bezala. Nota gorenek antxeten txilioak dirudite. Edo izurde amaren

deiak bere umeari. Gorroto hartu behar diot gaitaren doinuari.

- Orain Maruxa Mosquerak gutun bat irakurriko digu...

Jauzi egin dut kamainatik, zainetakoak eraginda. Aurreko urteetan ez zegoen gutunik.

- Gutun bat bere aitari.

Papertxo bat ateratzen duzu, zabaltzen duzu... gutun bat!

- Esna, Anton, hire alaba ari duk hizketan!

Eskaileretan behera dator Montxo Pena, sindikatuko ordezkaria.

- Hiri ari zaik, Anton, alaba ari zaik!

Makinetara egin dut ihes.

- Entzun ezak, Anton!

Pistoi guztiak behar ditut joka orain, trumoiak behar dut, ulertzen duzu, Maruxa? Seoane, arraioa, non sartu haiz!

- Ireki ezak eskotila hori!

Utz nazak bakean, Montxo! Jo ezazue muñeira bat, gaiteirook! Ez duzue entzun? Maruxak dantzan jarraitu behar du!

- Anton, entzun ezak hire alaba!

Zergatik idazten didazu, Maruxa? Gorde ezazu dantzako arroparen artean nik entzun nahi nukeena eta ez nukeena! Egizu dantzan, Maruxiña, egizu dantzan beti! Guraso batek ezin dio halako malkorik eragin alabari! Zure aho-tsean ikusten dudan malko hori! Seoane, maki-netara! Fuelik gabe gaudek, ala? Abante, edo atzera, berdin dik, agudo Seoane! Jar itzak mila zaldiok irrintzika behingoan!

Ez, portura ez!

Gran Solera! Islandiara! Ternuara!

Gure ontziaren tatxa nasan ezin ikusterainoko urrun.

Uhinek porturantz jotzen dute beti, baina helduko da, emakumea, helduko da guganaino uretara jaurti dituzuen loreetarikoren bat.

Kontsola ezazu ama, Maruxa, esaiozu piratek ez dutela negar egiten.

Bazterreko arroken artean geldituko dira lore batzuk, farolako barraren aurka apurtuko dituzte bagek beste asko. Baina joan deneko bost urte honetan bezala helduko da, itsasoak beti ezabatu eta berritu egiten dituen bide ezkutuetan barrera, krabelinen bat, edo petalo bakanen bat.

Sokorriko bengala bezala.

Berandu jaurtitako salbagailua bezala.

Gure buruetarik laurogei brazatan goiti eta zu euskal lore galiziarra sortu zinen portutik bostehun miliatara.

Barka iezadazu, Maruxa.

Nik ez nuen entzun nahi alabak beti akorduan edukiko nauela.

Ez nukeelako nahi elkarrendako iraganekoak izatea hasi nintzen ontziko burdina guztietan ero moduan joka, Maruxa, dunbots batean gortu beharrez.

Idatzi haren ikara zure eskuan!

Hitz haien kristala zure eztarrian!

Ezin nizun entzun, ez nizun aditu nahi, baina bihar, gure ontziari itsasketa eragotzi nahi dioten lapa gorbela lanperna karramarroen aurkako gerla jarraitzen dugunean, jakin ezazu ez naizela isilik egon ahalko, eta goiz edo berant galdetu egin behar izanen diedala lagunei:

«Entzun zenuten atzo, nire alabaren gutuna? Ederra, ezta?».

Koralak polipoak zaldiak trikuak izarrak barraskiloak anemonak... bilduma polita ari naiz

osetzen. Barre egiten dute lagunek nire altxorra ikusita, trufatzen dira nitaz, bere alabaren aita-txoa esaten didate. Baina gero denek ekartzen dizkidate, besteen gordean, aurkitzen dituzten pieza bitxienak.

- To, Maruxiñarendako!

Malko handi honen hondoan, gorria gero eta herdoilago bilakatzen zaion tatxa honen barruan denok egiten dugu amets itsas azalaren kirru gozoan kulunkatuko garela inoiz, farolen izpiek deskubrituko gaituztela egunen batean porturako bidea har dezagun egunsentian oraino ilun ageriko diren mendien artean, berriro zorabiatuko garela inork kulunka eragiten ez dion kuberta horretan...

Horregatik ez dut jakin nahi, Maruxa, nitaz dakizunik.

Ez dakidan artean, tatxa gorri bat -edo azula, edo berdea- ikusten duguno hainbat oroitzapen mingarriren uhinek ilundutako harrietan, beti edukiko dugu zuen loreetarik onik irteteko esperantza, eta lehorreko egunetan aspertu, zorabiatu eta gure sindikatuaren ahulagatik kexatzeaz beste, itotakoen urteroko omenaldian hasperen

egitekoa muñeirak dantzatzen dituzten gazteei
beha, oroiminez.

Amsterdam

Badakarte Catharina, hementxe dator, zatoz, esteka zaitzatela neure begipean, horrela, ederk
ki Catharina, zu lasai, lan honetan nauzu ni en-
tregu, ordu guti batzuen afera izanen da, ongi,
ea sabel hori, bai, espero zitekeena da, aizu, zuk
ez duzu oraiko hau hemen sartzen zaren lehen
aldia, nik zu ezagutzen zaitut, bai, zure izen hori,
Catharina, lau ordu beharko ditugu lan honi aka-
baila emateko, tira ba, prest zaudete denok
noski, ados, jakin ezazue nik egitekoak geldiro
burutzea dudala laket, bortz ordu hobe, banoa
beraz, kasu eman hor, kasu beheko horiek, beha
ezazue, ikusi nola ateratzen dudan umea Catha-
rinaren sabeletik, zeinen airoski jasotzen dudan,
zeinen garbi, ikas ezazue, hor duzue, poliki, kui-
dadito pintura harrotu kablea kentzean, ederki,
ikasten ari dira gainera tipulano hok, gogorra
izanen litzateke denak bertan zamaketari geldi-
tzea, bigarren traktorea ikusten diot ordea,
egon, egizue leku hau ere ateratzeko, ken hadi
bagonaren gaineko hori, alde egin ezak azpian

harrapatzea nahi ez baduk, ongi, kuidadito mazaduraren bat egin paretatik sobera hurbil kokatu nahi izateagatik, zorionak, horrela askatzen da kakoa, ikasten ari zarete, beha ezazue niregana bai, beha zeinen harro egiten dudan eguneko lehen pausalditxoak, kafe zakuak gero aterako dizkiot, badaukazue zer ikasi, zoazte paleen bila, azpian dakartzan paper-pasta fardoak hondarrean kenduko dizkiot, nongoa zara Catharina, txipretarra edo suediarra edo panamarra, ustedut zazpi ordu botatuko ditugula hau dena husten, ilunduko zaizue, niri ez manatu presaka aritzeko, egia erranen badut lanera etorri gabe egon behar nuke, Eustakioekin eta gainerakoeekin bat eginda, zuek ez bezala. Ez, zuek ez didazu erranen baina nik badakit zu ez zarela ez txipretarra ez suediarra ez panamarra, Catharina Nauwelaerts zara zu, holandarra, hemen orai berean guri ur freskoa ematera azaldu behar lukeen langilea hil zenuena, mespretxuz hil. Edo liluraz. Liluratua zaituenak ematen ahal dizu minik handiena. Zaude hor lotua, ikusi zaitudaneko hautesman dut Catharina hura bera zarela, hiltzailea. Bai, bai, hiltzailea. Zuek ez zeundeten orduan

hemen, zuek ezin duzue jakin izen horrek hona ekartzen digun dolua. Horratx, nire bertebrak zertxobait lasaitzeko tenorea dut, burua altxatu eta non nagoen ikusteko aukera. Zenbaitetan Catharina edo Angelos edo Franklin edo Porfirio ikusten dut urruntzen edo sartzen, bertze zenbaitetan antxetak ikusten ditut neure parean hegaldaka, eta orduan badakit eguraldiak txarrera eginen duela, antxetak dira barometrorik onena. Bertze aunitzetan bezala, urketaria azaldu da nire oroitean. Egunero gertatzen zait, beti ikusten dut gaztelu zaharreko iturrirantz doala arraunean, edo itzulian datorrela, burua jaso eta behakoa luzatzen dudalarikan.

- Erria!

Zamaketari zebilela min hartuta maingu gelditu zelakotz eman omen zioten lan hura, ez dakit, hala erraten zuten, urgun eginagatik berdin heltzen ahal zion palari, nik uste. Bodegako hautsetan izerditzen diren zamaketariei ura ematera igaten zenean ez zen harritzekoa ikustea eleketan baforeko nornahirekin, axola ziztaion hari jakaduna izatea, edo kapitaina. Ahalkearen arrastorik ez zeukan mutiko hark, bazuen

denendako trufaren bat, zamaketariak begiko zuten, portuko langile guztiok genuen jostailu. Pailoten motoraren txanel auxiliarra hartzen zuen inori baimenik galdatu gabe eta portuko bertze muturreraino abiatzen zen, gaztelu zahar-rraren puskaileen azpian dagoen iturriraino. Hangoa dugu, doike, inguruotako urik onena. Gustagarria ematen du kainu xume hark, mendi bar- netik baitator, eta bero zakarrenetan beti fresko eskaintzen zuen urketariak. Atelier mekanikoko- ei zinkezko pegar berezia, marmita mokodun an- tzekoa eginarazi zien, karga gutikoa. Lanbide berri horretan hasi zelarikan lurrezko potaxan ekartzen zigun eta ontziaren beraren gustua iza- nen zela uste nuen nik, belar gozo lurrina etor- tzen zitzaizun sudurrera. Baina geroko ontzi har- tarik gustu berdina zeukan metalezkoa izan arren. Nik eginen nuke ginebra zirrizta bat bota- tzen ziola. Lurrin hori ere ez zait berehala atzen- duko, ahoaren sabaian pegatxita gelditzen zait maiz, ura ez edanagatik. Hamar litro hek ahitu- takoan txintxorroa berriz hartu eta hor ikusten nuen bazihoala ontziola flotantearen gibeletik,

ur onenaren xeka. Horixe zen haren egitekoa, denok haren bekaitz amorraraztea.

- Bira!

Bazter guztietan sartzen haiz, baina ez haiz nire kabinara sekula iganen, horrela egiten nion zin neure buruari, jolasa, mutil hura ez zela hemen inoiz sartuko, maingua haizelako aitzakia eginen diat beti, ez hadila ausartu eskalan goiti, tarte handiko mailak zauzkak, eta marmitatzar hori bizkarrean duala, lasai, hi geldi hadi hor behean, horrela, errak erria edo bira nahi duan bezanbat gaitziturik, heu agintari, portuko nagusia haiz, eskertzen diat txo, hiru mila zaldi zauzkaat nire bizkarrean arnaska, garabi bihurtzen ditiat eskuok hire ur fresko horrekin bete didaan bidona jasotzen, ongi hago behe horretan, ez hadila honat inoiz igan, 380 voltioko indarra zaukaagu hemen, erne ibili beharra zagok zernahi burdina puska ukituta ez kiskaltzeko, gertatu izan duk, eta hire hanka toteldu horrekin, ez hurbildu baleke bale, alde egin ezak, hoa putzura nahi baduk, ken hadi hortik, lanean jarraitzeko gogo eman didak, hoa bertze makinistengana, eman iezaiek egarri pixko bat hekeri, a zer ustel koa-

drila, halakoak esaten nizkion urketariari neure kolkorako, hi haiz portuko printzea baina hau debeku duk, zazpigarren garabian ni nauk errege.

Hamabietako tutua, batzuk behintzat bazkaritara joaten gara.

Bildu nuen luma, utzi nuen moila gainean deskantsuan koilara edo olagarroa, ez naiz zehazki oroitzen, jaitsi nintzen burdina guztiak hautsez estaltzen dituen Txileko fosfatoan oberoia zurituz, mendika baitaukagu beti hemen Txileko fosfata, ongarria egiteko ekartzen omen dute, eta hanka kaian jartzen dudalarikan non ikusten ditudan urketaria eta Manterola solasean, zer ote zuten. Denon ezaguna da Manterola, gure portuko pailot txarrena da, sei-zazpi maliobra egiten ditu hogei mila tonako baforetxoak atrakatzeko. Liburu artean bizi da, gutien espero duzularikan hasten zaizu galdegiten nola erraten ahal den hau eta nola erraten diogun horri, hiztegia ari omen da osatzen portuko hitz bereziak bilduta.

«Hik ezagutzen omen duk!».

Manterolaren karkaila, ez al zekien urketaria nolakoa zen, hark hika egiten zion edozein almi-

ranteri, hobe algara eragitea eta ez kolera. Orduan ondotik datorkidala Manterola makiniston aldagelan sartzen utzi gabe, ondotik etorri zitzaidan Manterola bera, eta oraino irria ezpainetan zeukala galdegiten dit ezetz asmatu zer jakin nahi zuen urketariak. Nola jakinen nuen nik, ez naiz inoren argudioak entzuten egoten, ez dut fisik entzuten, sorgortua nauka soberaniazko Babcock Wilcox motor horrek, trasatlantiko batean nago makinista, ezetz, ez bainekien, hori bertzerik ez nuen entzun nik, «Hik ezagutzen omen duk!». Denok egiten diogu zuka Manterolari, kapitain merkantea da eta gu analfabeto hutsak. Berak ere ez digu inori hika egiten, urketariak ordea, hark ez zeukan ahalkearen arrastorik.

«Nolakoa den Amsterdam».

Eta algara egin zuen osteran Manterolak, beti hortzetan ibiltzen duen pipa eskuan hartuta. Berak bezalaxe egin nuen barre nik, halakorik galdetzea ere, Amsterdam, zergatik ez nekiela egin nuen barre. Manterolari denok diogun begiramenagatik, horregatik. Edo inozotzat har ez nintzan. Takilla ireki nuelarikan ohar bat atze-

man nuen, betiko gisaz atearen zirritutik sartua. Bagoien baskulan halako tenorean, Eustakiok beti leku berezitan biltzeko usuarioa zeukan garai hartan. Papera txirtxilatuta komunetik beheiti botatzera nindoala uraren asotsa dutxetan, nor ari da ordea, denak ordu estrak sartzen gelditzen dira, ni naiz zortzi ordukoa bertzerik egiten ez duena, eta eguerdian, inor ez gara dutxatzen bazkalaitzin, norbait ari baitzen dutxatzen han barnean, ez da egia izanen, zer uste du horrek, bera da izan ere, horiek ez dira makinista bate-nak, sobera lirainak dira zangar horiek, bera zen, kokotsandi hura, zazpigarren garabiko kabinan ez baina gure aldagelan sartua.

«Bota iezadak toaila!».

«Hi, ni ez nauk edozein kapitain, aditu al duk?».

Baforearen bodegako konportak baino zabalago zabaldu zuen atea ingelesez edo halako mordoiloan kantari urketariak, ura itxi zuelarikan dohainik ematen diguten xabona merkearen bitsa lepoan behera etorri zitzaion puzkiletan, erreka harrien azpiko bizarrek egin ohi duten modura egin zuen ipurmatelen erretenera ge-

rialdean sortzen zitzaion barbanak. Itzuli egin zen gorputzaren gordinena erakutsiz, eta toailapean ezkutatu zuen burua luze ilea xukatzeko aitzakian, bere begiek traba egin ez ziezadaten haragi hartan neureak bazkatu nahi baldin banituen ere.

«Ez al daukak orraziren bat?».

Portuko nagusia haizen aingerutxo hori, azal hadi zazpigarrenaren moilara bortz eta erdietako tutuak jo baino lehen eta sosegatuko haugu, horrelako amorrua orduan neure baitan, hator arratsaldean nire lantegira lasai, bitetan gozo lotzeko aginduko zieat estekariei, sabela irekitzeko aginduko zieat gero, hago geldi manatuko diat, sufriarazi gabe irekiko haute alderik alde nik neure kakoa neure koilara neure olagarroa sartu ahal izan dezadan heure haragian, eta hik ez duk hala usteko baina sendatu egingen haugu, olagarroaren erroak zabalduko ditiat eta gero burdinazko ukabila emaro itxita azkarki helduko diat kendu egingen diat hor barnean daukaan mutikeria, horrela, konbinadorearen puntu guztiak pasatuko ditiat indarrik animalena egiteko hor nonbait ongi sartua daukaan zuztar gaiztoa kentze-

ko, ahalkea zer den galdegin behar hioke Mante-rolari.

«Sekula Amsterdamera ailegutzen bahaiz, han ikusiko gaituk!».

Gurekin ez duk atarramentu onik aterako, Eustakio, gurekin ez zagok deus egiterik, ni nauk bakarra ordu estrak sartzen ez dituen, gu portuko ustelenak gaituk, eta ni berriz... Fio ote haiz nitaz orainik. Hi ez haiz konturatu hemen ez lukeela ezerk funtzionatuko gu gabetarik, horregatik etortzen zaizkiguk astero kontsignatarioak zorro txipi batekin, «Ongi portatu haiz, har ezak zerri horrek». Ni ez bertze guztiengana. Presa izaten ditek, gutiena ordaindu nahi ditek ahalez atrakea, eta ontzia lehenbailehen deskargatzeko makinista saiatuak hobe. Inork ez ziguk agintzen, eta aginduko baligute baino makurragoa duk, manukortuak gauzkatek makinista guztiok. Garate hemezortzi ordu jarraian aritu zuan lehengo astean, ez zuan kabinatik jaitsi jornada osoan, hebaindua zegoan hurrengo egunean. Goi samarrean gaudek, ikusmira ederra zaukaagu, baina txatarra deskargatzen dugunean ez diat inguru eder hau ikusteko astirik edukitzen,

ez ontziak bokalean ez urketariaren oroitzapena badiaren erdian ez antxetak hegaldaka. Atzaparra betean hartzen diat jeneroa, zati handi eta txikiak denak nahaste, puskek bildutakoan elkar trabatu eta erroen artetik eror ez daitezten nik zabaldu baino lehen, ez baita harritzekoa jasotzerakoan txatalen batek itzuri egitea, eta txatarra daukagunean inguruetan ibiltzea debekatua dagoen arren beti ageri duk marinela pizkorrena bodega bazterrean, edo txoferra hurbiltzen duk baforean erosi berri duen whisky kaxa edo tabako kartonak kamionaren kabinan altxatzera. Istripu arrisku latza zagok txatarrarekin, kontu handia eduki behar izaten duk olagarroa zabal-tzerakoan ere, halako kargamentua franko zaila duk kamionaren kajeran berdin samar uzten, inor ez daukak han palaka edo sardeka heure lanaren kuxidada egiten eta kajeraren edo bagonaren bazter samarrean zabaltzen diagu aunitz aldiz, dena erdian mukurututa lagako ez badugu behintzat. Halakoetan baforetik jasotakoaren laurdena lurrera gaten duk deskarga bakoitzeko, xafla batek zorrotzez harrapatuz gero lepoa egin liezaiokek nornahiri. Eta badakik zergatik den

arriskutsua? Beti horrela deskargatu behar dugulakotz, ahal dugun txatarra gehiena botatzen dugula moilaren gainera, sarea irekita bokarta nola irristatzen den orgako kartoletarik lurrera, horrelaxe. Gero zaborketariak maltzotan biltzen ditek eta dena txukun paratutakoan Muñoz etortzen duk, ustiaketako komisarioa, hiri hainbertze, hiri hainbertze, paga banatzen dik eta moila gaineko txatarra guztia beretako. Gu bezalako jendajearekin greba antolatu nahi duenak, barka ezak, Eustakio, jai zaukak, oker hago eta okerrago zaudek hire lagunak.

- Daukazuen irtenbide bakarra garabi guztiak matxuratzea duk. Eta hori arrunt zaila duk.

- Hori ezin diagu guk egin...

Nolako aukera eskaintzen ari zaidan Eustakio, neure burua erredimitu beharra daukat, ematen dit horraino kaskoak.

- Zer nahi duk, neuk egitea? Garabi guztieta-
ra banan-banan igan eta koadro elektrikoak mailuka ezpalduko ditiat uste baldin baduk hori dela soluzioa. Neke handirik gabe konponduko ditiztek, egitez gerotan matxura gogorra hobe, moto-

rra erretzea edo halako zerbait. Eta hori ez duk egiten ahal bi minututan.

- Etorriko haiz nirekin?

- Hi, Eustakio, nahi baduzue nik matxura zezakeat neurea...

- Ez, alferrikakoa duk bakarra hondatzea. Bertso saioa egin behar diagu eskirol horiekin, etor hadi.

Urketaria gure aldagelan dutxatu zen biharamunean, goizeko zortziak kuarto gutitan, lanerako aldatzen ari ginela, Diosmil azaldu zen, portuko garden burua. Lehenbailehen behar nindutela komandantzian, Manterolaren partetik. Enkargatuak oberola kentzeko manatu zidan eta Diosmilen beraren bizikleta hartuta abiatu nintzen, ez sobera fite. Ez nekien zer nahiko zuten komandantzian, ni han zertarako. Eta pailotek badaukate beren txokoa, kamantza eta guzti gainera. Komandantzian gauza onik ez, kontrabando aferak edo. Manterolak eskatuta ordea, gauza nahasia, ez nuen asmatzen ahal. Komandantzian bildu ginenez geroztik ez dit bakerik eman, nongo mintzaira egiten dudan jakin zuenetik gainera daukat beti, portuko euskararik onena dela

nirea, guk han nola erraten dugun hau eta bertzea, ez nau nire bidean utziko milia erdira ikusita. Orduan ere urrundik egin zidan diosala eskua jasota, komandantzia non zegoen ez nekiela usteko zuen.

«Gogoan daukazu noski hizketan egon ginela atzo eguerdian, hirugarren biltegiko horretan».

Bulegoan Francoren argazki handia zeukaten paretan, itsastarren jaka zuriarekin. Eseritzeko esan zidan Novoa komandanteak.

«Gu biok hizketan geundela, urketaria ikusi nuen zuen aldagelan sartzen. Zu hara joan zinen, ezta?».

Ez nuen konprenitzen zer zeukan horrela ezkutatzeko urketariarekin hizketan egona zela, bezperan egin zuen algaran lagundu nionean bezala sentitu nintzen, haren haritik nindoala zergatik jakin gabe.

«Eta gero, ikusi zenuen zer egiten zuen, nora zihoan?».

Aldagela erdira etorri zen hura, gorririk, zangoak Kortajarenaren espartinetan txinalka laboraino, eta zegoen hartan hasi zen ilea orrazten niri toaila botatuta. Ebaki handi baten sakaila

zeukan belaunaren gibeletik goiti, otsolaharra makilan iduri. Bazen gure aldagelan horrela jalgitzen zenik dutxatik, baina gorputz hark bertzelako dirdira zeukan, biribiltasun heketan ez zegoen pikor aztarrenik: estatua biluzi bat aldagelaren erdian, txatarra xafla batek jo zuen zorrotzez haragi hartan eta ez zuen maketsik egin ahal izan.

«Ez zizun esan zer egiteko asmoa zeukan?».

Galego doinu handia zuen komandanteak, Espainiako Marina galegoz betea dago.

«Ez diogu kasu ematen, gezurra ibiltzen du horrek ausarki».

Altxatu egin zen, jolasten aritua zen eskunarruak botatu zituen mahai gainean, bi kafe kikarra hutsen artean. Altxatu egin nintzen ni ere.

«Gezur guti esanen du gargero».

Manterolak argitu zidan Novoaren sententzia.

«Eta ez du Amsterdam ezagutuko. Itota azaldu da gaur goizean, harkaitzetan».

Gineako okumearekin ari ginen eta material horrekin erne ibili beharra daukagu, zama desberdina izaten da jasoaldi bakoitzean eta abiada ongi erregulatuta jaso behar dira, hagitz poliki

erriatu behar izaten da gero lehorrean dauden zamaketariak jota ez botatzeko, itzuli laurdena eta erdia ere egiten baitute onborrek airean. Ez nuen funtsezko lanik egin hartan, amanteroari errieta ematen aritu nintzen goiz osoan, kargak zakar jasotzen, erriadak premiarik gabe bizitzen, zama kolpeka uzten nuela moilan, kargaldi guztiak jarraian, konbinadorearen gainean kakolduta. Tratu gozoa hartu zuten bira eta itzuliko motorrek, atera zuten marrurik.

- Hemen etxea emanen zigutela agindu zitzaigun han, Extremaduran. Herriko gizon guztiak etorriko ziren, ahal izan balute.

- Etxea? Ukuilu bat eman dizuete almazen zaharrean.

- Han ez daukagu ez urik ez argirik. Etxearena aipatu gabe berdin etorriko ginen. Honat edo bertze norabait. Lana egin nahi dugu, eta han ez dago lanik. Zezenetarako dauzkate lurrak.

Sinetsi egiten diot sekula entzun dudan erdararik ilunena egiten duen gizon honi, miseria erakusten dute tipulano hok solasean. Sinetsi egiten diot ez zekitela zertara zetozen. Horregatik ahal-

ketzen nau Eustakiok ageri dien gogortasun honek.

- Zergatik uste duzu zauzkatela almazenean? Merkantzia hutsa zarete. Bihar edo etzi, greba amaitutakoan, trenean sartu eta Extremadurara eramango zaituztete.

- Ni ez naiz itzuliko, eta nire lagunak ere ez.

- Zuen aukera bakarra grebalariekin elkar-tzea da.

Zaila duk konprenitzea, Eustakio, errak, zer irabaziko dik greba eginda greba haustera ekarri dutenak?

- Aukera bakarra?

- Hemen, lagun hau, makinisten ordezkaria da. Zuek lanean jarraitzen baduzue, garabiak gelditu egingo dira. Ez da hala?

Hasperen txipi bat egin du kantinaren zokoan bakailaoa jaten daukagun metaziri honek.

- Badakigu euskaldunak horrelakoak zarete-la, ez duzue maketorik nahi.

- Hi haiz puta...

Ez du amaitu, ukabilak zabaldu ditu eztiki Eustakiok berriro, kako utzi ditu, leporako.

- Ez hadila tronpatu, lagun. Euskalduna izan edo extremeñoa izan, bi pezetagatik lan egiteko prest dagoena eskirola duk. Guk hemen nahi ez duguna horixe besterik ez duk, eskirola.

- Goseak hiltzen ari gara, ez duzue konprenitzen?

Ederra da gizon honen zimeltasuna, larru-erre, lepo-ahul, izarretik izarrera egindako neka-zaria. Xamurki mintzatzen da, arrazoiak ematen unaturik balego bezala. Usmetuko zuen ordea handik botatu zuen gose berdinerara bidaliko dutela bihar edo etzi, horretan akort egon behar luke Eustakiorekin.

- Garabiak gelditzen bagara, zuek ez duzue baforea bizkarka husten ahal. Horretarako ekarri nau Eustakiok, zuei abisu emateko. Ez dugu nahi zuek alde egitea. Zuek hemen zaudetela, indar handiagoa hartuko du grebak.

Adiskidearen behakoa egin dit Eustakiok, aspaldiko partez. Portu osokoa kontrolatu nahi ez balu, ez dakit hitzik eginen lidakeen. Eta nik ezin erranen nuke deus Eustakioren aurka.

- Zamaketariok prest gaude igoeran pezeta erdi gutiago eskatzeko, eta greban egon garen

guztiok ametitzea esijitzeko. Guztiok, zuek ere bai. Gomitatua zaude greba batzordean hitz egiteko.

- Onartu eginen gaituzue gu, eskirol etorri garenok?

- Tronpatu egin zaituztete, zuek ez zarete eskirolak. Oraindik ez. Har ezak serbiletaren azpian jarri diadan papera.

Aurpegi osoa hartzen dion lau eguneko bizarrak bizitu egiten dizkio begiak, eleketan ez daukan gardentasuna ageri dute orai: xafla bana erori zaio zorrotzez, mazelak egin dizkiote, eta ilerik ez duen azala sortu zaio begietarik beheiti. Eskua mazel berritu horietara luzatzeko gogoia ematen du.

- Denondako dago, garabi berriak ekarriko dituzte laster eta bokalea dinamitatzen ari dira ura handitzeko. Horrela tona gehiago sartuko dira, jendearen premian daude. Azkarki jotzeko tenorea dugu.

Amsterdam dago Eustakio nirekin orainokoan muku egonaren oinarrian. Urketaria gurean duxatzen ari zela takillan hartu nuen oharraren agindura bildu nintzen berarekin, ez dakit zer

afera genuen esku artean, zamaketari kuadriletan urtebete zeramatenak fijo egiteko eskaera, halakoren bat egun haietan. Urketariaz solastu ginela bai, oroitzen naiz, Amsterdam aipatu niola, portu hori, Manterolak erantsi zidan jakin-mina, urketariak berak egin zidan adioa, Amsterdam nolakoa zen, ba al zekien, zer ote zeukan portu hark, hura galdetzea bururatu bagonen baskula hartan.

«Amsterdam? Munduko maritxu guztien topadizoa».

Ez zidan onik egin hitz horrek, horrela, maritxu, erran zuen gisan, portuko garabi goitituenetik eroritako xafla ebakitzailea.

«Maritxua orduan...!».

«Bai, urketaria maritxua zuan».

Ez nuen uste horrela jarriko nintzenik hitz batengatik, petxutik eztarrira mugitu zitzaidan bihotza. Manterolaren algara etorri zitzaidan hinguigarri Eustakioren hitzetan.

«Nolakoa den Amsterdam jakin nahi zuen».

Nik lehen traktorea kendu nionerako urketariak ikusia zuen bandera gorri zuri urdina txopan, eta Catharina Nauwelaertsen azpian Amster-

dam, Manterolak ere, algara hartan, maritxu guztien juntadizoa zela esan zidan portua, gure mutilaren lilura. Dutzatu egin zen, orraztu egin zen, arroparik txukunena jantzi zuen.

«Sekula Amsterdamera ailegatzen bahaiz, han ikusiko gaituk!».

Baina baforeak ez zeukan konpasa Amsterdamerako, portutik hogei miliatara zegoela fletatzailearen deia eduki zuten, Avilesera gateko zamatzera, edo A Coruñara, edo Lisboara, hori ez daki lanabes eta tramankulu guztien izena euskaraz erraten ahal dela uste duen zoro horrek. Eta orduan, uharte galduenean legokeen naufragoen antzera txanel batetik zeinuka ari zen urketariari kasu egin gabe edo ez ikusiarena egin da hartu zituen hamar edo hamabi gradu noroste, zera jakinen du hori komandanteak. Urketariak bai, urketariak ikusi zuen Amsterdamgo ontzia gero eta urrunagotzen.

«Sekula Amsterdamera ailegatzen bahaiz, han ikusiko gaituk!».

Txalupatik murgil eginda igerian ikusirik amsterdamdarrak urrikaldu egingen zirela pentsatu

zuen, horrela ito zen, horrela hil zuen urketaria *Catharina Nauwelaerts*-ek.

«Sekula Amsterdamera ailegatzen bahaiz, han ikusiko gaituk!».

Fuel guztia erreta itsaso zabalean gelditu zen gauean, argirik gabe, eta gure portura zetorren zamako handi batek jota hondoratu zuen.

«Sekula Amsterdamera ailegatzen bahaiz, han ikusiko gaituk!».

Baforeak hiru tutuak jo zituen pailotari deika, orduan urketaria baforean sartu zen bokalean okerrik gabe ekarri behar zuen Manterolaren ondotik, haren laguntzailea edo konfiantzazko le-mazaina balitz bezala. Makina-gelan ezkutatu zen denon isilean, eta portutik hogeit hamar harrapatu zutelarik kareletik beheiti botatu zuen putzura *Catharina Nauwelaerts*-ek.

«Bai, maritxua zuan, eta portu honetan lehen bafore sobietikoa heldu zenean ongi etorria ematera igan zuan hura, txalupan gan zuan bokaleraino eta pailotaren eskalan goiti igan zuan ur freskoa eskaintzera».

«Bai, eta zer?».

«Zer? Hi komunista izanen haiz, baina mari-txu horrek hik baino potro gogorragoak zeuzka-la».

Leporako zabaldu zuen ukabila Eustakiok. Bagonen baskula barnean eserita geunden, eta kanpoan karrilak harrotzen ari ziren obretakoak mailu pneumatikoarekin. Gelditzen zirelarikan sorgortuak bezala uzten gintuzten, munduari norbaitek asotsak oro kenduak zizkiola ematen zuen.

«Kontuz zer esaten duan».

Hori bera galdatzen nian nik, kasu egiteko nola egiten huen hitz, merezi zian bertzelako karesa urketariak, ginebra zirrizta ematen ziguan uretan hark, eta jostailutasun hura, ahalkerik eza, hori galdatzen nian nik bagonen baskulan salatu egin hindudan hartan, nirea den kareizko orrazi bat alkandorako sakelan duela Amster-damgo moiletan dabilen mutiko hark ekartzen ziguan uraren lurrina bezala zaukaat hemen non-bait atxikia gau hartan bertan atxilotu hindutela, horregatik eskertu diat eskerra, Eustakio, maki-nistok moilako lana geldiaraziko dugulako geuzurra erran dudanean egin didaan behako apal

hori, ni horretara bortxatzearen barkakizuna eskatzen zuen hire eskerra. Ahalkemangarria duk, bai, Extremaduratik ekarri dituzten goseak hildako hok ari gaituk grebara bulkatzen makinistok gai ez garelakotz pausaldi mendrena egiteko, ustelduak gaudek, nardatzekoa duk, Eustakio. Segur hago hemen gelditu ahal izanen dutela? Lortuko duk zamaketariek tipulanoak onartzea? Arrantzan hasten badira ez zietek filiñoiei baino are zekenago ordainduko? Bai, bai, papera arras ongi zagok, hau irakurtzen duenak pentsatuko dik zer edo zer, aunitz ikasi duk kartzelan eduki hauten urtebete honetan, barka ezak, badakit, niri oroitarazi behar al didak. Nire mihiak galdu hinduen, eta ez dakik ni atxilotu ez izanak nola utzi ninduen, gero konprenitu diat nahita utzi nindutela, pausoak hartuko zizkidatek, nondik nora nabilen, menturaz barrandan zauzkaagu hemen bertan, kantinan, zertan gabiltzan gu biok, hirekin ni, horregatik etorri zaidak malkoa, egik kontu zer den niretako orai galdatu didaana, barkamen zoragarria duk, hik pentsa ezak nahi duana, errak berriro hik badakiala zergatik erori hintzen eta ez zela nire hobena izan, berdin

zaidak, eta nik baietz erraten diat Eustakio, jakina baietz, hik ez duk konprenitzen ahal, hik ez dakik, hik dena kontrolatu nahi duk baina nik badaukat zokoño bat inork inoiz jakinen ez duena, han ez dik inork zangoa sartzen, nire gotorlekua duk, nire dorretxea, hiru mila zaldik zaindu eta 380 voltiok hesitutako barrendegia, burutik egin ote zaidan, ez dakik nola, bai, bai erraten diat, bihar atxilotzen banaute ere hi bezala zafratzen banaute ere ez ditek kausituko, hik irakats ieza-dak nola funtzionatzen duen eta neure gain bertze guztia, hi lasai, bihar tipulanoek grebarekin bat egin edo ez *Catharina Nauwelaerts*-ek beste garabiren bat bilatu beharko duen bezalaxe egi-ten diat zin ez dutela inoiz harrapatuko multiko-pista hori, hitza ematen diat, Eustakio, urketaria kabinan sartu izan balitzaida bezain isil altxatu-ko diat.

Oteiza, mendekaria

Elkarri izena baino maizago izenaren laburdura edo txipigarria edo goitizena esaten genion gero eta aspaldiz ederragoko garai hartan, deitura zuen gizon honek izena. Ikara beratz batek hartzen gintuen «Oteiza» entzunik, erakarri egiten zuen deabru munizipala zen, ume geldituriko zarpabizarra. Gaizkileen buruzagiari bezala esaten zitzaion deituraz, begiramenezko detailea zen, goragoko mailakoari zor zaion tratamendua. Ez zen suelarik gabekoa, narrastu hark zeukan entzutea. Oteiza tarteko baldin bagenuen alferrik zituzten herriko kankailuek gure gutak arraunetan nahitarat trabatuta hausteko amarruak, Oteiza aditua genuen begiak txikitzen eta ezpainak handitzen. Ez zen hilabeterik joanen udaltzainek atxilotu gabe, hainbat gau emana zen txakurtegian eta horrek miresmena sortzen zigun. Inork ez zuen inoiz ikusi bera baino gazteagorik edo ahulagorik zanpatzen, bera ezin eta gu hankapean hartu nahi izaten gintuzten kukumarru haiekikoak ziren beti Oteizaren lanak, ho-

rrexegatik laketzen zen guri mehatxu egiten puztura bultzatzen erlak kentzen eskopetaz begi ematen, beldurraren jabe zelako baino lagun nahi gintuelako bere adinekoek ezarria zioten destainaren aurka.

- Laguna beti lagun! Etsaiari barkamenik ez!

Esaldiak ekarri die izena ahots eta aurpegi hondatu hauei, rap musikaren burrundarari ezin gain harturik hurbildu zaidanean. Ez, ez da «garai bateko adiskideez» ez naizela oroitzen. Ikusi hutsean nekez ezagutuko nukeen gure belalaldikoen oilolurreko ezproiduna. Erdeinatua bezain miretsia, bakarti handi bat zen orain alkoholak zimurtua daukan Oteiza gizajo hau, ume batzuen buruzagia eta heldu guztien parte gaiztokoa: herri txipi baten laidoa. Harrika ematen zion zinemako pantailari filmeak aspertzen zue-
nean, onena zen malda gorakoan kamioien kaje-
ratik zintzilikatzen, harkaitzik altuenetik egiten
zuen murgil buruz, zokorik arriskutsuenetan jar-
duten zuen lanpernatan, atunetako amu bat ibili
zuen hilabetean belarritako, guk arraunketa na-
turalean baino arinago eramaten zuen batela
ziaka, bokalearen erdiraino egiten zuen lentan,

aldizkari argazkidunak erakusten zizkigun frontoi atzean, ez zekien zatiketak egiten, motor berria zekarren astero, Ducati urdin batean uzkerka ikusi nuen igande batez hiriburu alderantz zihola, Marie Brizard likorerako pare horretan. Ni beste espaloitik nindoan eta ez ninduen ikusi, gaztigatu egin nahi izan nuen baina, berehala hartu baitzuten erdian atzetik zetozkion trafikoko guardiazipilen Sanglas nikelatu handi haietarik bik.

«Etzakela ihes egin, okerrago duk eta!».

Baina jadaneko Oteizak motoa bidearen erdiraino jaurtia zuen, eta argi poste luze batetik leerratuz trenbidera jaitsia zen, tarte handia egin zien ustekabeen. Guardiazipil batek motoa espalora erretiratu zuen besteak pistola ateratzen zuelarik. Orduan Oteizari atxilo emateko oihukatua zion agureak kargu hartu zion txapelokerrari.

«Aizu, tiro egin behar diozu motor batengatik?».

«Isil zaitez, jarrai zure bidean!».

Baina zorroan sartu zuen burdina. Ni ere neure bideari lotu nintzen. Beherago, niregana gurutzatu zuen agureak.

«Izugarría da Oteiza hori! Tunelean ezkutatu-ko zen!».

Edo moilako irakinean urtuko zitzaien, ikatza kargatzeko zain zeuden bagoiren batean uzkur-tu ez baldin bazen. Atzera behatu genuen. Ikus-garri polita zen, bi guardia zibil hiru motorekin. Frontoira iritsi nintzenerako han zegoen Oteiza, barrenetara ari ziren denak. Bestelako jertsea zeraman.

«Tiro egin nahi izan dik batek».

Ezer esan ez banu bezala Oteiza. Horrelako-ak zeuzkan, eta horrexegatik zen miretsia, ez zuelako bere burua famatzen. Gero, biak kanpo-ratuak geundelarik:

«Hi isilik, aitu, hi isilik!».

Taktika zirudien isiltasun hura, ordea, atertu ezineko jarduna bihurtzen zitzaion txakurtegiko-ak aipatu behar zituenean.

«Lehendabizi oinetakoak kentzen ditiztek, oi-nutsik sartu behar duk hor, eta zorua dena gar-bantzu gordinez betea zagok, eta haien gainean

ibili behar duk, haien gainean lo egin. Eta dena ilunpetan zagok, orduan entzuten duk arratoiak ari direla garbantzuk jaten, eta soinu hori entzun duenak ezin dik lorik egin, erne egon behar dik ze bestela arratoiak zangoa jaten diate, komuneko zuloatik gora azaltzen diren arratoi bustiek».

Baten batek esanen zion saguak izanen zirela, arratoiak kontserba lantegiko isurbideetan zeukatela jakia, eta behako batean suntsituko zuen Oteizak.

«Gero Xegama sartzen zaik, eta porraka ematen dik. Nik ez diat inoiz garrasirik egiten, hori duk gehien izorratzen duena».

Besteren batek esanen zion garrasi eginen balu agian utzi egin beharko ziotela jotzeari kaletik entzunen zelako, eta Oteizak bakarrik egiten zekien bezalako tu gordin bat eginik mespretxatuko gintuen denok.

«Hik egin ezak hitz inoiz txakurtegitik irteten bahaiz».

Eta kandela guztiak ebastera sartu behar genuela eliza itxian aginduko zuen, edo antxetek habiak zeuzkaten labar ikaratzailleetan jaitsi

behar genuela arrautza bila, eta ez zetozenak loretxu, eta loretxuei egiten zitzaiena eginen zigula berak bat-banaka. Izaturik ez baina liluraturik ginduzkan. Beldurra ematen ziguten gauzak egitera behartzen gintuen, eta hartara sailkatze bat sortzen zen gure artean ere, zailduenen hierarkia. Ez nintzen ni gorenetakoa, egia esan.

Nik bideraino laguntzen nien, ez haratago. Inor ageri baldin bazen abisua emanen niela behintzat, eta bai, horrenbesteraino bai. Arrebari kendutako libururen bat irakurtzen gelditzen nintzen gerizpean. Kolkoak bete bular itzultzen ziren, txalaka mikatz haiei haginkada bana egin eta harrika ekiten genion elkarri gero. Jota baldin bazeuden ere, nik banekien lurrekoak zirela onenak, eta zelai bazterrekoak hartzea libre bezala zegoela, horixe zela baserritarren legea. Umeke-ria hutsa iruditzen zitzaidan sagarrak ebastea, eta hala zen noski.

«Beldurra nik? Debekatutako paperak zauzkaat ohe azpian!».

«Paperak? -tu gordin bat- Euskadi, kakazaharra!».

Noizbait onartu behar izan nuen iritzi zentzudun hark berak, umekerietara makurtu nahi ezak berak egiten ninduela koldar. Umekeria edo ez, kuraiaren froga ematen zuten lagunek. Adarreko lehen sagarrari heldu nionean ordea jabetu nintzen kementasun haren laburraz, Kojuaren sagastiak landare mordoa zeukan, gainbeheran zegoen eta erraza zen amilduan ihes egitea. Sekula ausartzen ez zen hura inor baino barnago sartua nintzen. Ez nuen kolkoa kargatu beraiek bezala, zuhaitz bakoitzean onena bereizi eta erdijan egiten nuen bertan. Eta Ñako, Txuma, Xanti, Larra, Txurdo, Manu, Bixen, Pottoren esanari bostaxolatua geroz gorago nindoan, Kojuaren baserrira hurbilduz.

«Nahikoa diagu, goazemak!».

Nazkatuta nengoen haien ziriak jasan beharraz. Ni aurrerago, lasai, Oteiza zelatari baneuka bezala.

«Denok harrapatuko gaitiztek hiregatik!».

Kakatiaren azken katramila zen, izorratu behar nituen horraatikan, eta betirako. Tiro bat entzun zen.

«Kojua, Kojua!».

Ez dakit nondik, hauxe sortu zitzaidan:

«Gatzezko tiroak dituk, besterik ez».

Baina burua itzuli nuenerako Kojua bera neukan bekoz beko, morroko, tramankulu, ardoa hortzetan.

«Nik ez dut ezer hartu!».

Eta besoak goititu nituen, ikus zezan kolkoa hutsik neukala, eta sakelak.

«Euskalduna gainera!».

Orduan alde egiteko esanen zidala uste nuen nik, euskaldun guztiok garelako nola edo halako baserritarrak, nik osabarenean ikasia nuen sagarrei buruz nekien guztia.

«Mokoka egindako batzuk jan ditut, hiru edo lau».

Piper gaiztok erre zuen Kojua. Baina nik ez nuen ihes egin nahi. Behar nuen adina hartzeko baimena emanda utzi ninduela esan nahi nien besteei gero, boieran, sua eskatzen niela. Min ematen zidan atzaparrak besoan.

«Besteetan, hementxe utzi izan ditiat lapurretan harrapatutakoak! Berotu bat eman eta beidok berriz azaldu!».

Eta pikondo ahul bat banintz bezala eragiten zidan inarroska.

«Baina oraingoan ez! Euskalduna eta baserri-tarrei lapurtzen! Hau ez duk horrela geratuko! Hik nozitu beharko dituk beste guztienak!».

Negar egin izan banu, utzi eginen ninduen Kojuak. Baina nik harro behatzen nion, deusen errurik ez daukanaren gardentasunaz, neure burua ezagutzen hasia nintzen. Iluntzen ari zuen, eta umeak ez zuela negar eginen. Halako barregura bat ematen zidan Kojuaren aurpegiak, amorratua egon behar zuen. Baserritar trauskil hark Oteizaren beraren pare jarri ninduen: beheko bidegurutzeraino eramane eta han eduki ninduen udaltzainen autoa azaldu zen arte. Dei egin izan behar zien lehenago telefonoz, sagastiko mugimenduak ikusita.

«Xegamak kenduko dizkik bizkarreko hoztak!».

Baina ume hark ez zuela negar eginen.

«Hi Joseberen neba haiz, ezta?».

Aspalditik ezagutzen zuela Josebe, Joseberekin dantza egin zela, ba ote zekien Josebek nolako neba zeukan. Azkenean, bera ere aspertuta,

bakean utz nintzala eskatu zion txoferrak lankideari, eta isilik egin genuen trenbidetik herrirainokoa. Txakurtegian sartzekoa oinez egin behar genuen plazaren erditik. Bai, Oteiza adina izan nintzen orduan, ostegun ilunabar hartan, karrika nagusitik barrena udaltzainek bulegoraino eramanean nindutenean tolosarraren gozo-dendaren izkinatik beha neuzkan Xanti, Larra, Potto, Txuma, Ñako, Txurdo, Manu, Bixen... eta Oteizaren beraren aitzinean.

Eskuburdinez lotua eraman banindute!

Helduagoei entzunak ginen herriko gazte guztien fitxak zeuzkala Xegamak etxean. Semeari besoa porrazoka hautsia zela esaten zuten, fundizioko lehen soldata amari eman nahi izan ez ziolako. Izena galdetu zidan, eta ea ergeta nintzen, emateko deiturak ere, biak. Arrebaren neba nintzen galdetu zidan honek ere. Fitxatua edukiko zuen. Ez nion erantzun, dena zekien.

«Txakurtegian eman beharko duk gaua!».

Ez zizkidaten oinetakoak kenarazi, sakelak hutsarazi besterik ez. Sartutakoan, zoruan ez zen garbantzua gordin bihirik ageri. Argia piztua zegoen sabaian, eta zoko guztiak miatu nituen

zuloren baten bila. Leihohagadun bat, goi samar
heltzeko, Choko-Alay elkarte gastronomikoaren
karkabara ematen zuena. Han ez zegoen komu-
nik. Oteizak kontatzen zigun guztia gezurra zen.
Ogitarteko bat eman zidaten. Aita sumatu nuen
hizketan bulegoan. Fruta sartu zidaten gero. He-
rriko hordi publiko biek, Oteizak eta nik, beste
inork ez zuen txakurtegia ezagutzen! Eta zokorik
ilunenean jesarri nintzen, harrotasun berri batek
egiten ninduela bizardun: nire bizitzak, handik
harat, bi aro zeuzkan. Frontoian bertan esan
behar nien denei txakurtegiko kontu haiek he-
zurkeria hutsa zirela. Manta ekarri zidan Xega-
maren tropako batek. Hartan bilduta, etxetik
ihes egitea asmotu nuen. Zamako aleman bate-
ko kapitaina nintzen, aginduak ematen nituen
galernaren erdian eta marinel guztiek obeditzen
zuten, fedea zidaten. Biharamunean topa egin
genuen Hamburgeko tabernarik likitsenean,
Oteizak zabal-bildu batean erakusten zizkigun
argazki haietarikoek zerbitzatu ziguten mahaira,
eta guk...

«Abusatzera datoz hona zerriok!».

Nire ondoan erori zen ofizial nagusia, aurpegia odoletan, tabernariak egur puska batekin buruan jota.

«Apur itzak orain godaletak, urde zikina!».

Orro lokaztua egin zuen zoruan buelta erdia emanik, bere kapitain gazteari beha gelditu zen lehen ofiziala, ahalgeturik. Ezin zuen hitzik, otarrean hiltzen ari den urraburua ematen zuen, ez-painka.

«Hamburg?».

Baietz egin zidan buruarekin. Eskua luzatu zuen, estutu egin nion.

«Alde egin ezak hemendik!».

Eta porra jaso zuen nire gainean Xegamak.

«Hoa etxera! Aitak konponduko hau!».

Kalera lastertu nintzen, ez zebilen inor. Goizeko ordu biak ziren elizako betean. Giltzen eskasa ezkerreko patrikan. Txakurtegirantz jo nuen berriro, atzealdeko karkabako leihotxopean gelditu nintzen adi. «Esan ezak orain Gora Euzkadi, zerri horrek!» marmarikatzen zuen ahapetik, «Dei egiek gudariei, esaiok Agirreri hire bila etortzeko!». Sugedorriak belarretan ateratzen duen ziztua sortzen zuten hitz haiek Xega-

maren hortzetan. Eta bere porrak behin eta berriaz maspiltzen zuen, sagar handi bat balitz bezala, nire ofizialaren gorputza.

«Ez al duk ulertu?».

Porra gerritik askatua zekarren manta emana zidan udaltzainak. Luzeenetik hartu nuen haren ondotik ez pasatzearen. Ez nuen etxera joan nahi, zaborketariak azaldu arte geldituko nintzen kalean, haiek jakiten zituzten istiluetako zertzeladak, zabalik edukitzen zuten haiendako garbiketari aritzen ziren tabernariak. Odol arrastoak kale nagusian, hiruzpalau metrotara tantak. Terranova Berrira iritsi nintzen haien peskizan. Erdiraino zeukan jaitsia sarea, baina jendea zegoen barruan.

«Nik beti edukitzen diat egur puska hau mostadore azpian... Batek ezin dik jakin zer jendaila sartuko zaion tabernan!».

Gure herriko profesional bakarrak, Zazpisa-kek sinaturiko palakortako tresna beldurgarri hura edukiko zuen eskuan Hilariok, hala erakusten zigun guri mehatxuz, komuneko paretetan idazten genuelako. Baina odol alemanez edertua orain.

«Horrek ez dik godalet gehiago puskatuko!».

Xegama eta bere morroiak ikusi nituen plazaren buruan, whisky ordainaren bila zetozen. Lasterkari eman nion etxerantz Primo de Rivera karrikatik barrena. Ezkaratzak irekiak edukitzen ziren garai hartan herrian gauez ere, galernako portu. Hirurak jo arte egon nintzen eskaileretako tranpalean jesarrita. Aldizka ez nuen ezertan pentsatzen, gero esnatu bezala egiten ninduten Xegamaren porra ukaldiek. Pfenning berri hura sakelatik atera eta beha gelditzen nintzen, eginak nituen itsasketa gaitz guztiak gogoan. Atea isilka zabaltzen zutela nabaritu nuen, zutitu egin nintzen. Ez nekien zer esan behar nuen, berdin zitzaidan zigortzen baninduten ere. Kalerako jantzian zegoen arreba.

«Zer egiten duk hemen!».

Musu eman zidan, ongi nengoen galdetu zidan.

«Ken itzak zapatak! Agudo!».

Ez nuen Hamburgera ihes egin, baina ez ninduten Etxeberritxora eramanez ahal izan Kojuari barkamena eskatzera. Arrebak atzekoz aurrera ipini zuen gurasoen ahalkea, Kojuak eskatu

behar omen zukeen barkamena ni udaltzainetara ekartzeagatik. «Utzi behar da ume bat Xegama kriminal horren atzaparretan!», esan zuen. Inork ez zion aurre egin, nik barkatu egin nion gurasokeria. Amak malkoak xukatu zituen, eta orduan aitak bere testamentuko aspergarren aipua eskaini zidan, begitsuak ateratzen zitzaizkion arazoak erdiz erdi trenkatzeko egiten ohi zuen moduan:

«Habilen bideak galduko hau».

Hurrengo larunbatean azaldu nintzen bolean, lasai, Peter Stuyvesant eskainka. Dena izan zen poza eta jakin beharra. Beraien izenak eman ote nituen galdetu zidan Txurdok. Damutu zitzaidan Oteizak bezala tu egiten ez jakitea.

«Ikusi al duzue Oteiza? Gauzatxo pare bat argitu behar diat berarekin».

Kai aldera eraman ninduten obo erdi baten barruan, gure heroiarekikoa ukabilka konpondu behar banu bezala, herria txikiegia uste zuten bi pistoleroendako. Ikusi ninduen bezain laster Izetaren gasolino zaharra kalafateatzeari utzi eta neuregana etorri zen antxintxika, eskuak kotoian garbitzen zituela. Ez zidan tabakotik hartu, be-

sarkatu egin nahi ninduela ematen zuen, beso bietarik heltzen zidan, Kojuak bezala astintzen ninduen.

«Hi lasai, hi lasai... -hosto busti bana begiak- Eman dian porrazo bakoitzeko, senperrak ikusaraziko zizkioagu Xegama horri. Larrutik pagatu beharko dik! Laguna beti lagun! Erakuts itzak markak!».

«Ez... ez zaukaat markarik!».

«Toaila bustiekin eman ditek bizkarrean, arrastorik ez uzteko!».

Oteizak berak moldatzen zituen bere galdeei komeni zitzaizkien fantasiak, txakurtegian inoiz sartu gabekoa ematen zuen. Gainerakoek, izutu-ta, torturak santifikaturiko haragi biluzi bati bezala behatzen zidaten.

«Damutuko zaiok Xegamari hi oinutsik erabilia garbantzu gordinen gainean!».

Eta bere txakurtegikoak umeon aurrean luzitzearren sortutako gezurrak zirela, dena hezur hutsa zela esateko kemenik gabe utzi ninduen alkandoraren mahuka begi ertzera eramanez «Hi lasai, hi lasai, neronek akaatuko diat Xegama!» egin zuenean zakar. Ukabila itsutu zuen gero ko-

petako zaina puztuta «Etsaiari barkamenik...! Neronek!» esaten zigula, eta nik alferrik estutzen nuela lehen ofizialari eroritako pfenning hura, neure itsasketa gaitzen froga, neure kartzelaldiaren saria. Ezin izan nion esan nola ezitzen zuen bere frustrazioa Xegamak marinel hordituen haragian, ezin esan izan nion bazela atxilotuaren isiltasuna baino amorratzenago zuen zerbait. Baina, egia esan, ez dakit ulertuko zidakeen halakorik Oteizak, gerra bat ukan genuelakoa gezurra zela hasi zitzaigun behin, ozta zekien irakurtzen, aitak ez zuen erdaraz egiten eta berak ez zuen euskaraz deus konprenitzen, euskaldunok jende xixarea ginela esaten zigun, Euskadi herrixka zikin bat zela.

«Bilboalde horretan, itsasertzean, kakazaharra».

Bi edo hiru hilabeteren buruan hil zuten Xegama eguerdiko eguzkitan eta etxeko atarian, tunpatapalahara handiz, bere morroiak txakurtegian gortortzen zirela. Herri osoak ikusi zituen, aurpegi has, komandokoak. Simca 1200 gorri batean alde egin zuten herribarneko semaforo bakarra ezikusiz. Xegamaren odolak bustitzen

hasiak zituen kaskiloak oroigarri biltzen genituela ahots ezagun batek egin zidan xuxurla belarri-
ra, atzetik:

«Esan nian... Laguna beti lagun! Etsaiari bar-
kamenik ez!».

Oteizak ubera sortzen jarraitu zuen gero ere, gu, alegia nahigabe, sagarrondoetarik nesketara azalberritzen ginelarik. Boxing Club-en hartu zutela jakin genuen. Hamabi soken artean ikusiko genuela uste zuten herrian, inork ez zion ukatuko hartarako ezkertasunik. Baina kasatu egin zuten gimnasiotik, super-arinetan Espainiako txapelketarako prestatzen ari zen bat, Tony Ferreira uste dut, K.O. utzi zuelako entrenamenduan, horixe zabaldu zen behintzat. Manuk bezala Angolan mertzenario azkendu orde zedo Panamako banderapean zebiltzan zamako ugerdo haietarik batean ontziratuta itzali beharrean, herrian astero jotzen zizkiguten filmeetan ikusita-koaren eraginez noski, Oteiza boxeolari zapuztua herriko aurrena izan zen soldadutza Legión Extranjera-n egiten, han behean, Afrikan, mundu osoko hiltzaileek jakin zezaten nolako aparejuak sortzen ziren gure bazterretan, eta bigarrenez

lotu zela entzun genuen, urteak egin baitzituen azaldu gabe, bizi zenik ere usteztua neukan. Nolanahi ere, Xegama hil zutenez geroztik eta herrian bizi izan zen artean beti luzatu izan zidan ahapetik, tabernan edo frontoian topatuta edo bakailaoaren deskargan genbiltzala, gure arteko mezu gakotu hura, orain begia kliskatuz garai bateko gaizkideari zor zaion bezala inoiz baino bakartiago bota didana oster, Hilarioren se-meari beste garagardo bat atera diezaiola agindu diodanean.

- Laguna beti lagun! Etsaiari barkamenik ez!

Kartera hanpatu bat zabaldu du, tolesdurek lautan ebakitako prentsako txatala erakusten dit. «Tipo gogor bat!» esan omen zuen bere artean poesia lehiaketa ezagun bateko garaile ikusi ninduelarik paperean, duela bost bat urte. Horixe esan nahi omen zidala noizbait ikusten baninduen, ez dudala idatzian -«paperak zikinduz», bere hitzak- Xegamaren atzaparretan eman nuen maila sekula eman ahal izanen.

- Zaila zagok, baina saiatuko nauk.

Herriko poliziaburu beldurgarriaren legeari trufa egiten genioneko lagun izan ginela esan

ahal izateko, horretarako darama irakurri ezin duen egunkari orrialde puska hori, biziaren ankerak anonimotasunean ilundutako heroi akitu honek bere iragan ederraren frogatzat narama sakelan. Besoetara behatu diot, tatuaien esangura jakin nahi izan dut. Nire bizitza kontatu behar omen diot aurrena.

- Nire bizitza... Behin sagar bat lapurtu nian.

Ezpainak bitsera hurreratu ditu jaramonik egiteke, kunplimenduzko jakin-mina izan da erantzunak petralik ez zeukan arren.

- Eta hirea?

Behako ironikoa eskaini dit zeharrez, tatuaiak non eta noiz jakin gabe geratuko naiz.

- «Euskadi, kakazaharra!» esan zuen, eta nik esku honekin, honekin, matelezurra apurtu nion. Hantxe bukatu zen Tony Ferreira, aldagelako zoruan.

Ni xarmatzeko nahasmakeria ez badu behintzat, ez zen Xegamaren heriotza deitoragarria bakarrik izan, oker nengoen, gure Oteiza bihurtu zuena mendekari. Bere balentrien albistEEK hanpatzen dute, beharbada, beldur-banatzaille honen kartera. Eta oraintxe etorri zait, rapak po-

rraka maspiltzen gaituela, gauaren erdian ni Xegamaren atzaparretarik kostahala kostahala ateratzeko jantzia zen arrebari ez niola sekula esan miserable hark bere galde egin zidala.

Eskuak bete lagun

- Sortida egin behar duk orduan?

Ikaratu egin ninduen, plaza osoan entzun zela iruditu zitzaidan. Bela egin behar nuen, bai. Zigarroa putzura bota eta jauzi egin zuen txanel batera, hurbildu egin zitzaidan.

- Lotan hengoen?

Argia piztu zuten Betrantonekoek.

- Bai, Bittorren amak gaztigatu zidak, zurrunik etorrita... Baina hi ez al hengoen...?

- Mugi hadi, izarak bero utzi dituala atzemanen ditek eta bokalera etorriko dituk!

Arraunak kendu zizkidan Engelsek. Zentral termikoak klubekoei emana zien txandal berria zekarren soinean.

- Hi bakarrik ez haiz inora ailegatuko.

Abantean hasi zen inoiz baino kukutuago, luze eta erdi aitzinatzen genuela palada bakoitzean, eta azala maltrata gabe, gozo, isilean. Asko hobetua zen terrestre hura. Ilbehera genuen beharrik, eta tarteka. Konturatu nintzeneko, bokalean aurrera gindoazen.

- Baina nora hoa?

Lemakanarik gabeko batela aukeratua nintzen, ez neukan handiagoren beharrik, nik beste bazterra jo eta mendiz hiriburura pentsatzen nuen, banituen telefono zenbaki batzuk eta gordeko ninduten nonbait oldarra baretu arte. Baina zoro hark itsasoz nahi zuen, nonbait.

- Hi, buelta hadi, beste arraun pare bat hartuko ditiagu nonbaitetik.

- Orraztuai!

Arrazoia zuen ausaz, hobe genuen astirik galdu gabe portutik lehenbailehen urrundu, gero motelago joan beharko bagenuen ere. Gure flota kosteran zebilen, ez zen matxuratutako ontzi bat bera ere kaian, arriskatu beharra zegoen. Baina egia esan hilabete lehenago Serapioren baforea miatu zuten, ez zegoen txoko segururik, nik bezain ongi jakin behar zuen hori Engelsek, bere traineruan zebilen Martxel. Gaztelu zaharreko harresietan egoten ziren gordeak karabineroak batzuetan, baina gau hartan ez zuten kontrabandarik espero itxuraz. Bikote bat zegoen Txurrutallako horretan, oihu egin ziguten, adio. Teodoroarroka Jaizkibeldik eroritako harkaitz handi bat

bezala ageri zen ia kanalaren erdian, itsasbehera zen, hobe. Baina bizia eztarrian neukala utzi genituen atzean sarrerako farolak. Eta ezker hartu beharrean noreste hartu genuen.

- Hurbiltzen badituk txalupa enkallatuta mendian gora abiatuko gaituk.

Burutik egina zegoen Engels.

- Koneju ehiza egin dezaten.

- Labarretako zuloetan ezkutatuko gaituk.

Arriskutsua ordea, kostaz kosta Hondarribiraino joateko ideia on hura. Ona, hiribururako bidea aski zaindua eduki zezaketelako, eta arriskutsua Grankanto osoa, eta luzea da, zuzen geneukan arren, Platintxulorako Golkora iritsi aitzin badagoelako mutur irten bat, lapitz hauts hartan ikusten ahal ez zena.

- Kostazaina estekatua zagok kuadranteko nasan, hago lasai.

Hegaluzerako beita hartzen ariko ziren beraz, gure ontziren baten argiak izan behar zuten abarrean zebiltzanak.

- Boga estiborrera, Higerreko farola galdu gabe!

- Ongi, Matxet!

Eta geroztik hala esan izan zidan beti, 1928an Donostiako estropadako errekorra, 19 minutu eta 17 segundo, urteetarako ezarri zuen herriko patroik mitiko baten izengoitiaz. Ari zen zerbait hartzen gure umoretik haurtzaroa txanel batean kulunkatu gabe emana zuen dohakabe hark. Baina aitortu beharra dago lehorrean ere sortu izan direla marinela onak, nire sorterriko baforetan kostako patroiak beti izan dira Galiziako bazterrekoak, Corme izeneko herrikoak hain zuzen, baina arrantzakoa laboraria izan da maiz, harrigarria da baserritarra izatea bizkorrena arraina non dabilen kausitzeko. Entzun izan dut aroa hodeietan irakurtzen usatua dela nekazarien begia, horrek egiten duela nagusi blankura atxemaiten, marinela ez duela halako ñabarduratarako alkantzurik, izarrei beha zuela galdu... Batek daki! Engelsek behintzat gure arraunlariek auzoan zeukaten dohaina zekarren goialde urrun hartarik.

- Tira, egin diagu okerrena, utz iezadak orain niri erramutan.

Zer edo zer egin nahi nuen, izerditu hautsi lehertu, ikusten ez nituen arrokak eta argitzen ez

zuten argiak baizik ez nituen ikusten. Miaka hasi nintzen panelpean. Ez zegoen kriseilurik, baina bazeukan aparioz. Algorriko harkaitza estiborrean genuen, ongi gindoazen. Gutari burukomina kentzen entretenitu nintzen. Tximista bat. Ubera sortzen zuen Engelsek, sufritzen zekien zen, besterik ezean. Bigarrena berrogei bat miliatara, Capbreton inguru hartan. Hoztu egin zuen brisak, «...endio!» egin zuen Engelsek. Ez zuen asko behar izarradura tapatzeko.

- Ez duk nabaritu? Hondotik ari zitzaiguan abisatzen lehenago ere!

Aldendu egin ginen bazterretik, harkaitzen kontra jota ostera itsasorantz zetozen bagek kulunka handiak eragiten zizkiguten, algaretean ibili ginen une batez, egoskor Engels bere ariketan eta ni ahalegin hura iraindu nahi ezik mutu. Argiak sumatzen nituen nik mendiko bidezidorretan edo, baina gorbeletan zebiltzan ijitoenak izanen zirela deliberatu nuen neure artean. Bare samar zegoen barrurago, eta handikanen hobeki ikusten ahal nituen, ustez behintzat, Amaotza eta Eperrarri, ez lehorretik bezain politak baina, Zunbillondoko muinotik goiti, ezkererantz. Higer

ostean Miarritzeko farola. Itzalarriko erreka
ostean Tximistakurratuko largoa genuen Ixkiro-
raino. Gorbeletan, ilunpe hartan? Uste nuena
baino urduriago nengoen: mareajeak agintzen
du gorbelketa, ez argitasunak!

- Lehen aldia duk habilela gauez hemen, eza-
gun duk.

Lepoa eginen nukeen bera ez zela inoiz ibilia
egun argiz ere, portu barruko kalma zurian en-
trentatzen ziren.

- Gorde ezak indar pixka bat itzulerako, etor
hadi heu orain txopara!

Eta zutitu egin nintzen. Tu egin zuen Engel-
sek, arraun bat utzi eta bestearekin okerrera
eraginda jausarazi egin ninduen, gutik egin zuen
ez banintzen gazira joan. Lehen bezain mutu ja-
rraitu zuen berriro zuzendurik, irri egiten zuela
ahapean.

- Marx zaharrak dioenez... iraultzaren txalu-
pak... patroia ona behar dik... arraunlaria bizka-
rrez baitoa helburura...

Iraultzaren txalupa! Maiakovski aipatzen
zidan zakil hark!

- Horregatik hartu behar dik arraunlariak patroiaren lekua aldiari behin... lajanak!

Palada berri bat egiteko gorputza aitzinatzen zuen aldiro neukan bekoz beko bere aurpegia: bekainak zimur, sudur hegala zabal, matelezurra nabarmen, behakoa nire gorputzaren leku indefinitu batean tinkatua, munduari airea kenduz hanpatzen zuen bularra, eta tiro luzeena ekarriz kasik etzateraino urruntzen zitzaidanean kokotza atereaz egiten zuen sudurrera putz bisaian behera zetorkion izerdia kentzeko, beti honat-harat berdinean, beti hatsots berdinean. Sufri-menduaren atleta zen Engels. Usaia ukan behar du batek arraunlari izateko, leunduena izanagatik ere tibortaren igurtziak, berriren berriz, baba sortzen baitu, lehertu zartatu odoldu, zauri egin da uzten dizu eskua. Usaia, bistan da, arian lortzen ahal duzu, abdominalak hilduratzearen poderioz etorri ohi da gerriaren zalutasuna. Higuin-garriena, tematze hutsaz erdiesten ahal ez dena, erla saskian baino larriago zaudela hauspoko azken hatsa erretzeko adore hori ukaitea da, besoak karranpa eginda dauzkazularik ipurdiko zintzurra estutu eta jadanik zazpi arroa pisatzen

duen adarra behar adina sakonduz estroboari intziri sanoa eragiteko gauza izatea. Horixe da orain arraunlari ona izateko ukan behar dena, hiru milia jo batean eginda barrena kiskaltzen dizun urradura ez dela oinaze sinetsi ahal izate-raino amorratzeko ahalmena. Espaldeatzen ez dakiten Engels bezalako gobernu zakarreko menditarrak behar ditu indarketa besterik ez den egungo estropadak, halako jendea beharko du agian iraultzaren txalupak ere. Zorabiatu egiten nintzen bere afanari beha. Karnadabako etxada batzuk egin nituen, lau aparior. Higerko farola distiratsuaren azpian geunden, hogeita bi milia urrundu beharko genuen zabalerantz, jo ez gintzan.

- Ikusten bagaituzte, ardoran gabiltzala.

Baina bazterrera behatzeko kemenik gabe pasatu ginen muturretik, eta tiroka lotuko ez zitzazkigula kalkulatu nuelarik arraunean hasi nintzen neu ere, disimuluez futituta, bihotza punpaka, Engelsek tibortak niregana hurreratzan zituenero enbor banatik heldu eta «Aa-rraun!» aitzina egiten niela bulka, «Aarraun!».

- Lajanak -gure moldea imitatuz.

Nahiago zuen bere erritmoan, eta iraindua sentitu nintzen orduantxe, entrenamendu bat besterik ez zen Engelsentzako nire ihesa... txandala jantzita egona zen nire zain! Ez niola barkatuko egin nuen zin neure bizarrerako. Ordu bi eta erdiak ikusi nituen orratzen fosforoan. Ez zekien pala airoski higitzen, arraunketaren balleta hausten zuen beti, beti gibealeko erramua jotzeko irian, baina beti batera-ezin berdinean, berdin sobera luze hartuz txanpan eta zibogon, burua lepoan gordea, mokor, makur, muker, orain bezala. Trumoa urrunean. Lebatzero bat zetorren Txingudiko barran aurrera. Nolako kalipua hankoko harena lagunak sustatzeko eta patroiarri erritmoa biziartzeko! Arraunketaren zigorra zintzoki onartuz liberatu nahi zuen galeriano bat zerraman barruan. Eta branka Bidasoan gora zuzendu ordez, berriro ere, noxtera jarraitu zuen.

- Pierre Lotiren etxe azpiko horretan lehorretarako gaituk... Nahikoa ilun egiten dik hor... Harriaga bat zagok sobera arrimatu behar izan gabe.

Espainiarren atzaparretarik libro utzi nahi ninduen Engelsek, guraso. Suak hartu ninduen.

- Buelta hadi! Nik ez diat exiliatu nahi!

Utzi egin zion arraunketari. Barrura jaso zituen erramuak.

- Badakik, historia ez duk sekula espero den portura arribatzen... Marxek asko zekian itsasketaz.

Beha gelditu zitzaidan, lehen aldia zen aurpegi behatzen zidala bi ordu eta luze haietan. Irriño bat irten zitzaion, zotina.

- Asko lagundu didak, ongi portatu haiz...

«...Matxet» batez burutzea ahantzi zitzaion Maiakovskirenak ez ezik Leninenak ere desjabetzen zituen aipuen intelektuala. Lakartua zeukan ahotsa, egarriak puskatzen egon behar zuen nik bezalaxe. Horrek eragotzi zion nahi zukeen ironiazko doinua ematea. Popadan gindoazen Hendaiako kostaperantz martina baten atzetik. Ez nuen exiliatu nahi, baina ez nintzen gauza Engelsek arraunak kentzeko. Jauzi egin nuen, belaunetarik goiti hartu ninduen putzuak.

- Mantsoago itzulita ere argitu baino lehen helduko haiz. Oso ona haiz, onena haiz, Engels.

Bostekoa luzatu nuen, zor nion hala ere. Intxaur bat bezala sentitu nintzen tinkatu zida-

nean, lau milia txatxu haiek bakarrik egiteko gai izanen ez banintz moduan. Tanpez, besoari tira eta uretara egin zuen berak ere. Lehorrerantz hasi zen.

- Hi, baina... ez duk itzuli behar?

Ez zuen erantzun. Zarpatik heldu nion.

- Jakin ezak, entrenamendu moduan hartu dualako utzi diat nirekin. Ez haut sartu nahi abenturerismoan.

Sudur hegadak zabaldu zituen ezpainak estutuz, arraun eske. Askatu egin zen lepoa zakar astinduta. Min eman nahi izan nion, eta igarria zen. Ez entzuna egin zuen. Hobeto esan, merkekeria hark merezi zuena erantzun zidan jiratuta.

- Hire bila baldin badabiltza, pentsatzen ahal duk beste batzuek edukiko dugula motiborik hanka egiteko!

Harroa zela, nolana ere, koitadua.

- Etzak esan, orduan hik...

- Nik ez haut ekarri, heu etorri haiz nire txalupan!

Algara baten oihartzuna uhinez uhin.

Mozkorren arteko txo

Inor ez ginen gai izan eztulik egiteko, ez geunden ohituak hain garden. Gai tristea izaten zen, gezurren bodega.

- Ez zait batere gustatu, oso zekenak dira hauek!

Zer ari da mutil hau denok elkarri, zurturik, denok hari beha. Hangoak halakoak baldin baziren, ez zuen estreinakoa. Eta, non ote zeuden zekenak ez zirenak.

- Neuk bakarrik egin behar izan dut hemen ere lan guztia.

Mahai gainean geneuzkan garagardo hasietarik bat hartu eta St. John's-eko hotz beldurgarria irten zen.

Nahi zuena esan zezakeen, edozer irain onartuko genion. To nire ama, egik gura duana, horrelaxe ginduzkan.

Flemish Cap inguruan egonak ginen, galernaren barruan.

Portiloak lehertuak, atek eramanak, mastak etzanak, lemako gurpilik ez... baso errea ematen

zuen kubertak. Jostailu bat itsaso handitu hartan biraka, lema ezin zuzendurik. Makina-gelan sartu behar izan genuen denok, ez izoztearren. Eta hamar minuturo gizon bat kubertara, zubira igota lemaren ardatzean ipinia genuen giltza ingelesa estutzer...

«Orain nire txanda da!».

Areitiok heldu egin zion, «Ez, hi ez hoa!».

Bularrean jo zion mutilak amorratuta, eta eskaileretan goiti ezkutatu zitzaigun gazte hura, haserre. Izugarria izan zen, makinaren galapa, ontziak etzan egin behar zuela uhinek esloratik hartzen gintuztenean, mutila azaltzen ez, azaltzen ez, azaltzen ez. Itsasoak eramana izan behar zuen. Inork ez zuen hitzik atera nahi, sentinako txapetara beha geunden hamabi gizon gordin.

«Badator...!».

Malkotan zeuzkan masailak Areitiok.

Jalgia zen bezain kopetilun jaitsi zen mutila. Narruak kendu eta motorraren gainean ipini zitu-
tuen eskuak.

«Ez du inork berriz igo behar izanen. Berehala etorriko zaizkigu bila, kanadarrekin hitz egin dut».

Ez genuen galderarik egin nahi, bagenekien ez zela posible, foniarik gabe geldituak ginen.

«Eskuko ekipoa erabili dut».

Eta orduan hamabiak hari beha, barrenak barretuta.

Lehen mareajea zuen, arrabak zeuzkan gazte hark, eta gainerakook baino palakada batzuk zentzun gehiago buruan. Gezurretan ari zen, baina zeinen eder. Halakoak ezin dira ikasi, senetik atera behar ditu batek.

«Horiek denetik dakite, gaztelaniaz egin ditate, badatozela».

Inork ez zuen geroztik salbaziorik ez genuelakoa berriz aipatu, inor ez zen berriz jarri belauniko, ez zen biraorik sumatu dieselaren durundioan.

«Gure posizioa eman diet».

Eta ez zitzaigun bururatzen hark nola zekien non, ez genuen hainbeste kolpe hartzen, ez genuen hotzik, baretzen hasiak ote ziren itsasoaren hesteak ere, barrez hasi ginen, «Banoa boti-

laren baten bila» esan zuen Areitio zaharrak, patrioiak.

Kubertara irten ginen.

Ontzi osoa pintatua, kubertatik eta zubitik gelditzen zen burdina puskan, aborretik estibor, dena, blakaz eta handi, SOS. Arrabak, hura pintatzeko hotz hartan, ontzia albora erorian eta uhinak joka.

Eta debiletaren kontra lehertua foniako portatilaren zati bat.

«E, begira, hor datoz!».

Hamabi gizonen besoak Canadian Rescue Service-ko abionetari agurka.

Huracan Primerok utzi zigun ordezeko lema-gurpila, St. John's-era hartu genuen.

«A, mutila! Ez zaik ahantziko!».

«Ikusiko duk, izerdi gozotan urtuko haiz!».

«Eta garbiak direla gero, hangoak ez dituk frantsesak!».

Portura orduko mozkortuta geunden gehienok, ez ginen Spanish Seaman's Center-era joan etxeko gutunen bila, agindua genion moduan fucking egitera eraman genuen gure mutil handia lepoan hartuta Ontario Street karrikako an-

drakalara, denon artean ordaindu behar genion estreinakoa.

Eta zubitik bezain muker osteratu zenean, mututurik utzi gintuen.

Abante egin nuen zulo hartarik, tabako kez betea neukan galdara eta hotzaren masaileko bana behar nuen. Inor ez, etxeetako argiek hotzago bihurtzen zuten karrika. Espaloiairen er-tzean, makadamean, Labatt Blue hutsa. Ukondo-tik heldu zidaten.

- Money!

Muki arrastoak zeuzkan artilezko eskuzorro gorrian. «Konkorra» zen, gure aspaldiko ezagu-na, guztiz atsotua. Neukan xehe guztia eman nion, eta marmarrean gelditu zitzaidan, «Ez al daukak besterik?» egiten zidala gaztelaniaz bere txanoaren leizetik. Arropak salatzen gintuen. Eta alkohol lurrinak. Eta geu bakarrik azaltzen gine-la engoitik han, gu bezalako portugaldar gizajo-ren batzuk eta geu, armadore handiak Norvegia-ra zebiltzan bakailaoa atzematen zuten eskane-rrekin. Makurtu egin zen botila jasotzeko, eta alde egin nion. Norbait inor zen atso hura Saint Pierre-n, larderia handia zeukan bere konkorrak

gure artean, ez ginen harekin dantza egin gabe jalgiko L'Etoile-tik edo Select-etik. Tristeia izan behar zuen bakailaorik gabeko Saint Pierrek, txabola multzo bat, eskeko ere ezin. Han goian ikurrina zeukan frontoia beti hutsik.

- Hitz eginda nahi izaten dut nik.

Kamainan etzanda zegoen mutila, jantzita, eskuak burupean, sabaian itsatsia zeukan Sidney hirian begiak.

- Beharbada tarifatik kanpo zaukatek hemen hitz egitea.

Barre egin nuen, andrakaletako beterano bat bezala hitz egiten zuen, kapritxoak zeuzkala si-netsarazi nahi zidan.

- Ingelesez, ez huen askorik ulertuko...

- Zoragarria izan behar du konprenitzen ez dituzunak esanaraztea ohean daukazuari.

Hortantxe salatu zuen bere burua, portuetako lilitxoengandik sobera espero zuen gazteak.

- Portuetakoa inoiz ez duk izaten kafe kon-pletoa.

Begiak itxi zituen. Zegoenaren parekoan etzan nintzen, nirea ez zen arren. Begiak zabal-tzeke egin zuen hitz, doinuan zuen ezagun.

- Ez naiz zuekin itzuliko.

Soldata bazen zerbait, baina lana gogorra zen oso, eta gero hilabete batzuk lehorrean inora ezean.

- Hemen geldituko naiz.

Ukondoaren gainean jarri nintzen.

- Hemen?

- Ez naiz zuekin berriz itzuliko.

Ezin nion ezer erantzun, nahi zuena esaten ahal zigun, baita Areitiori ere. Esaten ahal zigun ez genekiela nabigatzen, putetan mozkortzen besterik ez genekiela, zernahi. To gure ama, eragiok hitz ingelesez, gura zuena. Mespretxatzen ninduela ari zitzaidan esaten noski. Gero, mendekatua zela iritzi niolarik, zirikatu egin nuen.

- Beldurra hartu diok?

- Bai, horixe da.

- Gaixotasunen bat sinatuko dik hemengo medikuak, esaiok zainetakoa duala.

Burua Sidneyn zeukan, jesarrita. Botak janzten hasi zen.

- Hitz egin ezak apezarekin, horrek lagunduko dik medikuarena antolatzen. Hegazkinean

eramanen haute, konpainiak pagatu behar dik.
Horrela izaten duk.

Nire kamainaren oholean ipini zuen zangoa,
bota lotzearren.

- Nasatik despedituko zaituztet, musuzapi
zuri batekin.

Eskubidea zeukan, zer duda egin, baina bare-
tuko zitzaiola pentsatu nuen. Astebeterako ge-
neukan laburrenez, ontziolako karroan sartu
behar genuen baforea.

- Ez haiz hemen geldituko, ez diat sinesten.
Moilatik jo zuen, hirira gabe, haizea popan.

- Luze samarra da esplikatzeko.

Dei egin ziguten fardo multzo baten kantoi-
tik, ahots lakarra. Hurbildu ginen. Konkorra zen,
ginebra eskaintzen zigun, dohainik, dohainik,
hotza kentzeko.

- Atzeratuak gaudek, baina orain hamar urte
atzeratuagoak geundean. Hobe ez ezagutua.
Saint Pierrera arribatzen ginen aldiro, emakume
honen bila ibiltzen gintuan. Peskak ordaindu egi-
ten zioan gure sareetan txiza egiteagatik. Kon-
korduna duk, adur ona omen zakarrek.

Taberna txipi batera eramán ninduen, portua lehendik ezagutuko balu bezala zebilen txotxoa zurezko etxe eta biltegi multzo haietan barrena.

- Ez duzu arrainik nahiko, ezta?

Ez zuen luze jardun, baina ingelesez egin zien. Ingelesez, eskuak erabili gabe. Su ondoan jarriko ginela adierazteko bakarrik.

- Beraz, Rescue Service-koek ez ditek gaztelaniaz jakin beharrik hirekin.

Algara egin zuen.

- Errazago sinetsiko zenuten horiek gaztelaniaz dakitelakoa, nik ingelesez baino.

Okela gisatu ilun bat ekarri zigun taberna-riak, patata kozkor handiekin inguruan.

- Berrogei urte bahitu, emakumeren bati ihes egin nahi dioala pentsatuko nian.

Ezpainak garbitzen zituela egin zuen hitz, zerbietaren ostetik, esana ezkutatzuz.

- Polita da... Ez zabilta urrun!

Gizon zahar bat jarri zitzaiguan ondoan, tabakorik ote genuen. Paketea eman nion, seiren bat ale.

- Esaiok berarendako direla denak.

Bostekoa emanda eskertu zigun, bizkar-makurkak eginez erretiratu zen barra aldera.

- Badakik hori desertzioa dela, ezta? Ezin izanen duk inon ontziratatu.

- Ardura zait!

Askoz gehiago luzatu gabe abiatu ginen gure burdina puska hondatu hartara, buruaz korazta eginda, haizean bide urratzeko. Afariak on egin zidan, gazte hark ez zuen zerikusirik gure ontzietan zebiltzan eskifaiekin, denok gara hobeak lehorrean, baina zerikusirik ez. Hondoratze handi bateko naufrago bakarra, halako zerbait, niri isilekoak esaten. Argia ageri zen portiloetan.

- Irten baino lehen, ekar ezazue konkorra motorean txiza egin dezan.

Eskua luzatu zidan pasarelatik hogeiren bat brazatara, horiek izan ziren gure mutilaren azken hitzak.

- Ba al daukak dirurik...?

Ingelesa zekien, lehorrean gora egin zezakeen hark, guk ez bezala.

Handik hilabete eta erdira, etxerakoan, gazte kartsu haren akordua ekarri zigun asperrak. Bigarren galerna baten beldur zelako geratu omen

zela lehorrean entzun behar izan nuen, horrelakoak gara, baretu duenean inor ez gara egon «Hondora goazela!» garrasika edo «Ene alabaxoa!» zotinka.

- Desagertu zen gauean, berarekin afaldu nuen nik, nasako taberna batean.

Marinelen jangelako mahaiko hulearen zuriurdinari beha egin nuen hitz, burua jaso gabe.

- Bazekien ez ginela zubiraino igotzen giltza ingelesa estutzeko, kamaroteetan gelditzen ginela, zubirako eskalan gora egiteko beldurrak.

Suso Reynovo ezetz esaten hasi zen, behar bezala bete zuela bere txanda, baina inor ez zitzaion adostu, nabarmenagoa egin zen denon koldarkeria. Nork agindu behar zion isiltzeko, denei etorria zitzaien Susori lotako uzkeraren antzera irten zitzaion uko faltsu hura, horrelakoak gara.

Ontzia konponduta, mareajera itzuli baino lehen, Areitiok marinelaren eskasa salatu zuen St. John's-eko komisaldegian. Ongi portatu zen, ontziolan egon ginen aste osoa eduki zuen mutiak gugandik urruntzeko.

- Aurkituko ahal zuen gozo izerditzeko hiztuna!

Baina inor ez zen oroitzen Ontario Street-eko andrakalan botea zen esaldi gogoangarri hartaz, edan handia zeramaten soinean.

Egunkarietan ageri zen gizona

Zer esan zinan amak ezkondu baino lehen, gizonak ez dutela nahi izaten emaztea lotan gelditzea beraiek lanera joan behar dutenean? Ez ohera itzultzeko aginduz, irri batean baizik, bikote gazteen burlakeria gaiztoan, hala uste zuen, baina Anak masaileko bat eman zion. Bakarra, hogeita hamar urte laster. Elkarri beha gelditu ziren, zer uste duk ari zitzaion bekozko harekin emaztea. Une ederra iruditu zitzaion Laxarori, neska txipiño hura beso artean estutzeko gogo handia etorri zitzaion, jaso zituen besoak irri handiagoan, noiz ere Anak ahoa zabaldu baitzuen, bazekien horrela eskertzen al didak edo amaren esana egin banu ez nian kukurutxo bat gaztaina erdi bana janen hirekin esan behar zuela haserre, hartze on hargatik haserreago menturaz, eta bertan behera utzi zituen besoak, barkatzeko eskatzen badidan ordainekoa emanen dinat. Laneko oinetakoak lotzera makurtu

zen zainetako dardara gozoa ezkutatzearren, makurtzera egin zuen, orduan besarkatu zuen Anak gerria hartu nahirik, zango traba egin zion ahul arren egoskor, halakoa zen, eta Laxarok sukaldeko baldosaren gainean utzi zuen etzatera bere burua. Emaztearen gorputz koxkorra inoizko astunen egin zitzaion, laket izan zuen, hila iduri bere gainean umetuta, sukaldeko zoruan hondoratzen zuela haragia asaldatzen hasten zitzaion bezain, ogia txapan xigortzen ari zen bezain. Handik goiti, goizean goiz jaiki beharra izaten zuenetan, ondotik lehorreratzen zitzaion Ana ohetik, isil, ahapean egiten zion hitz semea etxean edukiko balute bezala, iratzarriko zuten beldurrak ibilarazten zituen ahapean kanila kikarra koilara kisketa, atean gelditzen zitzaion beheko tranpaletik begiak harengana jaso zitzan, emazteak ez zuen itxiko eskailerak ezkerrera egiten zuen hartan balustrako hagen artetik elkarri azkenez begi eman baino lehen, hitzik gabeko agur haren eskasean ez.

- Sentitzen diat, Laxaro. Komandantziatik abisatu zidatek.

- Niri ere deitu egin zidatek gero, ez dituk zuekin fidatzen.

- Horiek agintzen ditek hemen.

Ingeniariak hiriburuan daudelako epelean enbatak portu osoa hondatuagatik, pentsatu zuen Laxarok. Guardak ekarritako Renault 4an sartu zen, eta trenbide azpiko tunelerako bihurgunea hartu zutelarik argia ikusi zuen etxeko sukaldean, maite nauela oraindik emakume horrek.

- Aurrena atelierrera joan behar diagu, lanpara hartu behar diat.

- Nola dakik lanpararena dela?

- Ez duk ikusi, ala? Argia zagok portu osoan. Eta lanpara ez bada, ezin diat ezer egin argitu arte.

Sakela haztatu zuen, bai, hemen zauzkaat, Anak atea ixten zuen horrekin galtzen ari zen giltzen ardura, maiz gertatzen zitzaion.

- Gau ederra kontrabandorako, ezta?

Bai zera egin zuen guardak, egun argiz egiten zen whiskyarena aspaldi. Lehenengo sarreatik porturatu ziren, bagoietako biak gainez egindako kanale estuak ziren autoaren argi ahuletan. Haatik, bazirudien euria ez zela inoiz lurre-

ra iristen, haizeak zeramala airez aire zirimolan. Begitandu zituen guardak bizikletan enbatak putzura eramaten, nasatik behera jausten bata bestearen ondotik. Atelier elektrikoaren atarira heldu ziren.

- Sukaldeko fluoreszentea erre zitzaiguan atzo guri.

- Etor hadi nirekin.

Hurrenez hurren piztu ziren sabaikoak, bristada egin zuten harilkatzen ari ziren motorren kobreak.

- Zenbatekoa daukazue, berrehun eta hogeikoa edo ehun eta hogeita bostekoa?

- Ehun eta hogeita bostekoa.

Pintura grisean «Biltegia» zuriz eta eskuz idatzia zeukan atea zabaldu zuen.

- Hor, ezkerrean, kartoi urdinetan dauden horiek.

Biltegiko liburu handian «1 fluorescente 125 v. 60 w.» idatzi zuen, «vestuario taller eléctrico», eta azpian «1 Phillips halógena 220 v. 250 w. balizamiento Arando Aundi».

Kandela luze bat fluoreszentea guardaren eskuan, Adoracion Nocturna-koa izanen haiz koiperro hori.

- Mila esker, Laxaro.

Komandantziako leihoak argituak zeuden behoko solairuan, soslai bat ikusi uste izan zuen, enbarkaderora beha. Pasarela flotean edukitzen zuen gangil txipia kulunkan zerabilten uhinek, zakar jotzen zuten moilan. Badiaren erdian pailoten kanoa ageri zen, Atanasio, tuku-tuku egoskorrak salatzen zuen. Enbarkaderoko pasarela horizontalean zegoen kasik eta itsasoa txol handitua zegoela konturatu zen, egia duk, ez zagok beste aukerarik, itsasoz bakarrik ailega zitekek.

Aterpean gelditu zen guarda ere, bere atxilotua kanoan abiatuko zela ziurtatu nahirik agian, horixe bururatu zitzaion Laxarori. Aterpearen zokoenean eguneko egunkarien paketea zegoen utzia, pasaiarien txalupak goizeko lehen bidaiari «uhartea» esaten zioten portuaren beste ertzeko auzora eramateko. Egunkari bat atera zuen lotua askatu gabe, kordelaren koadrante batetik tiratuz. Lehen orrialdeko titularretan barreiatu zuen behakoa.

«Berrogei urteko exilioaren ondoren, atzo itzuli zen Euskal Herrira Juan Astigarribia buruzagi komunista historikoa. Kuban bizi izan da azkenaldian. 'Politika egitera nator' esan zigun aireportuan. Igandean hitza hartuko du Bilbaon Euskadiko Ezkerrak eginen duen mitinean».

Guardak atzera behatzeko keinua egin zion: kristal zikinen ostean Zulaikaren laguntzaileak bitxeroarekin eusten zion kanoari enbarkaderoaren kontra, zain zeukan.

- Kontuz ibili, Laxaro.

- Erne fluoreszente horrekin. Argia kenduta aldatu, aitu al duk?

Haize hura, konpresore erraldoia piztua zuen baten batek non edo non eta arropa guztietako hautsa kendu behar zuen. Buzoa itsaspean zen eskua pasarelako sokaren eske, hura utzi gabe egin zuen gangilerainokoa. Hiru bat metro izan ziren pasarelaren kabutik kanoaren kareleraino, baina ez zituen zuzen eman ahal izan, halaxe zabu marinel finlandiarrek ilunabarrean.

- Egunon!

- Argitutakoan.

Ez zuen ezagutzen, laguntzaile berria zen. Kabina barruan zegoen Zulaika, abante agintzen laurehun zaldiei lau nudotan, astiro, indarka ahuldu gabe, palanka slow jarrita izotzezko itsasoan brankatu behar balute bezala.

- Nolako gaua! Zergatik ez dituk komandantziakoak berak ateratzen bokaleraino?

- Ontzi handiegiak zauzkatek, Zulaika, bada-kik hondoa joko luketela harkaitzetan.

- Mareajea gora daukagula? Ezta atoiontzi handiak ere!

Erruki zituen tabernako lagunak gero, entzun beharko zuten armadako jendearen kakalarriaz.

- Zenbat behar dik jaisten hasteko?

- Ordubete.

- Itzul hadi bi orduren buruan. Beharko ditiat.

Pilotuak ez zuen erantzun. Ordu estrak apuntatzeko izanen zela pentsatuko zuen agian, berdin zitzaion. Nahiago zuen ilunpetan eta baka-rrik, kanoa han inguruan zelatan eduki baino.

- Ez zagok eskubiderik, hik uste duk kapitain batek ontzia bokalean sartuko lukeela galerna honekin? Inor baldin badabil inguruetan gau honetan, lau bat miliatara geldituko duk lasai

kapan kostari txopa emanda, baretu arte. Inor ez duk arrimatuko harkaitzotara!

- Horregatik, posizio argiak behar ditzitek.

- Isilik egon hadi, nahikoa dik Guardaplatako farolarekin, ez zagok ilargirik ez gurmarik, hama-bost miliatara ikusten duk hori, nor galduko duk.

- Aginduak dituk, gu isilik.

- Isilik? Ez luzerako. Sardinak beste aldetik erre behar dik laster!

- Ba ote?

- Franco gabe, horiek ez dituk ezer.

Bokalera buruz jarriak ziren, handiagotu egin ziren kordokaldiak. Atlantikoko ur guztia Mediterraneo txipi hartan sartu nahirik. Karrusel bateko behorak putingoka pabetan lotutako potinak batelak txalupak txanelak txintxorroak.

- Atxamarta hor nonbait edukiko duzue noski?

- Ez, hi, Laxaro, ezin diagu lotu, barraren kontra eramanen gaitiztek bagek, ez diat utziko txikota ematen. Barraren gainean jarriko diat amura, ikusiko duk.

- Isilik egon hadi, Zulaika, ez duk lotzeko, lajanak.

Laguntzailea irten egin zen, murrungari. Itzuli zelarik, segundo batzuk, blai eginda zegoen. Panelen gainean bota zuen, Zulaikaren oinetara.

- Hasi hadi korapilo dobleak egiten metroko tartean.

Leloturik geratu zitzaion beha. Zulaikak irartzarri zuen.

- Ez al duk entzun?

Pilotuaren ondora zutitu zen Laxaro. Telefonoz esan zioten moduan, ezker aldeko seinale berdea besterik ez zen ikusten ahal, lo zegoen Arando Aundikoa.

- Gilaz jotzen ez badugu barra hori.

- Lasai, abaorreko argitik ehun brazatara zagok, parean.

- Nik adinako bista daukak!

Atxamartaren estatxa korapiloztatuari erreparatu zion, laburragoa zen orain. Lotzen ahal zuten amurako eskudelean bertan lasai samar, behar izanez gero abantada txiki batek askatze-ko beste. Alferrik zen Zulaikari ezer, bazekien.

- Esan diat.

Arando Aundiko puntan zeuden, abaor malio-bratu zuen pilotuak eta apur bateko alditxoan

kanoa trebes geratu zen algaretean bokalera libre zetozen bagetan, baina abiaduren palanka zakar erabilirik atzera eragin zion barraren abaroren bila. Arando Txikiko leinuru berdeak bere bikiaren soslaia markatzen zuen aldiro. Farola itzali haren barra portuaren eta Kantauriaren bitarte, nonbait hor. Bagek gainez egiten zioten arren, itsasgorak eragotzi egiten zien kanoaren gainera jausten, ez zeukaten aski amildurarik.

- Erokeria duk, Laxaro.
- Zahartua banago, zertarako ekarri nauk?
- Frantsesek txalekoak zauzkatek, salbagailuak lotuta ibiltzen dituk Baionako portuko pilotu guztiak.

Kabinatik irten eta eskudelari heldu zion ez-kerrarekin. Segundo batzuk egin zituen horrela, oinak iltzatu nahirik, atxamarta jaurti ezinean. Uhinek goratzen zuten aldiro, gilaz barraren ertza jota lehertu-arriskuan hondoratzen zirela iruditu zitzaion, miretsi zuen laguntzailearen indarra bitxeroa barraren kontra tinkatuta kanoak behar zuen tarte zehatz hura mantentzeko, gurpil-gomazko defentsak sobera behartu gabe. Noizbait, laguntzailearen biraoak animaturik,

atxamarta jaurti zuen farolaren eskalaren bila. Burdina hotsa entzun zuten, halakorik, tira egin zion estatxari, bai, aurrenekoan trabatu goi hartan.

- Bihar arte, txo!

Eta estiborreko karelaren gainean jarri zituen oin biak estatxaren tinkotasuna baliatuz, amurako eskudela amaitzen zen hartan. Pauso baldarra eman zuen airean, kanoa goratzen ari zelarik egin baitzuen jauzi barrarantz, eta eskuineko aldakak farolaren oinarriaren kontra hartu zuen kolpeak jakinarazi zion lehorreratua zela, hankak uretan baina barraren gainean. Beharrik, estatxa lehorra zegoen oraino. Ozta ikusi zuen bagak laguntzaileari eman zion txikotazoa, putzurakoa izan zen. Nahiz eta bitxeroa galduta, zutik ageritzen oraino Zulaikak abante guztia sartuta ziaboga zakarra egin zuenean abaorrera, hurrengo baga handia txopadan hartzeko. Kanoak laprast egin zuen amuraka harkaitzetara, ez luze, pilotuak brankaz portura zuzentzea lortu zuen barrak itsasoari ematen zion sosegua berriro baliatuz.

- Lotu ezak salbagailua gerrian, Zulaika...!

Algara egin zuen atxamartaren estatxan goititzen hasten zelarik korapiloz korapilo. Besoka igotzen zuen gorputza, pultsuan, eskuak tope batetik bestera luzatuta. Bi korapiloz behin gelditu egiten zen indar hartzeko zangoak estatxaren ardatz bihurrian gurutzatuz. Damurik botek ez zuten oinarri hartzen ahal, lerratu egiten zitzaizkion berehala. Farolaren enborra zeukan bizkarrean, eta mendebalak gordin jotzen zuen arren bokalearen beste bazterreko labarrek asko apaltzen zuten. Uhinik handienek ere ez zioten gain hartzen farolari, goitik ez zetorkion urik behintzat eta lasai antzera egin ahal izanen zuen lan. Zementuan landatuak zeuden burdinazko uztaietara iritsi zen. Estatxatik jarraitu zuen, kopeta izerditan, hirugarren mailaraino uztaien barne aldetik, nekez, zutikako tunel estu hartan. Estatxa askatu gabe, farolaren enborretik uztaietara zegoen tarteak uzten zion gehiena tolestu zuen eskuin belauna, lehen uztaiaren bila. Ez zen iritsi, eta estatxa utzita bular parean zeukan uztaietan eskegi zuen gorputza galtzarbeetarik, arnasa berdindu asmoz, botek zementuaren labarrean non atxiki bilatzen zutela. Hara beste

hori!, bokalea eginda eskuinera ostendu zitzaion kanoa, arrantzako nasan moilatuko zuen. Han zabaltzen ziren lehenik tabernak, leku egokia zoro kontuak aipatzeko.

- Nirea ttinttañorekin, otoi...!

Algara egin zuen ostera, giro zegoen han, atzean galerna joka eta ni hementxe noiz argituko. Oinek ez zuten aurkitzen non eta burdina min ematen hasia zitzaion beso zuztarretan. Eskuineko besoa luzatu zuen goragoko uztairaino gorputzaren kontra goratuz. Horrela gelditu zen puska batean, zer egin behar zuen jakinen ez balu bezala. Gero, jauzi-ordeko batean gorputz osoaren zama beso luzatuan tanpez eskegita, ezkerreko besoa goratu zuen tolesturik galtzarbean edukia zuen uztai gaineraino, ukondoa bertan tinkatuz. Arnasa hartu zuen sakon. Izerditan nagok, bizkarrakoa izerdia duk. Ezkerreko besoaren gainera zamatatu zuen gorputza, ukondoa hiru milimetroko burdinan mindu arte. Orduan, arnasa gordez, ezpainak barrura sartuta eta begiak itsuturik, pultsuan jaso zuen gorputza eskuinekoarekin, lehen egina zen gisan ezkerreko besoa bularrean barrena goitituz hurrengo mailari heldu zion

arte, zangoez ahantzita. Uztaia kokotsa parean zeukala, zangoak dantzatu zituen. Hor hagoenez! Burdinaren kolpea nabaritu zuen oin-bularrean, ez zituen belauak tolestu behar izan botek oinarri har zezaten. Farolaren enborraren kontra eman zuen bizkarra lasai, alferkeria hutsesan edo, erretzen ez zuen zigarroren bat erretzen eguteraan, esateko manera. Euria atertu zuela zirudien, uhinen bitsa izan behar zuen mahuketara aldizka etortzen ziren zipriztinak. Hurrengo uztaian zegoen atxamarta. Estatxa beharagokoan lotzen egon zen minutu batzuk, ez haizearen beldur, baldreskeriaren batean berak botatzeko arriskuagatik baizik. Bizkarra paretatik aldendu gabe igo zen, hankekin palanka egin da txandaka, gorantz lerratuz, zamarra hondatuz, besoak saihetsetara atxikita, hondo urrun batetik pusako laburretan azalera letorkeen urpekari. Azken uztaia lepoan zuelarik, farolaren enborraren amaiera atzeman zuen bizkarrean. Bularrera ekarri zituen besoak, eta ahurrak kanpo aldera zabalik zituela hasi zen bizkarra osoro paretari kendu gabe gorputza itzultzen. Eskuineko sorbaldaren kontra geratu zenean ez-

kerreko besoa angelu zuzenean eman zuen uztaitik behera, kako eginez, gorputza ahal zuen gogorren paretara zamatzuz eta, berehala, besoarekin kasik moko egiten zuela uztaiaren euskarrria ez galtzearren, ezkerreko zangoa ekarri zuen bestearen aurretik eskuinerantz. Ezin zuen, luzean gelditua zen bota burdinaren gainean, eskuinekoarekin eskuadra egiten zuela, ezkerreko eroritako T bat. Ezkerrean geratua zen eskuineko zangoari itzulerdia eginarazi zion orduan indarka, belaunak eskatzen zuen posizio naturale-ra ekarriz. Behar zuen laurdena eragin zion ezkerreari, eta hala berean egin zuen gorputzak, ezkerreko besoari uztai askatu eraginez. Bizkarrean portua zeukan orain, eta argirik ematen ez zuen farolaren gailurra begi aurrean. Ezkerrean, aitzinago, bokalearen beste bazterra markatzen zuen Arando Txikiko seinale berdea, berrogeita hamar metro gorago zegoen Senekozuloko farola handiaren azpian.

«Hi, txikitxua, zer egiten duk hor goian!».

Honetarako aldatu zitean estalkiaren itxigailua, kresalak herdoildua izanen delakoan gizon bakar batek, eta gauez, eta galernaz, inolako es-

takururik eduki ez dezan lanpara hau ez aldatzeko. Estalkiaren itxigailuaren mihia sakatu baino lehen zamarra askatu zuen lepoaldetik bularre-raino, burutik ateratzekoa egin zuen. Besoak azken uztaitik goiti luzatuta, libre gelditua zen txanoa jantzi zion farolari, eta haizeak harro ez zezan lepoari atzera eraginda tinkatu zuen, bel-lanak farolaren zementu gordinean emanik. Bot-toiak lehertzen ez baziren, babes bikaina zen. Eskuak jertsepera ekarri zituen, kolkora, lehor-tzeko. Gero ahora bildu zituen, arnaska berotu nahi izan zituen. Lehorrak zauzkaat behintzat, eta has gaitzen lanean. Atera zuen mahukatik eskuineko besoa ezkerrekin muturrari eusten ziola, sartu zuen sakelan, lanpararen kaxa esku-ratu zuen galtzen sakonduretan, egin diat orain ere, ongi dagoen probatu gabe etorri nauk. Zaila zen horratio lanpara haiek akastuak egotea, ale-manak ziren. Ezkerrekoarekin eutsi zion eskuineko besoa mahukan sartzen zuen bitartean, eta haizearen hotzak adierazi zionean eskua mahukatik jalgia zela, kartoi gogorreko kutxatxo hura zabaltzen saiatu zen. Birao zabar bat bota zion bere buruari, alkandoraren sakelan gorde zuen

kutxatxoa eta farolaren gailurra haztatu zuen, irekigailuaren bila. Sakatu zuen aluminiozko mihia, bere aldera erakarriz zabaldu zuen estalkia. Zamarrak osatzen zuen toldo tinkatuak berak eutsi zion zabalik leihotxoari. Eskuei azken arnasak bota, bata bestearekin igurtzi eta lanpararen bila abiatu zituelarik, tentuz, goialdetik, trumoiak jo zuen mendi ostean. Erraz askatu zuen bonbilla zaharra, eskuetan erabili zuen, hementxe, kristalaren hanpadura hau, xahartu egin haiz. Ahora ekarri zuen, hortzartean jarri zuen kaskilotik. Kutxatxoa hartu zuen atzera, ireki zuen alde bietarik, ezkerreko atzamar arinarekin bultzatuz atera zuen lanpara zetzan ohea. Hauek alemanak dituk, pizten ez bada matxura larriren bat zaukaagu linean. Inoiz baino maitasun handiagoarekin hartu zuen kristal hura. Haizeak puztu egiten zuen zamarra, nekaturia zeukan lepoa indarka. Begiak itsutu zituen.

«Hi, txikitxua, zer egiten duk hor goian!».

Aurrenekoan sartu zen kaskiloa harian, aduroneko eguna gau hau. Lau itzuli eman zizkion, toperaino. Segundo batzuk baino ez zituen behar izan beroa atzamarretan nabaritzeko. Biraoka

ospatu zuen, marmar gozoan. Begiak zabaldu gabe libratu zuen estalkia zamarraren trabatik, bonbilla ipinia zuen arta bertsuarekin ixteko. Ahoan zeukana berriaren kutxa hutsean gorde zuen, eta kutxa galtzetako sakela luzean. Arrunt nekatua zen, eta bustirik zeudela ari ziren oinak, urratuak zeudela belaunak. Makurtu zuen lepoa haizeak txanoa aska zezan, baina ez zuen guztiz altxatzen nonbait, ezin zuen zamarra gerrira jaitsi. Besoak minberatuak zeuzkan zeharo, txanoa libratzeko altxatu zituenean ohartu zen. KokospEAN lotutakoan eskuak farolaren enborrean jarrita ekarri zuen bizkarra uztaien kontra, begiak argira emateko. Burua makur zeukala zabaldu zituen. Bost segundoro, bristada gorri birena nahasten zuen urak hamabost metro beherago.

«Hi, txikitxua, zer egiten duk hor goian!».

Uste zuena baino gorago dago, atzera egin du, beldur.

«Jaitsi hadi hortik!».

Igo bai, egin diat...

Brankako txapitelaren goian gelditu da, nola ezean, itsasoaren hondoraino doazela diruditen burdinazko uztaiei beha, zorabioa.

«Horrela ez, horrela ez, buelta emantzak!».

Zarpail hark kubertan laga zuen mailua, «Begirazak!» esan zion, eta zeruari bizkar emanik goialdeko heldutokietan atzapartu zituen eskuak aurrena, gero hanka luzatu zuen lehen mailaren bila.

«Horrela jaitsi behar duk beti, marinela horrela ibiltzen dituk. Bestela muturrez aurrera eroriko haiz».

Eta beha gelditu zitzaion, esana ongi egiten zuenetz.

Hobe zen behera ez behatzea, hori bazekien berak zarpail hark esan behar izan gabe, zangoak bila zezala lehen maila. Herdoilaren pikorrak blakaren geruza lehertzen, portilo zapartatuak, sopletearen pindarra ontziaren hesteetan. Eta behean hautsa eta ilunpea, besterik ez, ontzia desarmatzen ari diren dozenaka mailuek joka ekin diotelarik berriz: minutu erdiz, eskalan behera zetorren umeari beha gelditu dira langile guztiak.

«Zenbat urte dituk?».

«Hamalau!».

«Hamalau, e? Eta zergatik ez hamazazpi?».

Hamalau urte dituela errepikatu du umeak bekozko.

«Ba hamalau urteko bizarra izan arren, ez diat nahi han goian ibiltzea».

Hori esana zion amak, kontuz ibiltzeko esan behar ote zioten lanean. Ez zuen merezi deus erantzutea.

«Eta behean ere ez, txafaren bat jausi litekek buru gainera. Hik egin behar duana duk kamaroteetako lana. Hartu mailua eta turnabisa, hoa kamaroteetara eta hasi hadi eskutokiak eta latoizkoak diren guztiak askatzen».

Oihu zakarra egin du gizon argalak, *Angelita Kastoriadis* ontzia pikatzen ari den kuadrilaburuak «Nork utzi du hori horrela!», lasterka abiatu da lurrean piztuta utzia zegoen sopleteraino.

«Hi!».

Berari zen, hurbiltzeko, eskuarekin.

«Ba al dakik hau itzaltzen?».

Eta zer zen azetilenoa irakatsi zion, zer zen oxigenoa, zein zen lehenik itxi behar zen balbula, nola hustu behar ziren hodiak gero.

«Ez behatu inoiz sopletearen garrari. Begiaren mimikoa erretzen du».

Bihurkina ezin duenean kanporago, edo herdoilak turnabisa ahokatzen eragozten duenean, turnabisa bera zintzel ipini eta mailuka apurtzen du. Lan polita duk metal distiratsu hauek denak askatzea. Luze jardun behar izan du horrela, go-setua dago.

«Ez duk ezer ekarri bazkaritarako?».

«Etxera noa».

«Esaiok amari bihartik aurrera gurekin bazkalduko duala, gizonak bezala. Eta patroiak pagatzen digula!».

Patroia langileria Errusia sindikatua langileen errepublika trahitua maitasun librea greba iraultza, soplete bat lurrean piztuta ikusten zuen guztietan koleratu egiten zen Juan buruzagiaren ahotik sortzen ziren hitzak, bazkaritan. Sopleteak bezain ebakitzen zutela etxean ikasitako uste zaharren burdina herdoildua.

«Bikain, kamarada!».

Eta ez zen gutiago hanpatuko komunismoa eraikitzeko oinarri sendoren bat finkatu zuela esan izan balio ontziko kableria osoa matazatan bildua zeukan metatxoaren aitzinean. Ikasia zion ederrik, hilabetean. Bazekien zer esan nahi zuen

hitz hark, «kamarada», bazekien komunismora-ko ari zirela lanean lanari utzi ziotenean.

«Greba...!».

Anitz hamabi urte zituela abiatu zen etxetik udazkeneko egunsenti zoragarri batean opor iraultzailearen lehen egunean, portu osoa geldiarazi behar zuten. Komunismoa, mundua argituko duen farola. Gizon talde bat sumatu zuen elizako zimitorioan. Deitu egin zioten, desguazeko batzuk zeuden tartean.

«Ba al dakik irakurtzen?».

Eta eskuan jarri zioten egunkaria.

«Irakur ezak hauxe. Ozen, denok entzuteko».

Azkazalaren ilgora beltza letra xehearen erdian.

«Atzo arratsaldean gobernadore zibilak adierazi zuenez, duela hiru egun estatuan hasia den zalaparta iraultzailea probintzian zabal ez dadin, zenbait buruzagitxoren atxiloketa agindu zuen. Eguerdian, zenbait zalapartari bilduak zeuden saretegia inguratzen ari zirela, eta alto adierazteko astirik eman gabe, tiroka egin zitzaion indar publikoari. Numero bat zauritu eta ihes egitea lortu zuten. Segurutik dakigu tiro egin zutenen

artean zegoela Juan Astigarribia, buruzagi boltxebike ezaguna, esan zigun gobernadore jaunak. Zauritua dagoela uste da».

Eskerrak eman gabe kendu zioten papera.

«Ikusten? Ez dizuet gezurrik esan».

«Zauritua dagoela esan badute, hil egin dutelako da».

Horrek areago durduzatu zuen gobernadorearen ohar hartan ozenki irakurri gabe utzia zuen esaldiak baino: egia zen hiltzerainoko etsaiak zituela justiziak, aitak hil egingen zuela baserriko baratzea sozializatzen utzi baino lehen.

«Lagundu egin behar diguk, Laxaro».

Portura gabe, mendirantz abiatu ziren. Lehen muinora iritsi zirenean eguzkitan zeuden, egun bikaina zetorren.

«Hilerriko depositoan zauzkatek gorpuak».

Banandu egin ziren, ez zen komeni taldetan ibiltzea. Umea joaten ahal zen beste norbaitekin, gainerakoak banaka, hiriburuan elkartuko ziren, atelierrak mehatxatu behar zituzten. Pikatzaileetako batek hartu zuen bidaide, zazpi pausoan behin listua botatzeko ohitura zeukan. Baserri

erori baten pareta bazterrean hazitako sasia makurtu zen laguna. Pistola bat atera zuen kolkotik, egunkarian bildu zuen eta sasiarteaz ezkutatu, paretaren kontra zangoarekin zanpatuz.

«Harrapatzen banaute, badakik zer egin behar duan».

Ez, ez zekien zer egin behar zuen, hitzik ez ateratzea onena. Zapela zikin bat zeraman gizonak, atzeraka erorian, belarriak nabarmentzen zizkiola. Sopletearekin lan egiten zutenetakoa ote zen. Ihesi, pentsatu zuen, kamarada hau harrapatzen badute ihes egin beharko diat.

Gain-behera ederrean trenbiderainoko mahastiak zeuzkan baserri baten langan gelditu ziren. Txakurra etorri zitzaion, isil, buztana inarroska. «Lasai, lasai...!» hasi zitzaion soldadorea, lepoa pailakatzen ziola. Eztul eginda urrundu zitzaion oilategiko bazterrak ikertzera. Baserriko kearen ostean gurutze andana ageri zen.

«Beha ezak, Laxaro. Erail dituzten kamaradak zauzkatek hor, depositoan. Hor guardiak zaudek zelatan, hildakoetan anaia edo semea edo laguna ote daukaten ikustera joaten direnak identifikatzeko, ulertzen duk? Noski, horregatik

Joan behar duk hik, hi ez haute ezagutzen. Joan hadi eta beha ezak Juan kamarada hildakoetan dagoen. Ni hemen egonen nauk zain».

Bidezidorrera heldu zenean maldan beheara amilduta hanka egitea etorri zitzaion. Ilunaldi gogorra izan zen hura komunismoaren argitasunean. Gibelera behatu zuen, soldadoreak ezin zuen ikusi. Eskuin hartu zuen ordea, goiti, hilerriko sarrera nagusiraino. Zerk bultzatu zuen hartara, horixe galdetuko zion, ondo gerora ere, bere buruari. Ez zeukan arraposturik. Denok harrapatuko gaitiztek, denok harrapatuko gaitiztek esaten zuela ahapetik hilerrira zihoala, horixe besterik ez zekien, denok harrapatuko gaitiztek, ezin zuen burutik kendu mutuan irakurri zuen hura, «Poliziak bazekien zelula kriminal bat ari zela osatzen Molinaoko basatzen, *Angelita Kastoridis*-en desguazean, Errepublikaren aurka oldartzeko».

Apez bat irten zitzaion bidera atean sartu orduko.

«Goiztar, seme».

Egunonak eman zizkion zer edo zer esate alde, ez zekien sotanadunei hitz egiten. Komunismoan ez zen halakorik gertatuko.

«Zer duzu, inor ez da gaur hemen azaldu oraindik!».

Ez zegoen guardiarik, ez zuen ematen zegoenik. Ezkerreko etxeak izan behar zuen depositoa.

«Amak bidali nau, aita ez da etxera etorri bart».

Asaldatu egin zen apezaz.

«Zu bidali zaitu? Ezin zuen berak etorri?».

«Anai-arreba txiopiai zaintzen geratu da etxean, jauna».

«Esadazu aita».

Depositora ausartu zen apezaren atzetik. Atea zabaldu zion.

«Ama ona da zure ama. Ez beldurrik izan, seme. Jaunaren altzoan daude hauek».

Lore lurrin astun hura gelditu zitzaion akorduan betirako, loreen ezintasun betegarria zen heriotza. Loreen artean hiru gorpu manta nabarren azpian, aurpegia has, gizonezkoak. Kandela lodi bat pizturik gurutze beltzaren oinean. Lepo-

an jarri zion apezak eskua, eta on egin zion berotasunak, eztitu egin zion hesteetako oinazea, baina besterik ikusi gabe munstro haietan aita ez zegoela esatera deliberatu zenean Jainkoaren ministroak bultzada txipi bat eman zion aitzina, atzaparra zepo lepoan, hildakoen aurpegiak bertatik bertara ikustera zeraman. Bai, bai, mantek balazoak estaltzen ditiztek. Gelditu egin zen, izuturik, apezaren indarrari gogor eginez. Zokoan dauden tanga horiek odolez beteak egon behar ditek.

«Horrek...».

Makurtu egin zen, bekoz beko jarri zitzaion. Dentifriko upats batean heldu zitzaizkion hitzak.

«Aita duzu hori?».

Hildako hark euli bat zeukan begian, begi zabalduan eulia, begian.

«Ez».

Eguzkiak gozo jotzen zuen hilerriko paretan, baratzeetan, udazkenak gorrailtzen hasiak zituena hostoetan. Urruneneko mendigainak garden ageri ziren, hego haizearen lana. Ez zegoen lore lurrinik, nonbait erretzen ari ziren laharren ke sarkorrak garbitu zion barrena. Zalgurdi beltz

bat zetorren maldan astun, koroaz gainezka. Hura ere ez zen bere aita izanen. Beheko base-
rriko lehen mahats ilaran zela guardiak azaldu
ziren bidezidorrean. Bi ziren, mauserrak bizka-
rrean. Baserrira orde zurrera jarraitu zuen herri
aldera, gardien ondotik pasatuta. Kamarada
mahastian ezkutatuko zela pentsatu zuen. Lur
jotako baserrian maskuria lasaitu zuen puskaile-
tan. Hantxe zegoen pistolaren bildua. Oraindik
ez zuten Juan hil, hori zen muntakoena, komunis-
moa bizirik zegoen grebak porrot eginagatik.

Inoiz argitu behar ez zuen egun triste zeto-
rren.

Harkaitz arteko xendratik egin zion dei Zulai-
kari, eskuak hemen nago inarroska. Ez zuen
ikusirik, izorrai, nagitua zegoen beheko arroketar-
raino jaisteko, mina zeukan aldakan eta belau-
nak ahul. Ea zer egiten duan, ea nola lehorrera-
tzen haizen atxamarta berreskuratzeko. Egiten
ahal zuen, mareajea asko jaitzia zen, baretzen
hasia nabarmen eta laguntzaile ona zeukan,
eman beharra zegoen. Ez zen gelditu beha, etxe-
ra joan nahi zuen zuzenean. Ez zen izanen espe-
ro zuen adinako eguna, ez zen matxurarik ego-

nen, etxera joanen zen, oheratu egin nahi zuen, emaztearekin. Bidaiarien txalupak lehen harat-honatak zituen, plaza ondoko enbarkaderoan ikusi zuen egunkari paketea, saltzaileak oraindik jaso gabea. Batena zor zuela oroitu zen, txanpon batzuk utzi zituen gainean. Harrizko eskailera zaharren goiko mailetan jesarri zen, nasa trasa-tlantikoko enbarkaderoan zegoen oraindik txalu-pa.

Hirurogei tonako garabi flotantea zeraman atoian Facal bigarrenak ontziola aldera, bafore handiren bat ariko ziren motorizatzen. Nahiz ordu erdi luzea behar zuen zortzietarako, zama-ketak aspaldi hasiak ziren, bafore gehienen puntalak jiraka ari ziren, uretan jausten utzi gabe zekartzan haizeak lanaren zarata guztiak, txatar jausiak lokomotoraren ziztuak garabien intziria birakoan bagoien talkak enbatak gordean eduki zituen antxeten txilioak lotuan amorratzen egondako bajurakoen txanpa bokaleari brankaz.

Zulaika hantxe, arrokkak ikertzen noski.

Beharbada putzura erori naizela pentsatuko dik. Lana eginda, nolana ere.

Txalupa heldu zen, eta badiaren erditik behatuta ere ez zuen hauteman ahal izan atxamarta jasoa zuten edo ez. Esku artean ibili zuen bonbilla, kristalaren pikor hura laztantzen. Bitxia duk, argiak janzten dik. Halako burutazioa sortu zitzaion, zeinen gauzaño biluzia zen bonbilla itzali bat.

Zamarra kendu zuen lehorreratutakoan.

Eskala osorik igo gabea zeukala egin zion dei soldaduetarik batek, zu halakoa zara noski, galegoz, eta hurbiltzeko mesedez komandantziara. Atarira iritsi baino lehen irten zen komandantea, bostekoa eskainka.

- Esana zidaten nolakoa zaren. Ikusi dut ez zirela gezurretan ari.

Atelierrera abiatzeko asmoa zeukan goiz hartako aginduak ematera, baina tinkatze hark amorrarazi egin zuen, herrira abiatu zen buru makur eta madarikazioka, Tanqueray Abbot Ale Hornimans Buchanan's Royal Crown, hiriburuko lineak egokitzen zituzten bitartean portuan ikuituta zeuzkaten Londresek saldutako bi solairuko trolley zaharren artetik.

Kafe on bat zor zioten.

Moilara baino lehen zamaketariek uxuala hartzen zuten Ongi Etorri-n sartu zen. Hutsik zegoen, Etxezarretaren jarduna entzun beharko.

- Ikusi duk?

Egunkaria erakutsi zion tabernariak, politikako atalean tolestua.

- Bai...

- Berdin-berdina zagok, sudurra luzatu zaiola besterik ez.

- Atera iezadak kafe bat.

Hizketan jarraitu zuen Etxezarretak kafeterakoak egitera itzultitakoan.

- Gu hemen utzita mulata artera alde egin zian arraioak! Orain zatorrek politika egitera!

- Ni poztu egin nauk. Botaidak ttinttaño bat anixa, kamarada.

- Rona botako diat, Kubagatik.

- Kubagatik.

- Komunismoa mulatekin, gauza handia izan behar dik!

Kafea hurrupatu zuen. Horrela, eztarria erretzen zuela. Merezia zuen.

- Mundua argituko duen farola! Zenbat aldiz ez ote zuen esan, hemen bertan.

- Lanpara berria jarri zioat oraintxe, eta munduak ilunpetan segitzen dik.

Etxera jo zuelarik, maldan gora, sukaldeko argia nabaritu zuen. Eginen nitek ez dela oheratu, insolitaritatea irudituko zitzaioan, eta amonaz izan behar duela jakin duenetik ez duk gelditzen puntua egiten, ito egin behar dik haurra hainbeste txano eta galtzerdi eta eskuzorro. Gau zarratuan irtena zenean bezala piztua, diosala harre-
ra ongi etorria, hemen naukazu aiduru, atxamarta tinko baten estatxa. Ez zeukan sukaldean sartzeko asmorik, ohera nahi zuen kafe pizkortu haren beroa urdailean eta bonbillaren leuna gogoan, Anarekin ohera, emakume horrek maite naik oraindik!

Botak ezkaratzean kenduta igo zen bigarren-
neraino, zura ez zikintzeagatik. Atabala jo zuen atean atzamarrekin.

- Zer ibili haiz?

Penagarri egon behar zuen Anak horrelakorik esateko. Eta ikara aurpegi hura. Ez zuen besterik eskatu, lagundu egin zion arropak kentzen, karranpatua bezala zeukan gorputz osoa. Toaja garbi bat ekarri zion.

- Larunbatean Bilbora joanen gaitun.

- Bilbora?

- Esaion gure mutilari etortzeko.

- Bai, zera nahiko dik gurekin etorri, nondik sortu zaik.

- Datozela biak. Ez, ez berotu ezer.

- Ahaztu egin zaik Bego haurdun dagoela edo?

- Neska, ez zion kalterik egingen. Gosaldu al dun?

Ez, hori ere elkartasun eza dun, ez ditun utzi zaharrak mahai gainean dauden orratzak eta mataza. Hi nirekin gosaltzeko asmoan, eta ni tabernan.

- Jakin al litekek zer egin behar dugun Bilbon?

- Orroa fuerte, eta ukabila estutu. Mitinera joango gaitun. Izenak eman ditinat Etxezarretarenean, autobusa antolatu diton.

Eta ni tabernan gehitxokeria zen, bazekien, baina ironia horrek mingarri ekarri zion sekula atzenduko ez zitzaion lotsakizun hura, urteak ziren, semeak hemezortzi urte orduan, maitaketan gozatuak ziren eta komunera altxatu zen,

freskatu egin zen ilunpetan. Gero, gelara baino, esne hotza hartu behar zuela otu zitzaion. Abiatu zen sukaldera, ikusi zuen barnean semea non-baitetik bildua zen *El origen de la familia, la propiedad privada y el estado* zeukan *Conclusiones del Concilio Vaticano II* irrati ondoan, Anarena azalberritua, nondik atera ote zuen zabor hura, semea ikustea halako titulua eskuan, «Laxaroren semea kristau bihurtu duk!», aitari adarra jotzeko egin ez ote zuten, berariaz. Egongelaren txokoan zeukaten hanka luzeko lanpara piztu zuen. Sofan etzan eta liburua zabaldu zuen. Argitu arte gelditu zen, Ana iratzarri gabe alde egin zuen lanera. Ez zitzaion sekula atzenduko.

- Ez duk izanen... nola esan... patetiko samarra, gu han, ukabila estututa?

- Hunkigarria izanen dun.

- Zer erakutsi nahi diok hire semeari, bagarela...?

- Ez dinat ezeren eredu izan nahi, berandu samar dun.

- Baina eredu bat eman zioagu, mitinik gabe.

Bazkaritara heldu zenean, Anak ez zion hitzik egin. Trumoiaren ondotik helduko dun eguzkia,

hobe diat mutu. Igandean sobratutako arroses-
nea jaten hasi zirelarik begietara behatu zion, gi-
zonaren zabarra azaldu zion emazteak, «Ez he-
kien nola sortu zen jabego pribatua?». Ergel ez
bestea, «Ez ninan uste hain polita zenik liburu
hori! Irakurri al dun?» aitortu zuen. «Emaztea la-
rrutan erabilita gizona liburu bat irakurtzen jarri
zenean sortu zuan», eztiro garratz, gomutagarri.

- Petral horrek ez din onartzen proletargoa-
ren diktadura!

- Diskutigarria duk proletargoaren diktadura,
ez duk uste?

- Bilbora joanen gaitun, orro eder batzuk egin
behar ditinagu ukabila itsututa.

Ezin izan zuen lo hartu, sobera nekatua zen.
Hotzikara txipitan durduzatzen zen aldiro, volta-
je apaleko deskargak. Eta zerbikalak deslekuan.

- Gau txarra, ezta?

- Txarra, maitasunik gabeko gaua izaten da.

Ahalketu egin zen, aitortzaren xalotasunak
berak egiten zuen esaldia hanpatuxko, eta Anak
begiak zorrozten zituela ikusirik igarri zuen barre
eginen ziola «Koittaua» esanez edo txarto egiten
zuela malmaitatuarena, barre egiten ari zitzaion

dagoeneko. Anarena baino irri handiagoan zabaldu zituen besoak, orduan jabetu zen farolan ibili zituen lanez. Soldata igotzeko eskatu behar dinat gaur bertan! Bildu egin zituen begiak, hondora utzi zuen gorputza atelierrekoei telefonoa jo behar ziela ahantzita. Reformista zikina!, oparitu zion Anak belarrira, laztan hutsa zen haserre iduri hura. Hator hona, mulata neurea!, gainera ekarri nahi izan zuen gorputz txipia, beso artera, baina emaztea gaitzitu egin zitzaion, «Mulata?», jesarri egin zen erne ohean, muker gurako muttur, «Mulata esan duk?». Laxarok bildu egin zituen begiak osterara, ogia xigortzen ari zen sukalderen batean... masailekoa baletor!

Euskadi Etorbidea

Gure Izarra Berri ez zen oso bafore berria, baina kosta on bat zeukaten, bazuen Porto do Son-go seme isil hark aski kalipu pilotuari bezain zakar egiteko armadoreari ere, nekez onartuko zuen gure flota, zaharrean zahar zelako, hondatua egon beharraren logika. Ardura profesional horri esker harrapatu ahal izan zuen Manoel Arauxo makinistak emaztea auzoarekin ohean, bere ohean, kostak arribada agindu zuelako portutik hogei miliatara baino ez zeudela, ez zuen marea-jea egin nahi izan irratia matxuraturik. Neurri zuhurra noski, geroztik hona aztarrenik utzi gabe, alegia, inolako SOSik luzatu ahal izan gabe hondoratu diren gure herriko hiru baforeen kasu deitoragarriak ongi frogatua daukanez. Manoel Arauxok, antza, alde egiten utzi zion auzoari, ohe ondoan zeuzkan arropak eta oinetakoak batuta sexua gordeaz heriosuhar egin omen zuen gelatik hanka, emazteak «Barka iezadazu, Manoel!» erregutzen zion bitartean. Beldurrak hartuta izara ausikitzen zuenetz, damu gabeko malkotan

urtu zenetz edo burua mantapean ezkututzen zuenetz, ez genuen jakin. Marinelak labana erakutsi zuelakoa, buruberoek baino baieztatzen ez duten xehetasuna da. Labana beharrezkoa da ontzian, baina marinelak ez du soinean eramaten. Emazteak barkatzeko eskatu ziola segurtzat eman genezake bederen, ez zuen amorantearen errua egin «Behartu egin nau!» edo «Nik ez nuen nahi!» bezalako zabarkeriak asmatuz. Emakume hark bere gain hartu zuen egiten ari zenaren ondorioa, horrexegatik eskatu zion induljentzia senarrari. Baina xehetasun horiek gero jakin ziren, Manoel Arauxo amaginarrebaren etxetik itzuli zenean, zinkez zink ibili zen bere ondikotza entzun nahi zionari kontatzen. Eta badakit batzuek ondo eginarean iritzia eskaini ziotela miresmenezko bizkarrekoak ematen zizkiotela, Manoel Arauxok merkantzia ustela hornitzaileari itzultzeko egin zuen ibilaldia urte hartako eta ondoko beste aunitzeko balentriarik handiena ukan genuenez herrian: emaztea adatsetik zeramala gelditu zen tabernaurre guztietan «Beha ezazue puta hau, senarra lanera joateko zain egoten duk auzoarekin oheratzeko!» zuela anuntzio. Kontu honen

entzutea baino ez neukan nik, umea nintzeneko eskandalua da hau, baina halako higuin samin bat hartu nion Manoel Arauxori, eta ez nion espartinetara ere behatzen auzoko eskaileretan gurutzatu behar nuenetan. Emaztea begitantzen nuelarik karrikan barrena trofeo gisa biluzik, urrikalmendu handi batek hartzen ninduen, harrika eman baliote bezala. Bai, emaztea biluzik zihonan, arrain bat marinelaren eskutik dilindan. Eta Arauxok oihukatzen omen zuena erantsi morbo-soz hobetzen zen ardandegian, ile-apaindegian, saretegian, mezako irteeran. Emazteak berak despeditu zuela moilan, elkarri agur egiten ziotela jo omen zuen abaor bokalerantz *Gure Izarra Berri*-k, oheak oraino senarraren epeltasuna zeukala hartu omen zuen amorantea, marea guztietako portaera zuela huraxe, eta ez beti berarekin, nornahik botzen omen zuen aingura harenean... Marinela edana zegoela lehorreratu zirenean, eta ez daukat lanik sinesteko. Geroztik askotan madarikatu izan duela Manoel Arauxok kostak arribada agindu zuen eguna, eta nekerik gabe onartuko dut. Baina hala ere bazegoen egitate hartan krudeltasun harro bat, tronpatuaren

mindurak desenkusutzen ez zuen ardoaz barna-
goko zabarkeria anker bat, enerbatu egiten nin-
duen zehaztasun mingarri bat. Karrika betean
barrena biluzik ibiltzea bakardadearen une mi-
nena da, emazteak lekuak hustu behar izan zi-
tuen. Hain zuzen, emaztea halako gisaz erama-
teak berak frogatzen zuen trahizioaren egia eta
handia. Horren haritik, herrian hartaz komentatu
izan dena noiz edo noiz, emazteak zertan egiten
duen lan orain, edo nola bizi den, senar laidozta-
tuaren jokamoldea nolabait ere justifikatzen ahal
duten datu objektiboak baino ez dira. Bere ga-
raian ankerra eta antzegabea zirudien egitatea,
leundu egin du denborak. Nork ezagutu dio, ge-
roztik, inolako liskarrik Manoel Arauxori? Nork
esan lezake emazteak oro puta direla uste due-
nik? Arrebarenean bizi da eta ez du beste erre-
tretatuek baino haboro edaten, maite ditu ilo-
bak, lagunak hiletetara joaten da. Nork esan le-
zake nola erreakzionatuko duen batek, emanda-
ko zin intimoa profanatzearen ikusle gertatuta?
Ez ote da ohiko samarra tribunalek errugabe la-
gatzea emazte desleiala akabatu duen gizona?
Ez, inork ezin lezake, baina nik epelkeria horren

guztiaren kontra neukan arrazoi Manoel Arauxo-
ganako mespretxuan, eta esaten dudana frogatze-
ko noa orain, urteetan umotu behar izan duen
urrats, marinela emaztea herrestan eraman
zuen karrika beretik barrena gordin. Lady Godi-
va naiz, zaldiz ez joatea eta ezein zergaren aur-
kako protesta ez izatea, nire hau. Erregina bat
ageri da zuen karrika nagusian, herriko armarri-
tik jaitsitako sirena zangoduna. Biltegi nautikotik
biodendetarik garajeetarik atezain automatiko-
dun ezkaratzetarik jalgi zarete denak ateetara
leihoetara espaloira, eta honantzako norabidean
zatoztenak baztertzen baldin bazarete ez da
bide egiteagatik, ikuspuntua hartzeagatik egiten
duzue albora. Ikusgarria naiz, ez duzue uste? Irri-
ño bana, mesedez, harrika hasi baino lehen.
Eguraldi ona dugu, jendez irakiten dago egutera-
ko alde hau, hemen jesarrita hartzen dute ribei-
roa nire herritarrek, egun pekinesen eta huskyen
kakarik edukiko ez balu bezala noan espaloian.
Aitor ezazue, denok egin ohi dugu amets karrika
nagusian biluzik goazela, ni ikara hori sentitzen
ari naiz zeuen guztien gozamenerako, lotsaria-
ren ordezkaria naiz, biluzik noa gogoak eman di-

dalako, besterik gabe, ahalkearen eta fiertasunaren nahaste hordigarri batean bizi naiz, egidazue tu, otoi, edo emadazue harrika. Baina karitaterik ez, eskerrik asko, gorde ezazu hotz egiten duenerako, nola irten zaitezke beroki batekin eguzki galdatan? Ez zaude batere oker nire gordintasunak gordetzeko ekarri baldin baduzu, ez duzu ikusten ez dudala gorputza eskuekin lotsatu nahi? Ez duzu ikusten ez nauela inork heltzen adatsetik? Zergatik noan biluzik jakitearren obratu dut ametsa, burua gorarik, bularrak harro, eta ez dut komentariarik entzuten ondotik. Alta, badakit gaurgero ez dudala etxetik irteerik edukiko, nik ere alde egin beharko dudala herri zoragarri honetarik. Inork ez dit ileetarik tirako, baina nire herritar guztiek eramaneen naute arrastaka biluzik eguzki beteko espaloi madarikatu honetan aurrera beren marmar merkeek adatsetik helduta, «Beha ezazue, hori da, hori da denok probokatu nahi gaituen martiri ustekoa!». Zatareria handiena naizelako naiz ikusgarri. Biluzik noa eta zergatik noan biluzik jakin nahi zenukete. Esadazue, ergel ez besteok, zergatik noa biluzik? Emadazue apurren bat zeuen zuhurtasu-

netik! Beha ezazue hona, doan eskaintzen dizki-
zuet hazta ditzazuen, ez al da hori etorri zitzai-
zuen Manóel Arauxoren emaztea ikusi zenute-
nean, nork ez zuen komentatu gero ederra zela
puska haien dardara? Ez naiz uzkuzten, lotsaga-
be eskaintzen dizkizuet nireak. Modelo ibiltari
bat naiz, ez tratamenduak burutik eragindako
ahul mentala. Ez duzue ikusten ez dudala beha-
koa apaltzen? Nire haragia eskaintzen diet zuen
begiei, nireak zuenetan ditudala ematen. Formo-
so, atera ezak hire kamera, egiok erreportaia
emaztegai dotore honi, salduko duk kopiarik. Ez
tapa zuen haurren begiak, utz itzazue mamiotan
zorutzen! Ez al dizue lotsarik ematen jantzita ibil-
tzeak? Zuri esaten dizut, bai, hipokrita horri,
zatoz zakur ene hankartea usnatzera. Orain itzu-
liko banintz, nire ipur-masailen kulunkari beha
harrapatuko zintuzket. Frontetik natorren mili-
ziana naiz, ahortzi egin zaizue dagoeneko?
Zeuon guztion amorantea naiz, trintxeretaryk
nator zuen ama zintzoek kondenatu zuten hura
bera nator, ahortzi egin zaizue?, horizontalean
egiten omen nuelako gerra. Mesedez ama, utz
iezaiozu noizbait dietetika jakiak erosteari, irten

zaitez herritar guztien artera, ikus ezazu zeure alaba zeinen eder Euskadi Etorbidean aitzina biluzik. Aldera ezazu zure gorputza nirearekin, zure alaba naiz? Nebatxo maitea, oparitzen dizkizut nire arropa guztiak, zora zaitez haien lurrianean. Baita nire Braun depilagailu berria ere, dena zuretako, harribitxiz jantzi nahi nauten zu baino nerabe olinpikoagoz betea dago herria. Udaltzainak ezkutatu egin dira, ez dute emazte biluzi bat atxilotu nahi, halakorik, kuku eginen lieke oihu ikusleriak. Arraunlari izandakook, ez al da egia outrigger bat bezain liraina naizela? Ezkerreko zinegotziok, ez duzue uste mozio bat naizela? Emazte bananduok, zeren zain zaudete neure protestan bat egiteko? Aita, oraindik ez dizute gaztigatu? Soziedadera eraman ote zaituzte lagunek inozomentean, jakin ez dezazun zure alaba biluzik doala eguerdi zuritan herriko karrika nagusian barrena? Damu dira gutuna postan utzi dutenak, kontu bitxi bat lukete orain Galizia-ko ahaideei kontatzeko. Eta ez dirudi edana dagoenik. Baina ez al da halakoren alaba? Ez, orain farmakoekin zabartzen dira. Bera da, bai, ni naiz, ez nauzue ezagutzen ala? Atelier guztietako ta-

killia guztietako egutegi guztietako titiduna naiz, itsaso guztietako bafore guztietako kamarote guztietako amabirjina linburra naiz, beldurra ematen dizue larrutan nirekin? A, nola maite dudan herri hau! Nola maite zaituztedan! Lasai, lasai, jar zaitezte ilaran, nekagaitza naiz, denendako egonen da, bete itzazue zuen godaletak nire elderraz. Bekoz beko gelditu zait. Begietara behatzen dit nire gorputza onartzeko gai ez baltz bezala. Kokotsa dardara batean dauka, hizketan hasi behar duela dirudienean zintzur sagarra baino ez zaio mugitu. Gibeleratu da, behaztopa egin du, ihesari eman dio. Emazte biluzia naiz, tu egin behar diot biluzik herritar guztien agerian, Euskadi Etorbidean, berak adatsetik helduta ibili ninduen karrika berean, lekuko berdinen aitzinean, horregatik doa ihesi, emazte biluziaren ihesi, irten ahal izanen ez den eldarnio honetan sartzen dela. Ihesian bizi beharko du nik biluzik bezala. Orain badakit zergatik jalgiko naitzen egun kalera.

Francisco Franco gure herrian

Egon zara inoiz urte zaharrez gure herrian? Herri guztietan bezala zure herrian ere, esanen didazu, abenduko azken egunak gauerdia eta bere hamabi ezkilak ekartzen dituelarik: bolanderak, suzko erroberak, Japoniako bonbak, hiru buruko txapliguak, umeak elkarri petardoak jaurtita, ehiztariak leihoetarik zerurantz kanoi bikoarekin... Bai, hala da hemen ere, bozkario programatuaren herdoila, baina inoiz egona ez bazara gure herrian urte zaharrez, zatoz hurrengoan, aurten bertan, har ezazu oinez kai zaharretik aitzina, jesar zaitez putzuari buruz arrainaren deskargan erabiltzen diren zurezko eskorga zahar horietarik batean, edo, marinelago nahi baldin baduzu, guk bita esaten diogun behialako Bilboko Euskalduna ontziolan fundituriko burdina puska gotorrean, mutiloian, eta beha, eta entzun. Ez duzu halakorik beste inon ezagutuko. Gauerdia jotzen hasirik elizako ezkilan, eta lehe-

nagoztik ere, etxeko artilleriaren azantza nagusituko da, baina minutu eskas baten buruan gero eta bakanagoak eginen dira leherketak, xahartuko dira, nolabait esatearren, pindarrak eta txinpartak, eta orduan ikusi ahal izanen duzu odol tanta bat, menturaz bi, goiko ilunpetik zuregana izarniatzen, baratxe amiltzen, hondora doan urte zaharraren SOS deia, eta beharbada pentsatuko duzu, halako maleruskerietara emana bazara bederen, zeure garrasiaren irudia dela hura, bakardadea urratu nahi duen zeure malko gorria, zu, izan ere, naufrago bat zarelako. Zauri ez baina urradura hari beha, artean nabaritua ez zinen marruma gozo eta hunkigarriak bilduko zaitu, bitetan estatxa emanda dauden arrantzako kabotajeko zamako trasatlantiko guztien ulu anitz eta bateratuak, samin, zulakor, gure portua inguratzen duten mendietan durundiozko oihartzun durduzagarri eginik. Sokorriko bengalak amatatu eginen dira uretara baino lehen, eta edertasun mingots horretaz hobeki gozatzeko begiak bildu ez izanagatik iluntasunik trinkoenean geldituko zara, liluramenduzko hutsean. Portuko ontzi guztien tutuak tantra askatzailean

ozenduko dira orduan zure barnean, eta apika oldar poetikoetan lerratze zalea ez zaren arren, munduko ontzi guztiek adio ankerra egiten dioten uhartetar bakartia iduriko zenuke. Zu, izan ere, arrotz bat bizi den uhartea zarelako. Orduan konprenituko duzu gau horretan baforeen tutuen marrua ez dela datorrenari eginiko diosala, galdu denari zor zaion dolua baizik. Edo ez duzu deus konprenituko deus pentsatuko, gogoia hutsik geldituko zara, tutuen hots tristeak lehenik eta tutuen isiltasun tristeagoak ondotik murgilduko zaituzten fuel, minio, ustel edo kresaltasun sakonean zorabiatua, inor bizi ez den uharte bilakaturik. Maximamendu gaitza duzu itsasontzien lantua gauaren erdian.

Halako hotzikara eztiak ezagutuko dituzu gure herrian, urte zaharrez.

Uda minean eta eguerdiz egin nahi izan zuten behin urte zaharrekoa gure herrian. Antzinako bertsolariek kantatzen zuten moduan hogeigarren sigluak berrogei zituela, gaineratuaz dozena, Francisco Franco ailegatu zen gure portura. Entzuna edukiko duzu noski izen hori, Francisco Franco, komunismoaren lehen mendera-

tzailea, Espainia handiaren sortzailea, euskaldunen amets zoroak betirako zapuztu nahi izan zituen Kaudilloa, Generalisimoa. Bada hura eta bera heldu zen abuztuak hamabi zituela, prezisamentean, urte zaharrear ez beste noiznahi ere beti ikusgarri usnagarri entzungarri duzun gure herrira. Abuztu oro bezala, Donostiara etorria zen udako egonalditxo egitera, eta Kantauria bare zegoen guztietan egin ohi zuenez, Orioko marinelek pilotatzen zuten *Azor* izeneko yate ospetsuan egin zuen sarrera. Lehorreratu zelarik, abuztu oro bezala, harrera ezin beroagoa egin zioten donostiarrek, Askatzaileak iragan behar zuen karriketako espaloiak ikuslez beteak zeuden eta bezperan ezarri megafoniatik «Franco! Franco! Franco!» errepikatzen zen arren, donostiarrek Francori eta Espainiari eginiko bibak eta emandako txaloak gortzekoak izan ziren, zorramena. Bai, igarri diozu ironiaz ari naizela, garaiko prentsaren titularrak erakusten ariko baintz bezala. Baina ikusiko duzu baduela bestelako zeregin bat titularren kontu honek, eta funtsezkoa esanen nuke, kontatu nahi dizudan honetan. Hori hilaren zortzian izan zen. Bedera-

tzian, Eva Duarteren aldeko elizkizunak egin ziren katedralean, baina atzerri ministroa besterik ez zen azaldu autoritateen lerroetan. Hala zen, bai, Eva Duarte hori, Argentinako lehendakari Juan Domingo Peronen emaztea, Evita ospe handikoa. Peron ere Donostian egurastuko zen udan, gero, derrokatuta erbestera jo zuenean, Maria Cristina hotelean egoten zen ostatur, eta bertan botoitxu ibili zen Txuma nire lagunari milako bat eman zion behin, gelara whisky botila eramane behar izan zion batean euskaraz zekienetz galdeturik baietz, «Gora Euskadi askatuta!» esan ziolako. Eta Txumak gogait eragiteraino errepikatzen zigun «Bravo por el vasquito!» egin zuela algara Peronek, eta bere morroiei agindu ziela emateko mutikoari eskupeko gizen bat, hala esan omen zuen, «gordo». Jakin ezazu nik sinetsi egiten diodala, batetik Txuma ongi eza gutzen dudalako, eta bestetik Eva Duarte euskal jatorrikoa zelako, Pinochet bezala, Ugarte bigarrenenez berau, eta euskaldunon harrokeria belau-naldiz belaunaldi eteten ez den kaltea delako, ingurukoak ere kutsatzen dituen, endemas Eva moduko emazteki batengandik hartzen denean.

Idatzi behar dut halako batean Txumaren ipuin hori, ez sinestekoak gertatu zitzaizkion uda hartan hiriburuko hotel nagusian.

Orain kontatzen ari naizenera itzuliz, nik esanen nuke Eva Duarteren elizkizunetan Franco azaldu ez baldin bazen diplomaziaren arauak hartara behartzen zutelako izanen zela kausa, badakizu Franco ez zela meza nagusiak erraz huts egiten zituen epela, ospetsuak ziren haren paliopeko sartzeak Salve izeneko elizkizunera, apez eta kristau ez-frankisten eskandalagarri. Gero, hilaren hamabian, gure herrira heldu zenean, banderaz eskuadraz musikaz errezibitu zuen batailoia aldamenean zeukan aiduru Font i Andreu probintziako apezpikua kapaz kapeluz makuluz.

Huskeria dela Francisco Franco gure herrian egona? Ez pentsa, ez dute beste hainbeste esaten ahal Euskal Herriko bazter anitzek. Gure herrian egon zen biharamunean Hernaniko Orbe gozo lantegiko metalginek hirurogei metro luze zen tximinia jasotzen amaitu zuten, laurogeita hamar egunetan izerditu ondoren eta milioi erdi adreilu erabilita. Uste zuten record hura Franco-

ren begikoa izanen zela, eta hantxe azalduko zitzaiela pipari bezala tximiniari lehen kea eragiteko. Baina Generalisimoa ez zen Hernanira inoiz ailegatu, hernaniarrak ez ziren gurekin joan hurrengo asteburuan hiriburuko zinema aretoetara trumilka, denok gure auzune berria eta batzuk bere burua ikusteko Nodo albistegian. Han ageritzen zen Francisco Franco almirantzez, mikro baten aitzinean mintzo, paperik gabe, esatariak esaten zizkigunak esaten:

«Hitzek adieraz dezaketena baino gorakiago mintzo dira etxeok, gure erregimenak arrantzaleenganako duen maitasunaz».

Espanian Erregimen Nazionala ezarri zen arte, nazioko zokorik txiroenak arrantzaleen bizilekuak omen ziren. Itsasoko arriskueta bizi ziren milioi bat lagun horiek ez zeukaten, lehorreratutakoan, aterpetuko zituen su-bazter gozirik inon. Hori Francok esan zuen, eta bazegoen egirik gezur hartan, gure herrikoak behintzat beste diktaduran, Primo de Riverarenean armadoreek berek merke jaso eta garesti saldutako etxe estu, zikin eta umeletan bizi ziren, honek argituko dizu zergatik ezin giro patriotikoagoa

egon zen egun hartan gure herrian: errenta merkeko pare bat ziento etxe, gaineratuaz dozena, etorria zen mustera Generalisimoa. Langileen aldeko diskurtsoa amaitu zuelarik, eta ondoko esku zarta luzearen ostean, Estrada almiranteak, Itsas Institutu Sozialeko lehendakari-delegatu gisa, Askatzailearen arrantzarako zaletasunaz jardun zuen, eta etxadiaren eraikuntzaz.

Ageitos, Barral, Castro, Docampo, Errondosoro, Freire, Gabino, Maneiro, Narbarte, Olabeaga, Pousada, Prego, Rua, Taboada, Tolosa, Vazquez, Zabala... herriko alkateak familia izendatu ahala, emakumeak mahaira hurbiltzen dira Francisco Francoren beraren eskutik etxearen errenta-kontratua eta giltza hartzeko, haurra besoetan dutela batzuk. Gizonezkorik ez, han ez zen uniforme gabeko galtzadunik ageri. Eta Francisco Francok burua laztantzen die umetxoei, nola duten izena galdetuz. Aitona izan berria da, asko maite ditu haurrak, zinemara joaten zirenek ikusi ahal izan zuten haren poza, emazteak, doña Carmen Polok, biloba jaio berria besoetan hartuta erakusten zion hartan.

«Viva Franco!».

Orduan, abuztuko eguzkiak sapa kiskalgarrian jotzen zuela, soldaduek ekin zioten himno nazionalaren metalei gain hartzen ziela, halako hots lazgarri bat heldu zen beheko kaitik, luze, atunketari eta lebatzero guztiak tutu joka hasi baitziren, orain ere adio egiten, urte zaharra eta gauerdi balitz bezala, Francisco Franco bazihoalako, bai baitzituen beste zeregin batzuk, portuko jangela handian langileen artean gordea zioten lekuan lan publikoetako ministroak, Vallellanoko kondeak, bazkaldu zuen haren ordean, Espainiaren mailako nazio handi baten gobernatzea ez duzu jostaketa. Beste eginkizun batzuetara alde egin zigun diktadoreak, eta Francok bazkari hura huts egin izanak arazo teologiko larria ekarri zion don Serapiori. Baina hori aurrerago argituko dizu apezak berak.

Horrelakoak ikusi eta entzunen dituzu, beraz, espantu eta laudorio gehiagorekin, Francisco Franco gure herrian ageri den albiste dokumentala ikusteko parada baldin badaukazu. Ikusiko duzu arrantzaleen emazteen poza, ikusiko duzu ume bat Espainiako bandera inarrostean, ikusiko duzu apezpikua etxeak bedeinkatzen don Sera-

pio ez den apez batek lagunduta, ikusiko duzu bajurako flota osoa nasan lotua gallardetez eta festako banderez apainduta, ikusiko dituzu baforeen tximinia ondoko tutuak lurrin jaulkika, ikusiko duzu Franco badoala bere auto beltzean... Baina ikusiko ez duzuna da Franco nola iritsi zen gurera.

- Autoz heldu zen, eta ez al zaizu bitxia egiten Franco, udan beti almirante jantzian ibiltzen zen hura, lehorrez etortzea portu batera?

Don Serapio oso apez berezia izan zen, sermoi sutsuak egiten zituen aldian behin arrantza-leei soldata duina eman nahi ez zieten armadoreen aurka, gero, lapur haiek bazkaritara gomitzen zutenean, eta zalea zen, bekatu larri hura laguntza ekonomiko politen truke barkatu ahal izateko. Zerga haiei esker dantza musika euskara ikastaroak antolatu zituen, gazte langile katolikoek batzordea sortu zuen, mendizale taldea bildu zuen, gobernadoreak debekatu zion aldikari bat abiatu zuen, abesbatza zuzendu zuen, zinema aretoa zabaldu zuen, eta festa estropada mendiko irteera karroza erakuste ontzi berrien itsasoratze, herriko gertatu nagusi guztiak filma-

tu zituen kordea emanda zebilen 16 mm-ko Boillieu kamerarekin, ni ere filmatu ninduen 1960ko haurren danborradan, hantxe ageri naiz, auskalo zergatik, kopetilun. Ez da harritzekoa, beraz, handik hamar urtera arrantzale auzoko eliza xume hura parrokia izendatu zutenean katoliko zintzoenek ere hartu zuten laidoaren handia don Serapio erretore jarri ez zutelako. Asaldatu egin ziren, boikota egin zieten elizkizunei, mehatxatu egin zuten apezpikuak izendatu erretore berria, gutik egin zuen irauli ez bazuten apezpikuaren beraren autoa bisita pastoralean azaldu zelarik. Apezpikuak *Entredicho* izeneko zigorra ezarri zion auzoari, eliza prezintatuz, apezari ez auzoan ez beste inon meza eta elizakoak ematea debekatuz, salbu eta hiltzeko zorian zeudenei, eta parrokiari lotuak zeuden jarduera guztiak bertan behera utzaraziz. Ez duzu jakinen noski *Entredicho* hori XVI. mendean geroztik probintzian indarrean jartzen zen lehen aldia genuela, don Serapiok esanda dakit nik, erdi aroko zigor eklesiastiko berezia zen, eta hartaz gure herria «degradatua, bortitza, zabarra, moldakaitza, kristau izenaren gauza-eza» deklaratu zuten, kontatu

behar ditut noizbait don Serapioren balentriak, badago hor ipuin eder baterako gaia. Anartean jakin ezazu gure herriko apeza izan zena, egun arreba gazteagana Arrasaten erretiratuta bere memoriak azken modeloko Macintosh batean orrazten eta QuarkXPress programan editatzen ari dena, ez zela egon Francoren ongi-etorrian, adierazia dizut arestian, Apezpikuaren ondoan egon behar zukeen arren, eta berak ere ez dakiela zergatik etorri zen Francisco Franco autoz, hainbat izurde harrapatua zen *Azor* yatean edo hari eskolta ematen zion *Hernán Cortés* destroierrean etorri ordez.

- Franco heldu baino ordu erdi lehenago zeuden gure herriko karrika nagusiko espaloi biak jendez gainezka.

Horregatik heldu zen Francisco Franco bidez gurera, iragaten zen bazterretan «Hara, hor doa gure Kaudilloa!» esan zezaten, bere presentziaren ohorea eman nahi zion errebal xume osoari, edo beharbada, zu ere irakurria egonen zara horrelakorik, diktadore guztiek «oldean murgildu» behar omen dutelako noizetik noizerat. Idurika ezazu Francisco Franco egun Euskadi Etorbidea

baina orduan Avenida del Generalísimo zen horretan barrena bere auto agerikoan zutik eskuaz agur egiten duela batera eta bestera, herritarren oihuek, megafoniaren ozenari gain harturik hemen ere, sukar patriotiko betean biltzen dutela. Maximamendu gaitza izan behar du.

- Ba Francoren autoa heldu zelarik motoristen artean, espaloietan zegoen jende guztiak, herriko gizonezko guztiek, buelta erdia eman zuten. Halaxe sartu zen han Francisco Franco, herriak bizkarra ematen ziola.

Ez dut frogatu ahal izan, mende erdi geroago jendea ez da oroitzen, edo hala esaten didate galdetzen diedan guztiek. «Ni ez nengoen hemen, atunetan genbiltzan!» esaten didate, eta flota etorrarazi zutela entzuna daukadala komentatzen dudanean «A, bai, egia da...! Baina egun hartan familia hartuta Igeldora joan ginen, umeez funikularrean ibili nahi zuten eta aprobe txatu egin genuen, ze nik Franco, badakizu...» asmatzen dizute bere ministroak ez baina Franco bera gizon ona zela defendatzen zutenek. Franco zetorrelako desertatu omen zuten herri honetan espaloiak mukuru ageri ziren, beraz,

Franco begi puntan ikus nahi ez zuen apezaren hitzetan... Zinemazale baten deskripzioa egiten zait, eta hau don Serapioren alde, ez dut uste ezein filmetan ikusia dudarik, bere talentu plastikoari ematen diot, berak filmatu nahi izanen zukeen planoak dela hartzen diot tankera.

«Badatorrela, badatorrela!».

Egizu kontu, Franco murgiltze populistaren erdian, eta autoak aitzina egin ahala populuak, Hollywoodeko estrak balira bezain itzulerdi sinkronizatuan, «Orain!», bizkarra erakusten diotela ongi-etorri moduan...! Eta ondotik non ikusten dugun, goranzko panoramika batez, etxeetako leiho guztiak itxi egiten direla hurrenez hurren, harik eta kamera filmatzen ari den leihoko pertsonak ere, ukoz, tanpez, amorruez, bizkarra ematen dion arte, irudia bera beltzean urteko...! Halakoak amesten ditu oraindik ere don Serapiok gure herri xehearendako. Euskadiko Filmmategiari eman zion aspaldi bere artxibo osoa, baina han ez da halakorik ageri, ez da Francisco Franco gure herrian egon zeneko plano bakarra ere ikusten, eta apez zahar honen makurtasun antifrankista ezagututa, oso logikoa da bere ka-

meraren duin ez hartzea, zeluloide metro erdia gastatu nahi ez izatea haren filmatzen. Eta frogarik ezaz, ez diot sinesten, Nodo albistegi ofizialean ere Francoren sarrera filmatu gabe gelditu izana nahikoa froga izan litekeen arren. Orain udalak oroigarri gisa herritarrei oparitu dien bideoan, eskuratuko dizut, ikusten ahal da Franco gurera heldu zeneko bibak txaloak musikak ofean daudela ezarriak, eta dena plano hurbiletan hartua, zinez karrketan inor egon ez balitz bezala edo, zuzenxeago esateko, espaloietan ikusi zena ikustea komeniko ez balitz bezala... Ez, garaiko prentsan ere ez da sarrerako argazkirik ageri. Horren guztiaren jakinaren gainean osatu duela bere fikzioa gure erretore frustratuak, esanen nizuke nik.

Francisco Franco etxadia Francisco Francok mustu zuela zioen plakaren ordeztikako zabarkeria urbanistikoek bizitegi jatorraren eredu bihurtu duten arrantzale txiroen auzune hartan bertan, arrantza-eskola politeknikoaren gibelean dagoen txoko polit batean, Castelao idazle galegoaren oroitarria dago orain, euskarazko eta galegozko hitzekin, «Abertzale gailegu

ta Euskadiko aldeztaille handiari», eta erdian, «Alfonso R. Castelao» Castelaok berak molde gaelikoz asmaturiko karaktere galegoetan, «Bere jaiotzeko mendemugan 1886-1986». Esana dizut, urte zaharrear ez ezik edonoiz dela bisitagarria gure herria: urtero, letra galegoen karietarat, lore eskaintza egiten zaio Castelaori txoko honetan maiatzeko azken igandean. Eta gero ribeiroa banatzen dugu, eta olagarroa eskaintzen dugu, galegoek bakarrik prestatzen daiten dastamenari gozo-mina eta hortzari sendobera zaion olagarro bikain hori, Breoganen aberioria kantatzen ez dutenendako ere urririk eta ausarki. Soldadu konpainia batek ez baina *Trisquele* dantza taldeko gaiteroek Galiziako himnoa jotzen dutelarik, nazio hartako banderaren xingola urdinaren erdian izar gorria daukan platertxo estanpatua ateratzen du Luziana Rourak beti leihora, Mateo Taboada senarra zuenaren argazkiarekin batera. Himno guztiek, baita metalik gabe gaitaz jotakoek ere, higuina eman diezazuketarren, segur naiz hunkitu egingen zaituela alargun horren fiertasun xaloak.

Bere senarrak hemen ibili behar zukeen orain, tabernaz taberna arno eta etzaleku bila, holandar alderraiaren antzera. Horrelaxe, bai, ibili behar zukeen gurean Mateo Taboadak, alegia, bere espektroak, baldin eta Nemesio Arozena, arrain-kaxak egiten zituen zurgina enrolatu izan ez balitz mareaje hartarako, lanean aritzen zen sotoa erosi egin nahi zuela-eta dirutxo baten afanean. Berrogei urtetik goitiko bakarra zen eskifaian, baina ongi moldatu zen bakailaoari burua tripak hezurra kentzen ontziko faktorian. Mareaje ona gertatu zen, sarda baten erdian gelditu ziren Ternuako uretara iritsi orduko, gogor jardun zuten denek gau eta egun, halako batean Mateoren eskasa sumatu zuten arte. Kamainan aurkitu zuten, lasai zerrian zerraldo.

«Gizon honi lurra ematen ez bazaio, zuek denok akabatuko zaituztet banan-banan!».

Zurginak ez zuen bulartasun handiagoa aterako lagunak motinatu nahi izan balitu, deskabezatzeko matxetearen ahoa erakusten zien. Barrugarria ere bazen sukar hura, barre egin zuen kapitainak pentsatuz Nemesio Arozenak usteko

zuela lona batean bilduta hondora jaurtiko zute-
la gorpua.

«Lasai, Nemesio. Deituko dut irratiz inor ote
doan Halifax-era, hark eramanen du lehorrera.
Edo bestela geu joanen gara, nahiz eta hiru egun
galdu».

Lehen baino fermukiago estutu zuen matxe-
tea eskuak kresalak zartatuta eta limoia ahotik
ezin kendurik zebilen koitadu hark. Aurpegian
zeuzkan odol zipriztinak etsaiarenak balitu mo-
duan.

«Mateo Taboada ez da barku honetarik atera-
ko ez bada gure herriko hilerrira joateko!».

Eta Yate Galduaren Itsasorainoko hamar egu-
neko itsasketa hartan irakurtzen irakasten aritu
zitzaien Moañaiko gaztetxo bik baietz egin zuten,
beharbada beldur zioten hilondoko bakardadeari
eta haiek ere ez zuten nahi izanen itsasoaren
hondoan edo Ternuako hotzean.

«Egia da, bestela gero Taboadaren mamua
azalduko zaigu herrian hilobi eske!».

Eskifaia hark lehen hildakoa zuen itsasoan,
ez zeukaten gorpuen berri. Ez al daukazu horren
aditzea? Kostaldeko guztiek hala uste dute,

abandonatzen den hildako marinelaren espektroa azalduko dela goiz edo berant hilobi eske.

«Baina hasi besterik ez gara egin, beste bi hilabeterako daukagu hemen...!».

Orduan Nemesio Arozenak matxetea bakaila-oen gainean jaurti eta buru egin zien espektroetan sinesten zutenei, tonako 50 pezeta gehiago zeukatela besterik pentsatzen ez zutenei, itsas handian hildakoekin zer egin behar zen inork baino hobeki zekien kapitainari.

«Gizon honek gure herriko hilerrian egon behar du, Mateo Taboada letra handiz dioen marmolezko lauza baten azpian... eta gurutzerik gabe!».

Inork ez zion esan dozenaka zirela herriko hilerrian izena eta heriotza-data ere aski handian ageri zuten hilobi hutsak. Beharbada ez zuten horren akordurik eduki nahi itsas zabalean, konprenitzekoa da. Zurginaren haserreak liluraturik zeuzkan nolabait, eta haren esanak, galegozko eta euskarazko enpatxuan jaurtiriko madarikazio andana, zubira behartu zuen kapitaina. Atzetik joan zitzaion eskalan trakets, bultzada batean zabaldu zuen zubiko atea. *Beti Santa Rita* bafo-

rearen kubertan zeudenek Nemesioren eskua ikusi zuten sirenaren giltzari eragiten, eta berehala, lurrunarekin batera, tutu triste luzea, luzea ordea, pareja irratiz deika hasterainokoa. Maximamendu gaitza izan behar duela halako tutuak Ternuako uretan. Noizbait, kostako patroia igo zen zubira eta jaitsarazi egin zuen zurgin zala-partaria.

«Jarrai ezazue, jarrai ezazue Francori tutua jotzen!».

Eta geroztik ez zion inori hitzik egin, ilea eta bizarra moztu gabe eman zuen marea osoa, halako esku ona zeukan Patxo Laskibarren doako zerbitzuei muker eginda. Bakean utzi zuten, bazuen arrazoirik, letra handiz egon behar zuen Mateo Taboadaren izenak herriko hilerrian, eta harriaren azpian Mateo Taboadaren gorputza, orain dagoen bezala, letrak kolokan dauden arren eta gaineko triskelea higatu samarra. Kubertan, kamainan, jantokian, faktorian, zerbait zekienak deus ez zekienari eman zion orduan, ahapetik, Nemesio Arozenaren haserrea pizteko beldur, hildakoaren berri. Eta pentsatzen ahal duzu kontatutako denak ez zirela zuzenak iza-

nen, badakizu nolakoak garen solasean hasten garenean, ipuinetan aritzen gara ez bada filmetan. Baina egia da Francisco Franco gure herrian egon zen egunean Mateo blai eginda etxeratu zela eguerdian, eta Luziana Rourak berak aitortuta dakit zein izan ziren teilatupe hartan bere senarrak esan zituen hitz bakarrak:

«Apezpiku batek bedeinkatu eta kriminal batek giltza emandako etxea...!».

Eta arropa lehorrak jantzita alde egin omen zuen su gainekoari sudurra hurreratzeke. Horregatik hil zen Ternuako uretan, laidozko etxe hartara itzuli behar ez izateko. Itsaso hari, inoiz jitoan azaldu zitzairen yate kanadar batek izena emana zion hari, Mateo Taboadaren Itsasoa esan zioten geroztik gure herriko marinelek, bakailaotan ibilitakoek behintzat. Hura da haren itsasoa, eta hau da haren herria, Nemesioren matxeteak egin zuen lanik: katekesiko arduraduna etorri zitzaion ate joka don Serapiori, zainak ikaran, karabineroek eskatu ziotela apeza bilatzeko, bafore bat omen zetorren arribadan hildako batekin, komandantziakoei irratiz jakinarazi zieten.

- Estola hartu eta han abiatu nintzen emakume prestu harekin, Tere Etxenikerekin. Moilara iritsi nintzenean estatxa trinkatzen ari zen *Beti Santa Rita*, bertakoa zen, Fontela anaiena, baina ez zetorren arribadan, kanpaina osoa eginda zetorren, hiru hilabete zituen itsasoraturik. Bazen jenderik zain, eta Luziana Roura zen negar egiten ez zuen bakarra, haren senarra izan behar zuen hildakoak, Mateo, «Emea sobran zeukan gizona», berak askotan esaten zuen moduan, ja, ja.

Itsasbehera zen eta makinilarekin lehorreratu-tuko zutela gorpua arrain-kaxen oholez eginiko etzangiren batean pentsatu zuten hara bilduak ziren guztiek, baina kapitainak, Romualdo Barrosok, apeza ikusi zueneko, lanean hasteko agindu zien kubertakoei. Bodega gaineko gatza kentzen hasi ziren bi marinel pala banarekin, tentuz, erratza pasatuko balute bezala. Gomazko bota berdeak azaldu ziren lehenik, gero ezkerreko eskua.

- Zorabioa egin zitzaion karabinero bati, emakumeen besoetan gelditu zen gurutzetik jaitsitako Kristo bezala!

Garrasi egin zuen emakumeren batek, emakumezko guztiek egin zuten garrasi Nemesio Arozenaren esku amultsuek Mateo Taboadaren aurpegia azaldu zutenean gatzaren erdian, laurohun tona bakailaoren gainean, bakailaoa eginik bera ere, bere buruaren jabe zen arrain bakararra: Mateo Taboada, faenako hirurogeita zazpi egunetan eta George's Bank-etik honako beste hamarreko itsasketan gatzatua. Don Serapiok eskua jaso zuen bedeinkatzeko atzamarrak luzatuta, baina halaxe gelditu zen, besoa herdoildu edo izoztu izan balitzaio moduan.

- Ez nuen erresponsturik egin, ez nuen bedeinkatu... Nik begiramen handia nion gizon hari.

Luziana Roura hurbildu zitzaion eta, apezaren kandura profitatuz, eskumuturretik heldu zion.

«Milesker, don Serapio, nire gizona zerura ez behartzeagatik».

Abiaduren palanka stopera jaitsi balu bezala utzi zuen behera don Serapiok eskua orduan, eta menturaz esanen didazu apez batendako ez dagoela kitzikagarriagorik atea bedeinkatzea

baino, eta arrazoi dukezu. Baina une hartan, Taboada gatzaren erdian azaldu zelarik, gure herriko apezak damu handia zeukan gogoan, ikusten ari zenaren ezin ederragoa izan zen aurrena etorri zitzaiona, ez Jainkoari erregu egitea arima galduaren alde. Ikusten ari zenaren zoragarriak kamera etxean utzia oroitarazi zion, eta damutu. Egizu kontu, gorpu bata ahoz gora gatz kaparen erdian azaltzen ari ontziaren bodegan, urtuz doan elurrak agerian utziko lukeen neguko mozkorra bezala karrika nagusian... Plano bikaina zen, Francoren etorrerari bizkar ematearena bezain ona. Filmatzen ahal zituzkeen planoekin egiten du amets amateurrak. Benetako zinemagile batek, apeza izanagatik, gorpua berriro estalari eta deus ez ukitzeko aginduko zukeen, kameraren bila alde eginda. Zalantza horixe zerabilen gogoan don Serapiok, horrek eragotzi zion marinela gatzatua bedeinkatzea, eta ez harekiko begiramenak. Baina ez zuen kemenik ukan aktoreei errepikarazteko, gain hartu zion ikusiak.

Mateo Taboada zeukaten aurrez aurre zutik, tente, Moañoako gazteek galtzarbetik heltzen ziotela, bere buruaren kartoizko kopia, jana, zimel-

dua, momia hutsa piramide bila. Are karminago egin zuten negar Luziana Rouraren adiskideek. Nemesio Arozena lehorreratu zen Taboadaren atzetik, eta ehorzketa-etxekoei egin zien aurre matxetea ez baina mailu-zintzelak eskuetan. Auto berriaren ondoan zeukaten katabutaren es-talkiaren gainean makurtu zen, lau kolpetan eten zuen gurutzea. Itsasora jaurtitzea pentsatu zuen, baina don Serapioren haserrea sumatu uste izan zuen. Hari eman zion latoi puska eta, gizon bien behakoak ikusi zituztenek komentatu izan didate iduri zuela gurutzeak eta mailuak de-safio egin behar ziotela elkarri orduantxe. Luzia-na Rourak zapi gorri bat lotu zion senarrari lepo-an, katabutean ezarri zutenean.

- Ez al duzue ezer egin behar? Horixe esan nion Mateo Taboada zenari, apezpikuak Franco in person gure herrira etortzekoa zela jakinarazi zigun bezain laster.

Esan dizut apez berezia izan dela, beste zer-bait ez esatearren, don Serapio hau. Suposatzen dut sotana kakoan utzita kaleratuko zela orduan ere, mahonezko jantzian eta zapeladun, uda eta negu erabiltzen zituen *Bamba* plaiarak fuelean

zikintzeko beldurrik gabe, edo, menturaz, hartan zikintzearren. Gero tabernaren batean sartuko zen, eta barran zeuden hirurena ordainduko zuen Arozena zurgina ikusia ote zuten galdetu baino lehen, «gaur ez omen da lanean azaldu». Ez zituen guti harrituko parrokiakoak galderaren inozoak. «Zain zeuzkan, etxetik irten orduko eraman dute». Ez dakit jakinen duzun, beharbada ez. Urte luzez, Francok bisitatu behar zituen bazterretan bizi zen fitxatu edo susmagarri oro presondegira eramaten zuten hura heldu baino as-tebete lehenago. Eta Nemesio Arozena, igarriko zenion honezkero, gorrietan egina zen gerra. Berezia izan behar, bai, eliza inoiz zapalduko ez zutenei laguntza eskatzen zien apezak. Orduan parrokiako haietarik bat hurbilduko zitzaion, eta ahapean:

«Eta zuk, zer egin behar duzu?».

Inpentsan harrapatu zuen galderak.

«Tiranoa bertara etorrita, sermoi batekin konformatu behar duzu?».

Ez zela etxadiaren bedeinkazioan egonen, esana ziola apezpikuari eta bost axola zigorrik ezartzen baldin bazioten ere. Badakizu, putzu

guztietan botzen ditu sareak Elizak, apezpikuak Franco hartuko zuen, apeza eliza inoiz zapalduko ez zutenekin boikota antolatzen zebilen bitartean. Orduan Mateo Taboadari eskatu zion laguntza, lagun ziezaiola tutuen boikota antolatzen.

- Batekin eta bestearekin egin zuen hitz, eta denek esan omen zioten baietz, ezer ez egitea ere, baina armadoreek mehatxu egin zietela tutua jotzen ez bazuten, beraiek etorriko zirela jotzera eta jendea sobran zeukatela Ternuarako. Egia da, bai, diosaleko tutua jo zitzaiola Francorigure herrian.

- Mesedez, don Serapio, izan zen bafore bat tutua jo ez zuena...

- Barka ezazu, Luziana, ahotik kendu didazu. Efektu berezia egiten zuen gainera zure senarra zebilen ontziak, gogoan daukat bai, masta biak eta sokaje guztia biluzik, Karmengo Amaren festetarako bezala apainduak zeuden baforeen artean.

- Mateok kendu zituen goiz hartan bertan, eta ontzia askatuta portuaren erdiraino ekarri zuen, umeak arraun bakarrean hasten direnean

bezala jarri zuen itzulika, lema total estibor emanda.

- Lanak eduki zituzten lema askatzeko, katekandatu batekin zegoen trabatua.

- Kostazainak abordatu zuen ordubete eta luze beranduago. Sartu zirenerako, baforea hutsa zegoen. Oso gauza bitxia eta polita izan zen, baforea portuaren erdian zirkuluak egiten, koilara bat saldari eragiten bezala, halako uhin apartsuak sortuz... Polita benetan.

- Eduki zuen ekintza xume horrek bere handitasuna, ahoz aho ibili zen, eta berehala jakin genuen presondegian. Protesta bezala konprenitu zuen mundu guztiak.

- Eskandalu bat izan zen, bai. Moilan zeuzkan zain karabineroak eta txapelokerrak, ni ere hantxe nengoen zer gerta ere, baina ontzia hutsik zekarten, igerian lehorreratua izan behar zuen Mateok beste nonbait.

- Gau hartan bertan etorri ziren brigada politiko-sozialekoak bere bila, baina ordurako joana zen. Etxea kenduko zigutela egin zidaten mehatxu.

- Mateo Taboada ez zen inoiz militantea egin, baina laguntza handia eman zigun ahal izan zuen guztietan. Lehorrean zenean, baforean gordetzen zigun propaganda guztia.

- Etxebizitzarako izena eman genuenean guk ez genekien Franco etortzekoa zenik giltzak ematera...

- Ikusi duzu udalak argitaratu duen bideoa? Han ageri zara, irri egiten ez duen bakarra zara.

- Mateok ez zuen asko hitz egiten... Franco ez zela galegoa esaten zuen maiz.

- Damu handia dugu denok Francisco Franco gure herritik bizirik irtena.

- Ez zegoen baldintzarik gehiago egiteko.

- Huts egin zuen portuko langileen otordua, eta horrek zer pentsatua eman zidan... Arazo hauxe planteatu nion apeztegiko teologia irakasleari: Zer pentsatuko luke Jainkoak bere gorputza pozoituko bagenu tirano bat hiltzeko?

- Eta, zer esan zizun?

- Izututa gelditu zen... Epelenekoak izan dira beti apeztegian!

Altxatu naiz bitatik, hankamuka egin ditut urrats batzuk gatz ale zaharrak zanpatuz, ma-

reaje luze baten ondoren lehorreratu banintz bezala, itsasketa, egia esan, luze samarra izan baita. Ez da edaleen kanturik entzuten inon, ez da mozkorrik ageri bazterretan, kaian ez da suziri hilik, asko falta da oraindik urte zaharrerako, bihar laneguna da eta izotz fabrikaren motor marruma apala baino ez da entzuten. Asko falta da hurrengo urte zaharrerako eta aspaldi du despeditu genuela azkena, entzuten diren tiro hots horiek ez dituzu ziririkuak, Nemesio Arozenaren ilobaren atelierretik datoz, pistola neumatikoz josten dituzte orain arrain kaxak, eskatu handiren bat edukiko dute biharko. Hala ere, sinetsiezadazu, arrantzako kabotajeko zamako trasatlantiko guztien tutuak ozentzen dira behin eta berriz neure gogoan, ortzimugaz haraindian gorde den baforearen uberak gure begietan irakiten jarraitzen duen bezain luzaz...

Zer besterik behar du batek uharte habitatua izateko?